

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

**Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze,
ve srovnání s univerzitami v Brně a Olomouci
v bouřlivých letech 1947 - 1950**

Diplomová práce

Tomáš Zubec

2011

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Michal Svatoš, CSc.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Praze dne 13. prosince 2011

Tomáš Zubec

Děkuji dr. Michalu Svatošovi za odborné vedení diplomové práce, jeho trpělivost a především za poskytnutí cenných informací, bez kterých by tato práce nemohla být napsaná.

Obsah

Úvod.....	6
1. Univerzita Karlova v Praze v letech 1945 - 1948	
1.1 Poválečná činnost univerzity a její perspektivy.....	9
1.2 Personální útrapy.....	12
1.3 Přeměna SNS ve SVS.....	13
1.4 Filozofická fakulta – výuka zahájena!.....	14
1.5 Karel Engliš – poslední demokraticky volený rektor.....	17
1.6 Ideologie, propaganda a útoky na rektora.....	18
1.7 Studenti v předvečer únorových událostí.....	21
2. Ideologizace pražské univerzity	
2.1 „Vítězný Únor 1948“.....	23
2.2. Univerzita Karlova v Praze slaví své jubilejní 600. výročí.....	25
2.3 Univerzita v novém rouchu.....	27
2.4 Činnost akčních výborů Národní fronty.....	30
2.5 Přestavba fakulty a zásahy do studijních tradic.....	32
2.6 Zdeněk Nejedlý a jeho nový vysokoškolský zákon.....	34
2.7 Několik vět o působení Václava Černého na FF UK v Praze.....	36
3. MU v Brně v poválečném období	
3.1 Poválečná personální očista na univerzitě.....	39
3.2 Disciplinární případ profesora Ročka.....	42
3.3 Čestný soud.....	43
3.4 Poválečná personální situace na MU v Brně.....	46
3.5 Devastace univerzitních prostor.....	50
3.6 Poválečné zahájení výuky na MU v Brně.....	51
4. Brněnská univerzita na prahu nové doby	
4.1 Studenti a cesta k únoru 1948.....	54
4.2 Studentské spolky na MU v Brně.....	55
4.3 Akční výbory na MU v Brně a studentská očista po únoru 1948.....	58

4.4 Epilog studentských nezávislých spolků.....	60
4.5 Filozofická fakulta MU v Brně a KSČ.....	61
4.6 Rektor František Trávníček ve službách nové ideologie.....	64
5. Univerzita Palackého v Olomouci	
5.1 Olomouc – poválečná euforie.....	66
5.2 Tradiční univerzitní město.....	67
5.3 Studenti za obnovu univerzity.....	69
5.4 Přípravy k obnovení univerzity.....	70
5.5 Počáteční fáze.....	72
5.6 Delegace a potřebné kroky.....	73
5.7 Založení Univerzity Palackého v Olomouci.....	74
6. Vzestup a pád obnovené univerzity	
6.1 Začátky.....	77
6.2 Neuskutečnění Právnické fakulty UP v Olomouci.....	80
6.3 Pedagogická fakulta, kompetence a záměry.....	81
6.4 Slavnostní otevření UP v Olomouci.....	83
6.5 Politická situace na UP v Olomouci před únorem 1948.....	85
6.6 Únorové události roku 1948 a následná perzekuce.....	86
6.7 Na počátku nového režimu.....	89
6.8 Pozvolný rozklad obnovené UP v Olomouci - konec jednoho snu.....	92
6.9 Pár slov o Josefu Ludvíku Fischerovi.....	95
6.10 Jiřina Popelová-Otáhalová.....	97
7. Ministr školství a osvěty Zdeněk Nejedlý.....	99
8. Václav Kopecký, propaganda, ideologie a demagogie.....	101
 Závěr.....	 104
Seznam literatury a pramenů.....	110
Přílohy.....	113

Úvod

Magisterská diplomová práce pojednává o poválečné situaci na třech českých univerzitách, tedy na Univerzitě Karlově v Praze, na Masarykově univerzitě v Brně a na nově obnovené Univerzitě Palackého v Olomouci. Páteří práce jsou tři hlavní části, přičemž každá z nich se zabývá jednotlivými univerzitami a popisuje jejich první roky po skončení druhé světové války, jejich cestu k únorovým událostem roku 1948 a konečně jejich proměnu po únorovém převratu v roce 1948 a další univerzitní události na konci 40. let 20. století.

Konec druhé světové války neznamenal pro celou českou společnost jen euforii a očekávání lepších časů, nýbrž i vyrovnávání se s realitou válečných křivd a ztrát, které způsobilo nacistické okupační období v letech 1939 – 1945. Vysoké školy, které byly nacisty uzavřeny v listopadu 1939, se snažily hned na jaře roku 1945 po osvobození země v podstatě navázat na dobu těsně před uzavřením vysokých škol a pokračovat tak v jejich činnosti. To se ovšem nezdálo být reálné, neboť hmotné a především personální ztráty byly velké a nebylo možné je hned nahradit. O tomto období pojednávají první kapitoly práce, ve kterých je shrnut poválečný personální stav na univerzitách, ale i hmotné zabezpečení obnoveného studia a vypořádání se s velkým přílivem studentstva, který se zněkolikanásobil.

Masivní příliv nových mladých lidí, kteří chtěli studovat nebo pokračovat ve válkou přerušném studiu na univerzitách, si vyžadoval i větší počet poslucháren či obecně prostor ke studiu a s tím spojené další zázemí jakými byly menzy, koleje apod. V prvních kapitolách diplomové práce bych chtěl rovněž nastínit situaci, která vypovídá o lidských osudech a tragédiích v rámci poválečné zaměstnanecké a studentské „očisty“ od kolaborantů a lidí provinivší se „proti národní cti a státu“, kteří v důsledku retribučních dekretů skončili před mimořádnými lidovými soudy nebo čestnými soudy atd. V tomto období se ve společnosti dějí i křivdy z čisté nenávisti či dochází k vyřizování osobních účtů prostřednictvím mimořádných lidových soudů, čestných soudů

apod. Zajímalo mě, zda i na univerzitách byla patrná tato vzájemná nevraživost mezi zaměstnanci či studenty.

V dalších kapitolách své práce pak popisuji cestu univerzit k únorovým událostem roku 1948, postoj KSČ vůči profesorům a studentům, do jaké míry se vyhranil a jak ovlivňoval chod na univerzitách a především jejich politické přesvědčení. V roce 1946 vyhrála komunistická strana volby, společnost dala jasně najevo svůj zvýšený politický postoj směrem doleva a tudíž se i na dění univerzit tato situace musela projevit a je tedy otázkou, zda proces ideologizace na univerzitách plně začal již v předúnorové době nebo až po únorovém převratu v roce 1948.

Nezbytnou součástí každé univerzity je studentský život. V rámci kapitol o studentech a jejich aktivitách je kladen důraz na studentské spolky, jejich poválečný vývoj a přeměny až do roku 1948, tedy do doby, kdy již zřejmě nebyl prostor pro různost a nezávislost studentských spolků. Také mě zajímá vztah studentů k únorovým událostem, jejich aktivní či pasivní zapojení a vyhraněnost vůči novému režimu.

Dostávám se k nejdůležitější části diplomové práce a to k únoru 1948 a následujícímu období, kdy se univerzity staly nedílnou součástí nového režimu. Zajímavé je sledovat, kdy a s jakou razancí se rozjely ideologické čistky mezi studenty a profesory na všech třech sledovaných univerzitách, jakou roli sehrály akční výbory Národní fronty a jaké následky to pro české univerzitní prostředí s tradičním konzervativním přístupem mělo.

Část diplomové práce sleduje poválečný vývoj obnovené Univerzity Palackého v Olomouci, její vznik a faktory, které tomu napomohly, rovněž její personální zázemí a zájem studentů o studium na staronové univerzitě. Velkou pozornost si zaslouží i rektor Josef Ludvík Fischer, zejména jeho vliv na založení univerzity a její koncepci. Stejně tak jako u pražské a brněnské univerzity chci sledovat poválečný vývoj olomoucké univerzity a zejména to, co pro ni znamenaly únorové události roku 1948 a období, které následovalo.

Ve své diplomové práci dávám prostor i několika kapitolám o lidech, o kterých jsem přesvědčen, že měli na univerzitu velký vliv nebo byli jinak

s univerzitou spříznění či jiným způsobem a jednáním mohli ovlivňovat její chod. Pro ilustraci jsem zvolil osobu rektora Palackého univerzity J. L. Fischera, literárního historika a kritika Václava Černého, ministra informací Václava Kopeckého a dalších osobností z prostředí Masarykovy Univerzity v Brně.

Diplomová práce *Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, ve srovnání s univerzitami v Brně a Olomouci v bouřlivých letech 1947 – 1950* si především klade za cíl, zjistit a popsat celkovou situaci a klima na všech třech univerzitách v období kolem 25. února roku 1948, kdy došlo v Československu ke státnímu převratu a změně politického systému, a zjistit, jakým způsobem na tyto události univerzity reagovaly a jaké následky pro ně komunistická ideologie měla. Zkoumáním a popsáním těchto událostí na každé univerzitě zvlášť, bych chtěl dojít k takovým závěrům, na jejichž základě bych mohl provést vzájemnou komparaci a zjistit, zda měly únorové události na vybraných univerzitách stejný průběh nebo se lišily a pokud ano, tak čím byly odlišné a v jakých jiných souvislostech probíhaly. K tomu však je potřebná nejen konfrontace univerzit s novým nastupujícím režimem přímo po únoru 1948, nýbrž i období, které těmto bouřlivým událostem našich dějin předcházelo.

Můj výzkum bych chtěl opřít o některé informace dosažené ve své bakalářské práci *Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze v letech 1945 – 1953*, o primární prameny, které jsem měl možnost studovat v univerzitním archivu, dále o korespondenci, sborníky z vědeckých konferencí, biografické slovníky, univerzitní periodika a další sekundární literaturu, která zejména v souvislosti s brněnskou a olomouckou univerzitou, ve srovnání s předchozí prací narostla. S těmito informacemi budu doufám schopen lépe porozumět dané problematice, popsat a srovnat vývoj univerzit a jejich postupnou ideologizaci v letech 1947 – 1950.

1 Univerzita Karlova v Praze v letech 1945 - 1948

1.1 Poválečná činnost univerzity a její perspektivy

II. světová válka byla u konce a Československo s nadšením očekávalo lepší budoucnost, následující roky se však nesly v duchu nadějí, omylů i zklamání. Nejinak tomu bylo i na pražské univerzitě, kde se život rozbíhal doslova a dopísmene hned na sklonku války. Většina fakult mohla záhy obnovit svou činnost, neboť budovy univerzity byly až na výjimky v přijatelném stavu.¹ Za zmínku jistě stojí, že filozofická fakulta mohla poskytnout prozatímní zázemí jak rektorátu UK, tak i děkanátům právnické a přírodovědecké fakulty.²

Válka obecně vzato nezpůsobila univerzitě příliš velké materiální škody. Některé budovy byly poničeny méně, jiné více, jejich škody se každopádně týkaly převážně interiérů, knižního fondu a celkového vybavení fakulty, jak vědeckého, tak i provozního. Lékařská a přírodovědecká fakulta sloužily během války převážně k původnímu účelu, zatímco Právnická fakulta byla vybrána jako sídlo hlavního velitelství SS pro Čechy a Moravu. Na půdě filozofické fakulty byl zřízen Dům německých vysokých škol, kde ve zvýšeném přízemí bylo kuratorium (od r. 1940 kurátor jmenoval rektora Německé Univerzity v Praze). První patro hostilo rektorát NU v Praze a děkanáty LF a FF spolu se zasedací místností obou fakult, ve druhém patře se nacházelo vedení svazu docentů a vedení svazu studentů, děkanáty PŘF a PF spolu s jejich zasedací místností a ve třetím patře budovy byla Německá akademie věd v Praze. Právnická a filozofická fakulta se pak dělily o komplex v Celetné ulici.³

¹ *Věda v Československu 1945 - 1953*. Sborník z konference 18 - 19. 11. 1998, s. 15.

² Jan Havránek - Zdeněk Pousta (red.), *Dějiny Univerzity Karlovy/IV. 1918 - 1990*, Praha 1998, s. 235.

³ Alena Míšková, *Německá (Karlova) univerzita od Mnichova k 9. květnu 1945*, Praha 2002.

Nejvíce škod zaznamenala lékařská fakulta, ty byly vyčísleny na více než 200 milionů předválečných korun, což představovalo dvě třetiny celkových ztrát univerzity. Část vnitřního vybavení zmizela spolu s odchodem nacistů nebo bylo zařízení zastaralé a nemohlo sloužit ke kvalitní výuce. Po výzvách v rozhlasu se naštěstí začaly navracet části univerzitního inventáře, pomoc se našla i v zahraničí, především zásluhou Světového fondu univerzitní pomoci. Zasílány byly knihy, různé učební pomůcky a přístroje, ale objevila se i finanční pomoc od různých nadací a krajanů. Ovšem velkou a nenahraditelnou ztrátu představovalo odcizení cenné části univerzitního historického archivu včetně zakládací listiny a starých insignií,⁴ o které se postarali nacisti.

Obnovením správy a činnosti vysokých škol byl pověřen Českou národní radou František Kadeřávek, profesor české techniky v Praze, dále byl vytvořen Výbor vysokých škol, který byl složen ze zástupců pražských a brněnských vysokých škol z předválečného školního roku 1939/40. Předseda Národní rady prof. Albert Pražák přišel po skončení války také s možností založit třetí českou univerzitu v Hradci Králové, město si však muselo na tuto prestižní událost počkat dalších několik let⁵. Je logické, že zdaleka nestačilo otevřít vysoké školy, bylo nutné se postarat též o navázání a dokončení studia přerušeno okupací. Všeobecně se předpokládalo, že po vyslovení důvěry profesorskými sbory setrvají lidé ve svých staronových funkcích do řádných voleb, ministerstvo školství mělo ale poněkud jiné představy, a tak do funkcí byly nakonec dosazeny některé osoby z protektorátních, ilegálních odborářských kruhů. Záměrem ministerstva bylo získat co největší, pokud možno absolutní vliv na správu vysokých škol a tento trend pokračoval i po skončení války. Ministerstvo školství využilo ve svůj prospěch poválečné nesourodé situace a navázalo na „oklešťovací“ předmnichovskou politiku svých předchůdců na ministerstvu.

⁴ Jan Havránek - Zdeněk Pousta (red.), *Dějiny Univerzity Karlovy/IV. 1918 - 1990*, Praha 1998, s. 245-246.

⁵ Josef Polišínský, *Historik v měnícím se světě*, Praha 2001, s. 109.

Na místo rektora Univerzity Karlovy, jímž byl tehdy nemocný Bedřich Hrozný (zastupoval jej Jan Rypka z filozofické fakulty), měl nastoupit biolog a sociální demokrat Jan Bělehrádek z lékařské fakulty. Ten byl řádně zvolen 29. srpna. Zásah ministerstva se ale netýkal pouze rektora, nýbrž i některých děkanů jednotlivých fakult, kromě filozofické a teologické fakulty, kde zůstali ve svých funkcích z předválečných let Jan Rypka a Karel Kadlec. Na zbylých třech fakultách došlo na konci jara ke změnám. Na přírodovědecké fakultě vystřídal ve funkci děkana Bedřicha Šalamona prof. Viktor Trkal, na právnické fakultě pak nemocného Arnošta Weniga Jan Matějka a na Lékařské fakultě již zvoleného a důvěrou pověřeného Františka Hájka nahradil Josef Čančík. V dalších měsících nakonec došlo k jistému kompromisu mezi ministerstvem a univerzitou, přesto však stále panovalo napětí a univerzita i nadále nesla s velkou nelibostí zásahy ministerstva do svých pravomocí.⁶ Na tomto místě by bylo vhodné stručně připomenout, jak na tom byly vysoké školy s autonomií ve druhé polovině 30. let. Trend totiž směřoval k okleštění jejich samosprávy, ačkoli byl ještě předválečný systém ministerské správy vysokých škol demokratický. Autonomie vysoké školy zahrnovala např. právo volby akademických úřadů, udělování *venia docendi* soukromým docentům, právo navrhování profesury, majetkovou samosprávu či disciplinární pravomoci nad profesory a studenty. Na podzim roku 1935 vypracovalo Ministerstvo školství osnovu nového vysokoškolského zákona, kterou předložilo k posouzení vysokým školám, k přepracování pak došlo v létě roku následujícího. Hlavní změny v autonomii vysokých škol se měly týkat otázky jmenování profesorů a oblasti disciplinárního řízení. Podle nich by ministr mohl jmenovat disciplinárního žalobce i z osob působících mimo vysokou školu a rovněž by získal pravomoc suspendovat či přeložit vysokoškolského profesora na jiné pracoviště. Reakce na novou osnovu byla většinou negativní, ale objevily se i kladné hlasy. Snaha o nalezení kompromisu mezi

⁶ Jan Havránek - Zdeněk Pousta (red.), *Dějiny Univerzity Karlovy/IV. 1918 - 1990*, Praha 1998, s. 236.

ministerstvem a vysokými školami byla definitivně ukončena mnichovskými událostmi.⁷

1.2 Personální útrapy

Jak bylo řečeno, technický stav budov nebyl až na výjimky nikterak tragický, existovaly však jiné problémy, se kterými se univerzita potýkala. Stav učitelského sboru válka výrazně ovlivnila, což mělo pochopitelně dopad na samotnou výuku. Abychom uvedli příklad, z 381 habilitovaných sil ubylo v důsledku válečných útrap i přirozené mortality 70 osob, což je téměř 20 %. Nesmíme rovněž zapomenout na asistenty a jiné zaměstnance univerzity, kteří se stali oběťmi nacistického teroru. Vzniklý problém bylo potřeba řešit, museli být tedy například povoláni zpět již penzionovaní profesori, proces vyřizování jmenovacích dekretů, které byly podány a podepsány již před Mnichovem, byl v této době výrazně urychlen.⁸

Další, tentokrát lidsky smutnou zátěží pro život na univerzitě byly nenávratně zpřetrhané mezilidské a kolegiální vztahy, které zavinila kolaborace. Podezřívání a nedůvěra vůči svým kolegům a studentům na sebe nenechaly dlouho čekat, ať již byly oprávněné či nikoliv. Proto byly zřízeny očistné komise, které působily na fakultách a mohly tak prověřovat každého, kdo chtěl vyučovat nebo studovat na univerzitě. Dne 4. 10. 1945 pak byl vydán dekret prezidenta republiky, který právně ošetřil prověřování vyučujících a systematizoval tak rozhodující kritéria. To byl dozajista podstatný krok, neboť do té doby byly čistky někdy prováděny neobjektivně, bez jasných důkazů na základě mnohdy nepřesných informací a nepodložených udání. Mnohdy docházelo pouze k vyřizování osobních účtů nebo se jednalo o snahu snadno a rychle získat nějakou zajímavou funkci.

⁷ *Věda v Československu 1945 - 1953*. Praha 1998, s. 22-23.

⁸ Jan Havránek - Zdeněk Pousta (red.), *Dějiny Univerzity Karlovy/IV. 1918 - 1990*, Praha 1998, s. 237-238.

Asi nejznámější případ této poválečné epizody představuje „šetření národní spolehlivosti“ profesora fyzikální chemie Jaroslava Heyrovského. Ten byl obviněn, že pokračoval ve své vědecké práci během protektorátu po nabídce od německého kolegy Johanna Bohma. Onen rodák z Českých Budějovic měl umožnit prof. Heyrovskému dále působit ve vědecké činnosti a podílet se na založení společnosti Societas microchemica. Případ byl sledován i za hranicemi republiky, kde byla většina na straně věhlasného chemika, a za Heyrovského se postavili rovněž jeho kolegové a studenti z fakulty, proto univerzita toto „šetření“ vyřešila smírně. K vědecké a pedagogické činnosti se Heyrovský vrátil na jaře 1947, Johann Bohm, byl jeden z mála německých profesorů, kteří v Praze působili i po skončení války.⁹

1.3 Přeměna Studentského národního výboru ve Svaz vysokoškolského studentstva

Nelze opomenout, že v pohotovosti byly i různé fakultní spolky. Dne 11. června 1945 byl ustanoven Svaz vysokoškolského studentstva (dále SVS), jenž sehrál velkou roli při formování spolků. Svazu byly předány kompetence Studentského národního výboru (dále SNV), který vznikl téměř na sklonku války a aktivně se podílel při květnovém povstání. SVS si vymohl založení Prozatímní správy studentského majetku, do níž ministerstvo jmenovalo šestnáctičlenný výbor pro Čechy. Tvořilo jej devět zástupců SVS, tři profesori a čtyři zástupci ministerstev. Správa majetku se zaměřila na převzetí kolejí a menz, které byly doposud ve vlastnictví jiných právních subjektů.¹⁰

Ze studentských spolků či proudů se nejvíce prosadil levicově zaměřený Studentský národní výbor (SNV), vedený Jiřím Srnkou, který byl agilní především při květnovém povstání. Začaly se formovat také Studentské legie. Studenti, nejen že se zapojili do samotných bojů povstání, ale hlavně se

⁹ Tamtéž, s. 206, 238.

¹⁰ Tamtéž, s. 248.

uplatnili jako zpravodajci a tlumočníci. Po kapitulaci byl SNV pověřen Českou národní radou a jejím předsedou prof. Albertem Pražákem k převzetí a zajištění univerzitních budov, přičemž úkolu se zhostily právě Studentské legie. Dne 14. května 1945 přednesl v Klementinu prof. Kadeřávek svolanému studentstvu zprávu o přípravách k otevření vysokých škol, vystoupil také generální tajemník SNV Jan Kazimour, člen předválečné Kostufry (komunistická studentská frakce), aby ocenil činnost a aktivitu SNV a oznámil nezbytnost nadcházející radikální očisty mezi studenty a profesory. Sídlo SNV bylo v budově filozofické fakulty, odtud se také začalo se zřizováním akčních výborů na všech vysokých školách. Výbor zastupoval studenty v odborových záležitostech, zajišťoval ubytování a přísun potravin pro studenty repatrianty, dohlížel na složení očistných komisí a fakultních spolkových výborů. Den před zahájením letního semestru, 30. května 1945, založil SNV svůj vlastní časopis s názvem Student, který měl sloužit k propagaci svých cílů a názorů.

Téhož dne zorganizoval SNV v sále Lucerny shromáždění vysokoškoláků za účasti ministra školství Zdeňka Nejedlého a rektora Jana Bělehrádka, kde se hovořilo o sociálních požadavcích studentů, vítězství svobodného ducha, ale také o jednotě studentstva nebo o výhradním právu SNV jednat za studenty. První kapitola utváření revolučních studentských struktur se uzavřela 11. června 1945, kdy došlo na schůzi fakultních akčních výborů k převedení kompetencí SNV na nově založený Svaz vysokoškolského studentstva (SVS).¹¹

1.4 Filozofická fakulta - výuka zahájena!

Po válečné pauze byl semestr oficiálně zahájen 1. června roku 1945, avšak ve skutečnosti to proběhlo na jednotlivých fakultách různě. Na vině byl především již zmiňovaný stav některých budov, které byly poničené nebo sloužily k jiným účelům. To se týká jak poslucháren a pracoven, tak i

¹¹ Tamtéž, s. 239-241.

studentských kolejí, které mnohdy fungovaly jako lazarety apod. Někdy se vyskytl s dobrovolným navrácením budov problém, jako v případě učeben Filozofické fakulty v Břehové ulici, kde sídlil Okresní národní výbor, který odmítal budovu fakultě vrátit, a to i přes výnos Ministerstva vnitra, který nařizoval Zemskému národnímu výboru, aby prostory vyklidil, s možností nastěhovat se do budovy Pražské městské spořitelny na Smíchově.¹² Teprve po té, co budovu obsadili na konci října studenti, za účasti děkana Rypky, slíbil Okresní národní výbor, že se v nejbližších dnech vystěhuje. Stalo se tak 6. listopadu. Týkalo se to budov a místností, které fakultě náležely před rokem 1939, ale i prostor, získaných za okupace. Kromě hlavní budovy a paláce Kinských, kam se stěhoval knižní fond převážně z Albertova, se jednalo o objekt v Břehové ulici, a místnosti Uměleckoprůmyslové školy.¹³

Přes zmiňované potíže většina fakult obnovila svou výuku do 18. června, výjimkou byla právnická fakulta, kde se začalo přednášet až 11. července.¹⁴ Na filozofické fakultě probíhal zápis od 16. června, kdy byla rovněž pro studenty zřízena informační kancelář, kde bylo možné získat běžné informace o studiu. Velký zájem měli zástupci kanceláře především na tom, aby se jim podařilo využít prvního kontaktu se studenty a získat tak na ně určitý vliv.¹⁵

Po válce se samozřejmě začaly konat také rigorózní zkoušky, nejprve se uskutečnily na konci května na lékařské fakultě, po nichž se 6. června konala též první promoce. Na filozofické fakultě složil 20. června rigorózní zkoušku mj. Josef Polišenský, který byl slavnostně promován 4. července.¹⁶ Zpočátku se promoce konaly ve velké posluchárně filozofické fakulty, v letním semestru k tomuto aktu přišlo za celou univerzitu 672 kandidátů, přičemž lékařská a právnická fakulta se podílela nejvyšším počtem.¹⁷

¹² Inventář FF UK 1882-1966(1970), inv.č.148, č.kartonu 13.

¹³ Josef Polišenský, *Historik v měnícím se světě*, s. 107,109.

¹⁴ Jan Havránek - Zdeněk Pousta (red.), *Dějiny Univerzity Karlovy/IV. 1918 - 1990*, Praha 1998, s. 246.

¹⁵ Josef Polišenský, *Historik v měnícím se světě*, s. 110.

¹⁶ Tamtéž, s. 109.

¹⁷ Jan Havránek - Zdeněk Pousta (red.), *Dějiny Univerzity Karlovy/IV. 1918 - 1990*, Praha 1998, s. 246-247.

Na filozofické fakultě byl primární zejména problém s nadměrným počtem studentů, pro které nebylo k dispozici dostatečné technické zázemí k výuce, konec konců i ostatní fakulty UK na tom nebyly lépe, stejně jako další vysoké školy v poválečném Československu. Není se čemu divit, vždyť za šest let okupace se nahromadilo několik ročníků českých studentů, kteří nemohli studovat na domácích vysokých školách, v roce 1945 se tak na filozofickou fakultu zapsalo 5 152 studentů. Tak velký počet však značně komplikoval samotnou výuku, nejen po stránce pedagogické, ale i z hlediska organizačního a technického. Učebny a posluchárny filozofické fakulty nestačily, proto byly využívány některé prostory Obecního domu, Městské knihovny, Lucerny a dalších objektů v Praze.

Učitelství sbor fakulty, který se po válce zúžil, nebyl zcela ideálně věkově vyvážen. Většina řádných profesorů byla starší 55 let a i soukromí docenti byli ve věku od 40 do 60 let. Učitelství sbor tedy dosti zestárnul, ačkoli trend stárnutí byl patrný již před okupací. Aby mohla být řádně zajištěna výuka, muselo dojít k urychlení funkčních postupů, kdy soukromí docenti byli nejednou jmenováni přímo řádnými profesory. Vliv na rozšíření a zkvalitnění učitelství sboru měl i příchod (návrat) profesorů a docentů z bratislavské univerzity.¹⁸

Bohužel, jak už to tak bývá, tak i v dobách zmatků a nadšení se naši lidé, kteří využili příležitosti k tomu, aby se neprávem obohatili. Je zřejmé, že ani fakulta toho nebyla ušetřena a bez nadsázky by se dalo říci, že se doslova rozkrádal školní majetek. Zabezpečení některých místností bylo dosti chatrné, někdy dokonce místo ztracených klíčů musela postačit orazítkovaná páska přes dveře, jako např. v bývalé studovně Historického semináře. Bylo tedy zcela nereálné uhlídat tento zlořád, zejména proto, že množství asistentů a dalších pomocných sil bylo nedostačující.¹⁹ Je však možné, a patrně i dosti pravděpodobné, že takovéto chování bylo vlastní i některým studentům a lidem, kteří měli běžný přístup na fakultu a poměry v budově dobře znali.

¹⁸ Tamtéž, s. 431.

¹⁹ Josef Polišenský, *Historik v měnicím se světě*, s. 107-108.

1.5 Karel Engliš – poslední demokraticky volený rektor

Od podzimu roku 1947 se postupně ztrácely pozice komunistů ve studentském hnutí i v pedagogickém sboru. Jedním z projevů slábnoucího vlivu komunistů na UK byla jednomyslná volba nového rektora pro akademický rok 1947/48, kterým se stal řádný profesor národního hospodářství na právnické fakultě JUDr. Karel Engliš.

Nebylo náhodou, že byl zvolen právě pedagog z právnické fakulty, neboť podle tradice pravidelného střídání fakult byla na řadě právě právnická fakulta. Je třeba zdůraznit, že volba byla demokratická bez jakýchkoli vnějších zásahů. Celý akt se konal 3. června v zasedací síni akademického senátu, kdy devatenáct z dvaceti volitelů (z každé fakulty po čtyřech zástupcích) odevzdalo platný hlasovací lístek se jménem Karla Engliše. Volba se uskutečnila na základě platných ustanovení z 27. 4. 1873, která se týkala organizace akademických úřadů.²⁰ Z toho vyplývá, že se volby neúčastnili zástupci pedagogické fakulty, jež byla zřízena krátce předtím. Není asi překvapivé, že reakce komunistické strany na volbu nového rektora byla okamžitá. Engliš sklidil kritiku na prvním řádném zasedání akademického senátu 3. října 1947, ale nechvalně byl přijat již jeho projev z dubna 1947, který pronesl v aule Masarykovy univerzity v Brně, kdy mimo jiné kritizoval materiální pojmání hodnot a varoval před kolektivizací a odstraněním individualismu. Karel Engliš věděl, že má podporu akademického senátu i samotné univerzity, na politické scéně však jeho vystoupení měla zcela opačný ohlas. Z těchto důvodů se patrně rozhodl urychlit vlastní rektorskou instalaci a místo obvyklého předvánočního termínu zvolil již 9. prosinec téhož roku.²¹ Na adresu rektora a rovněž nově zvolených děkanů se brzy nevybíravým způsobem vyjádřil ve Svobodném slově ministr informací a člen předsednictva ÚV KSČ Václav Kopecký. Ten neváhal vyjádřit své pochyby nad univerzitní

²⁰ Jan Havránek - Zdeněk Pousta (red.), *Dějiny Univerzity Karlovy 1918 - 1990*, Praha 1998, s. 266.

²¹ *Věda v Československu 1945 - 1953*. Praha 1998, s. 260-261.

reprezentací při blížících se oslavách šestistého výročí založení Univerzity Karlovy v Praze.

Nutno dodat, že Kopecký napadal verbálně nejen nového rektora, ale vysoké školy jako celek. Další varovný projev se objevil v článku Národního osvobození ze dne 5. prosince téhož roku: „*Současný boj není malicherné hecování. Jde o boj tábora pokroku a reakce. Dělítkem u nás je otázka poměru k režimu vlády Klementa Gottwalda a ke KSČ. Každý jiný výklad je klamný*“. Václav Kopecký se ve svých projevech obracel s kritikou i ke studentům a studentským spolkům: „*Udělalí jsme velkou chybu, že jsme pustili na vysoké školy všechny. Musíme se nyní snažit, aby možnost studií byla zajištěna především těm, kdož mají kladný poměr k režimu a k novému řádu*...“ Jedním z oponentů Václava Kopeckého byl i student práv Emil Ransdorf, představitel studentského právnického spolku Všehrd a předseda SVS (od února 1947), kterému dokonce Kopecký hrozil vězením, Ransdorf na oplátku přirovnával jeho projev k fašistickým vystoupením v Německu.²²

Zpočátku se Kopeckého varování na adresu studentstva a vysokých škol více či méně míjela účinkem a nikdo jim nepřikládal zvlášť velkou pozornost. Obrat nastal až při Kopeckého výroku o úrovni vysokých škol, kdy tvrdil, že vysoké školy neposkytují ani takové vzdělání, jaké získá dělník, když si přečte komunistické noviny. Studenti, kteří se stavěli proti komunistům, se podle něho dopouštěli velezrady.

1.6 Ideologie, propaganda a útoky na rektora

Je pochopitelné, že odezva ze strany univerzity na sebe nedala dlouho čekat. Profesorský sbor přírodovědecké fakulty v čele s jejím děkanem, prof. Vojtěchem Jarníkem dal písemný podnět akademickému senátu, aby zaujal stanovisko k výročkům ministra informací. Po dlouhé debatě, a poté co

²² Jan Havránek - Zdeněk Pousta (red.), *Dějiny Univerzity Karlovy/IV. 1918 - 1990*, Praha 1998, s. 264-267, 271.

z rozpravy odešel děkan pedagogické fakulty PhDr. Zdeněk Nejedlý, bylo akademickým senátem přijato jednomyslné stanovisko a následně podána zpráva do novin. Akademický senát tedy 12. prosince 1947 reagoval takovýmto usnesením: *„Akademický senát University Karlovy odmítá obviňování university a jejich členů z vědecké neobjektivnosti a politické zaujatosti. Senát stojí za svým rektorem, jenž byl jednomyslně zvolen pro své vynikající vědecké zásluhy. Senát bude vždycky hájit plnou autonomii university a akademickou svobodu, protože má za to, že tím prospívá blahu národa a státu, jemuž věrně sloužití považuje za svou první povinnost.“*²³

Stanovisko zaslal prorektor prof. PhDr. Bohumil Bydžovský jménem univerzity prezidentu republiky dr. Edvardu Benešovi, předsedovi vlády Klementu Gottwaldovi a ministru školství a osvěty Jaroslavu Stránskému. Zveřejněno bylo též v rozhlase a v tištěných novinách, obdržely jej také rektoráty všech vysokých škol v zemi. Jasnou a bezvýhradnou podporu stanoviska senátu Univerzity Karlovy vyjádřily i profesorské sbory dalších univerzit a vysokých škol v republice (Palackého univerzita v Olomouci, Slovenská univerzita v Bratislavě, Masarykova univerzita v Brně, Vysoká škola technická dr. Beneše v Brně, Akademie múzických umění v Praze, Vysoká škola báňská v Ostravě, Akademie výtvarných umění v Praze, České vysoké učení technické).²⁴

Vystoupení Kopeckého logicky vyvolalo značnou odezvu i mezi studenty. Výbor Spolku posluchačů filosofie Karlovy univerzity předložil akademickému senátu 18. prosince tuto rezoluci:

„Spolek posluchačů filosofie u vědomí svých tradic a závazků vůči Karlově universitě přijímá tuto rezoluci:

Odsuzujeme výroky pana ministra informací pana Václava Kopeckého, které pronesl na veřejné schůzi, pořádané komunistickou sekcí VŠPS dne 3. 12. 1947, na adresu profesorského sboru Karlovy university a Jeho Magnificence rektora Karlovy university dra K. Engliše.

²³ Tamtéž, s. 268.

²⁴ Tamtéž, s. 268-269.

Odmítáme jakékoliv útoky a pokusy o zasahování do akademické svobody vysokých škol a prohlašujeme, že budeme dbáti toho, aby zvláště nyní při blížícím se 600. jubileu Karlovy university, kdy k nám budou upřeny zraky celého kulturního světa, nebyla přebarvována duchovní náplň staroslavného učení Karlova.

Odsuzujeme vyhrožování představitelům studentstva.

Odmítáme se vší rozhodností snižující a urážlivé výroky pana ministra informací Václava Kopeckého o úrovni a ceně vysokoškolského studia.

Našimi vzory jsou skuteční myslitelé, velcí duchové našich dějin a vedoucí filosofové, nikoliv útoční zástupci sekretariátů politických stran.“²⁵

Výroky ministra Kopeckého vyvolaly rovněž kritiku mladých národních socialistů, ale daly podnět především k celé řadě nesouhlasných projevů, článků, rezolucí a dalších úvah, dostaly se dokonce i na jednání vlády a na půdu Národního shromáždění.²⁶

Prof. Karel Engliš byl Akčním výborem Národní fronty ministerstva školství a osvěty 25. února 1948 zbaven výkonu funkce na právnické fakultě. Den na to pak Engliš oficiální cestou požádal nového ministra školství Zdeňka Nejedlého, který jej ve funkci nahradil, o zproštění funkce rektora. K tomu došlo až 5. března 1948. i nadále však Karel Engliš zůstal členem profesorského sboru právnické fakulty, a to až do 31. 12. 1950. Podle dopisu Akčního výboru ze 14. září 1948 již neměl profesor Engliš „ze zdravotních důvodů“ přednášet, je však jisté, že kurzy a cvičení vypisoval i pro nadcházející semestry. Účelem tohoto „zvláštního jednání“ bylo zachování si plných požitků, o čemž soukromě psal děkanovi právnické fakulty J. Turečkovi. Karel Engliš se rovněž podílel na vzniku ČSAV a stal se jejím členem. Začátkem padesátých let musel nedobrovolně opustit Prahu a po ročním nuceném pobytu v Dolině u Kadaně se odstěhoval zpět do rodné Hrabyně, kde žil až do své smrti 15. 6. 1961.²⁷

²⁵ Tamtéž, s. 270-271.

²⁶ Tamtéž, s. 271.

²⁷ *Věda v Československu 1945 - 1953*. Praha 1998, s. 267-272.

Engliš byl významný ekonom, filozof a tvůrce hospodářské teorie, byl také ministrem financí několika předešlých vlád, guvernérem Národní banky československé v letech první republiky i prvním rektorem Masarykovy univerzity v Brně. Důležité ale je, nahlížet na jeho osobu i v jiných souvislostech, jako na posledního rektora Univerzity Karlovy v Praze, který hájil její autonomii a nezávislost na politickém režimu. Jeho spory s ministrem Kopeckým, či dalšími vyznavači „jediné pravdy“, nebyly zdaleka jen sporem rektora s několika jedinci, došlo totiž ke konfrontaci mezi principem univerzitní autonomní tradice, vědeckého nezávislého bádání a snahou o destrukci nezávislosti vysokého učení a podřízení se státní moci, resp. jedné straně a ideologii. K tomu se samozřejmě váže vzdělávací proces a výchova mladé generace v „nové lepší společnosti“.

1.7 Studenti v předvečer „únorových“ událostí

První demokratické volby od konce války v Československu, které se uskutečnily 26. května 1946, vyhráli komunisté s 37,94 % (v Čechách 40,17 %, na Slovensku 30,48 %), čímž získali v parlamentu 114 mandátů. Národní socialisté vybojovali 55, lidová strana 46 a sociální demokraté 39 poslanců. Pokud jde o rozdělení ministerských funkcí, komunisté získali 2. července ve třetí vládě národní fronty 9 křesel (KSČ 7 + KSS 2), demokraté, národní socialisté a lidovci měli po 4 křeslech, sociálním demokratům připadli 3 a dva ministři Ludvík Svoboda a Jan Masaryk byli bezpartijní.²⁸ Tak vypadala obecně politická situace v zemi, poměry na univerzitě však byly poněkud odlišné. Ve studentských spolcích se profilovaly dva bloky - „demokratický“ (národní socialisté a lidovci), který byl v převaze, a „pokrokový“ (komunisté a sociální demokraté). Je tedy evidentní, že zde komunisté ztráceli svůj vliv, což potvrzuje i skutečnost, že předsedou SVS se stal v únoru 1947 národní socialista Emil Ransdorf. Lze říci, že levice měla

²⁸ František Čapka, *Dějiny země Koruny české*, Praha 1999, s. 726, 727.

vliv na filozofické fakultě a uměleckých vysokých školách, zatímco komunisté si udrželi moc ve Svazu československé mládeže (SČM), ve studentské komisi Ústřední rady odborů (ÚRO) i v některých menších studentských organizacích. Počátkem roku 1948 měli i nadále převahu ve dvou největších univerzitních spolcích, Spolku českých mediků a Spolku českých právníků Všehrd, nekomunističtí studenti.

Ke změně došlo na filozofické fakultě ve Spolku posluchačů filozofie (SPF), neboť předsedou tohoto tradičně levicově orientovaného spolku se stal nestraník Vladimír Peška. SPF byl v prvních dvou letech pod vlivem komunistických studentů (měli dvoutřetinovou převahu), kteří však později začali ztrácet vliv. Na podzim roku 1947 se konaly volby do šestnáctičlenného výboru SPF, kdy komunisté získali 6 mandátů (před dvěma lety to bylo 12) a sociální demokraté 1, jejich oponenti národní socialisté a lidovci získali dohromady 7 mandátů (dříve to byly jen 2), zbylé dva posty připadly nestraníkům.

Oslabování komunistických pozic ve studentských spolcích vyvrcholilo ve dnech 30. - 31. ledna 1948 v průběhu valné hromady Svazu vysokoškolského studentstva. Národní socialisté získali 14 mandátů, studenti z lidové strany 12, komunističtí studenti 10 a sociální demokraté 4 mandáty. Studenti z „demokratického“ bloku tedy získali dvoutřetinovou většinu.²⁹

²⁹ Jan Havránek - Zdeněk Pousta (red.), *Dějiny Univerzity Karlovy/IV. 1918 - 1990*, Praha 1998, s. 256-257,261,272,438.

2 Ideologizace pražské univerzity

2.1 „Vítězný únor 1948“

V únoru 1948 se československá vláda dostává do politické krize, která, jak známo, vyústila v demisi, kterou 20. února podalo 12 ministrů z nekomunistických stran. Po celé republice se konala masová shromáždění, kde si účastníci mohli poslechnout z úst Klementa Gottwalda komunistickou variantu řešení vládní krize. Vznikají také akční výbory Národní fronty a Lidové milice. Zjednodušeně řečeno, tlak komunistů sílí. 24. února proběhla generální stávka, které se účastnilo více než 2,5 milionu občanů, a tak následující den v odpoledních hodinách podepsal prezident republiky Edvard Beneš komunistický návrh na novou vládu, kde v 25 členném vládním kabinetě měli 13 ministerských křesel získat komunisté, 3 místa náležela bezpartijním ministrům a zbylých devět křesel dostali ministři nekomunistických stran, kteří byli ovšem v té době již zcela loajální vůči komunistům. Nekomunistické strany Národní fronty (nebo lépe řečeno „obrozené“ Národní fronty) se postupně transformovaly v neškodné „útvary“, zcela závislé na KSČ.³⁰

Situace na univerzitě byla rovněž hektická, na čemž měli zásluhu zejména studenti nekomunistických stran, kteří snad jako jediní dali veřejně najevo svůj nesouhlas s kroky KSČ a snažili se čelit postupnému nástupu totalitní moci. A tak se 23. února ve večerních hodinách vydal po skončení shromáždění studentů národně-socialistické strany a poslanců v Obecním domě poklidný průvod napříč Prahou směrem k Pražskému hradu. Měli namířeno k Edvardu Benešovi, který byl pro studenty stále ještě jakýmsi garantem demokracie. Několikatisícový průvod prošel Nerudovou ulicí až k Hradu, kde prezident pozdě večer přijal pětičlennou delegaci, která mu neváhala vyjádřit sympatie a podporu v nadcházejících dnech.

³⁰ František Čapka, *Dějiny země Koruny české*, Praha 1999, s. 734-736.

Ačkoliv docházelo k zatčení některých spolkových předsedů, nedali se studenti zastrašit a i nadále demonstrovali a vedli vášnivé diskuse po celé Praze. Přesto však mnohdy museli uvolnit prostor početnějším davům provolávající věčnou slávu Klementu Gottwaldovi. Aktivitu ale vyvíjeli i komunističtí studenti, kteří se všemožným způsobem snažili podporovat kroky své strany, účastnili se demonstrací za aktivní podpory dělnictva, připravovali různé plakáty a agitační letáky nebo posloužili jako spojky a kurýři.

Události ale nabraly rychlý spád, 25. února se naposledy konal mohutný a čistě studentský manifestační pochod z Karlova náměstí na Hrad za prezidentem Benešem, kterého se účastnilo více než 5 tisíc studentů, stejně jako někteří učitelé a novináři. Tentokrát však již proti manifestaci zakročily v Nerudově ulici a blízkém okolí složky SNB, řada studentů byla zraněna a jeden z nich dokonce postřelen. Podle zprávy Ministerstva vnitra bylo 118 účastníků zatčeno, přičemž všichni pak byli nejdéle do 14 dnů propuštěni. Neméně podstatné bylo, jak na tyto převratné dny reagovala „nestudentská“ část univerzity, byť se v tomto ohledu příliš neprojevovala. Univerzitní kanceláře fungovaly v podstatě běžným způsobem, vyřizovaly standardní úřední záležitosti a připravovaly se na jubilejní oslavy univerzity. V Národním divadle se konal ustavující sjezd Svazu československo-sovětského přátelství za skutečně reprezentativní účasti. Ze SSSR zde byla delegace s náměstkem ministra zahraničí V. A. Zorinem (blížilo se 30. výročí založení sovětské armády), domácí politickou scénu pak reprezentovali K. Gottwald, V. Kopecký, L. Svoboda a někteří bývalí ministři. Nechyběli ani představitelé univerzity, rektor Karel Engliš a děkan právnické fakulty C. Horáček.³¹

³¹ Jan Havránek - Zdeněk Pousta (red.), *Dějiny Univerzity Karlovy/IV. 1918 - 1990*, Praha 1998, s. 274-279.

2.2 Univerzita Karlova v Praze slaví své jubilejní 600. výročí

Jak již bylo předesláno, zanedlouho po „Vítězném únoru“ slavilo první vysoké učení na sever od Alp jubilejní 600. výročí svého založení. Bohužel nebylo univerzitě kvůli převratným politickým událostem dopřáno prožít tuto významnou událost v pohodě a klidu. Nejinak tomu ostatně bylo i při oslavách o sto let dříve. Každopádně se na tuto velkolepou událost domácí odborná veřejnost připravovala již několik let předem a vše samozřejmě sledovala i laická veřejnost. Pražská univerzita se, jak známo, těšila vážnosti a úcty nejen doma, ale i v zahraničí, Vladislavský sál proto přivítal i zástupce zahraničních univerzit a dalších hostů z řad diplomatického sboru. Nová domácí politická scéna viděla příležitost oslavit jubileum v patřičném ideologickém duchu. Oslavy měly probíhat jak na akademické půdě, tak i napříč celou společností, a stala se z nich i velká mezinárodní událost. Na změnu politického klimatu však reagovali někteří pozvaní hosté a zástupci zahraničních univerzit zrušením svého pozvání. Z původně ohlášených 74 univerzit nakonec přislíbilo účast pouze 46 z nich, přesto však lze konstatovat, že zahraniční účast byla doslova světová. Oslav se zúčastnili zástupci z Belgie, Bulharska, Egypta, Francie (mimo jiné „mateřská“ univerzita Sorbonna), Íránu, Itálie, Jugoslávie, Kolumbie, Maďarska, Polska, Rumunska, Spojených států amerických, Sovětského svazu, Španělska, Uruguaye a Švýcarska.

Samotné oslavy však připomenuly i neblahé události z konce 2. světové války, kdy Němci odvezli kromě vzácných archiválií i zakládací bulu Karla IV. ze 7. dubna 1348, schvalovací listinu papeže Klimenta VI. z 26. ledna 1347, rektorské žezlo a v neposlední řadě též žezla teologické, filozofické, právnické a lékařské fakulty. V roce oslav probíhaly rekonstrukční práce v celém Karolinu, včetně velké auly, přesto se podařilo aulu provizorně zpřístupnit, aby zahraniční hosté mohli být přivítáni přímo na starobylé univerzitní půdě. Dalším reprezentativním místem oslav byl Vladislavský sál Pražského hradu. U příležitosti jubilea Alma mater nemohl chybět ani majáles, během hlavních oslav tedy probíhaly po Praze pestré karnevalové průvody či

jízda Karla IV. na motocyklu v doprovodu heroldů, bubeníků a pištců. Studenti konzervatoře představili Mastičkáře a hry Tři Marií. Studenti se dále angažovali v rámci různých dobrovolných brigád, např. na Strahově nebo ve Stromovce.

5. duben se nesl ve znamení slavnostních bohoslužeb, ranní mše v chrámu sv. Víta nebyla samozřejmě jediná, dále je třeba zmínit českobratrský evangelický kostel sv. Salvátora, Husův sbor a kostel sv. Cyrila a Metoděje náležící pravoslavné církvi. Výročí založení univerzity v Praze si připomněla i Pražská židovská obec ve Staronové synagoze. Ve Svatovítské katedrále položili zástupci akademického senátu a studentstva k sarkofágu Karla IV. kovový pamětní věnec a téhož dne se ve Vladislavském sále Pražského hradu uskutečnilo také zasedání akademické obce, kde mimo jiné zazněl projev rektora prof. Bohumila Bydžovského, děkana filozofické fakulty profesora J. B. Kozáka a dalších osob, které cítily sounáležitost s univerzitou. I následující dny se nesly v obdobném duchu, Vladislavský sál byl svědkem pozdravných projevů z řad vlády, nechyběl pochopitelně Klement Gottwald, ani předseda Národního shromáždění.

Při jubilejní příležitosti byla uspořádána v Uměleckoprůmyslovém muzeu velká výstava archivních dokumentů univerzity a dalších cenných památek, dále bylo možné navštívit i expozice rukopisů a starých tisků v Národní a univerzitní knihovně. Po celé republice se také za účelem prezentace činnosti univerzity konaly nejrůznější přednášky, které pořádal např. Spolek posluchačů filozofie. To nebyly zdaleka jediné aktivity, univerzita vydala některé odborné publikace profesorů filozofické fakulty (O. Odložilíka, V. Vojtíška, V. Chaloupeckého, B. Ryby) a nechala razit jubilejní stříbrné a pamětní medaile (podle návrhu prof. O. Španiela). Na líci byl znázorněn zakladatel univerzity císař a král Karel IV., na rubu pak byl zobrazen gotický arkýř Karolina. Nebyly by to správné výročí, kdyby oslavenec nedostal žádný dárek. Pražská univerzita tedy k významnému jubileu obdržela různé medaile či peněžní dary od ostatních vysokých škol, ale

těž od podniků, institucí i občanů. Union banka kupříkladu darovala škole Graduál mistra Václava, vzácný iluminovaný rukopis z předhusitské doby.³² V den samotného výročí, které bylo 7. dubna, hostil Vladislavský sál prezidenta Edvarda Beneše, jehož slavnostní řeč se především dotýkala historie univerzity, její mravní stránky, svobodného myšlení a tolerance mezi lidmi, přesto však zde byla cítit i jistá rezignovanost, pokud jde o nedávný převrat v zemi a novou nastupující ideologii. Poslední slova jeho projevu zněla takto: *„Ale ani letošní 600. výročí naší university neslavíme v dobách klidných. Tři roky po nejhroznější válce v dějinách lidstva není dosud mezi národy a státy míru, jehož si všichni toužebně upřímně a z plného srdce přejeme. Aby tato přirozená lidská touha doprovázená svobodou víry, vědy, myšlení a vyznání byla splněna, je třeba stále znovu pěstovat a uskutečňovat všestrannou duchovní svobodu, která je podmínkou každého opravdového duchovního života a duševní práce vůbec. Tato svoboda založená na úctě člověka k člověku a na obecné snášenlivosti, jejímž sídlem naše universita už svou tradicí vždycky byla, dovede bohdá opět v míru Universitu Karlovu a nás všechny s ní k šťastnému rozkvětu a opravdu šťastné budoucnosti.“*

2.3 Univerzita v novém rouchu

„Vítězný únor“ nepřinesl jen změny v politických a společenských poměrech, velký dopad měl samozřejmě i na školské instituce. Již projev generálního tajemníka KSČ Rudolfa Slánského na listopadovém zasedání ÚV KSČ, kde hovořil o nutnosti regulovat výběr studentů na střední a vysoké školy, jasně naznačil, jak razantní změny čekají nejen vysokoškolské studium, ale zejména samotnou organizaci vysokých škol a univerzit. Nová doba si zkrátka vyžadovala nové lidi, kteří budou vyrůstat pod stálým dohledem státu

³² Tamtéž, s. 284-292.

a jeho ideologie. Nyní to byla státní moc, která určovala, kdo smí studovat a co bude v jeho osnovách.³³

Již na středních školách se obvykle předběžně rozhodovalo o tom, kdo bude dále studovat, při přijímacím řízení se pak zjišťoval nejen třídní původ uchazeče, ale i jeho osobní ideologická zdatnost. Tyto podmínky pro zájemce o studium na vysoké škole měly, zejména ve školním roce 1948/49, na starosti zápisové komise, které zřídil akční výbor Národní fronty. Tyto komise byly v kontaktu s ředitelstvím škol i s národním výborem, pod který uchazeč o studium spadal. Součástí vysokoškolské reformy byly i kolektivní způsoby práce a studia – jednotné povinnosti na přednáškách, kontrola cvičení, dílčí nebo postupové zkoušky či studentské kroužky. Student byl tak neustále pod dohledem, „zkoušen“ mohl být i pod vlivem potřeb národního hospodářství. Postupně se zaváděla výuka společenských nauk, které byly východiskem pro pozdější povinné studium marxistické filozofie, politické ekonomie a vědeckého komunismu. Reformní komise pod dohledem Ministerstva školství a osvěty sestavovaly studijní plány, jež pak byly pro vysokoškolské obory závazné.

Změny však nastaly i ve struktuře vysokého učení, zásluhou reformy totiž vzniklo na pražské univerzitě několik nových fakult. Na počátku padesátých let pak probíhal rovněž proces štěpení, kdy kromě zcela nových fakult vznikaly další oddělení od jedné fakulty. A tak byl školní rok 1952/53 premiérou pro filozoficko-historickou, filologickou, biologickou, geologicko-geografickou a matematicko-fyzikální fakultu. Některé z nich pak časem zanikly nebo se opět přeměnily v jiné.³⁴ Zcela novou podobu vysokoškolského zřízení a organizační struktury, přinesl Zákon o vysokých školách (č. 58/1950 Sb.), který 18. května 1950 předložil ke schválení Národnímu shromáždění staronový ministr školství a osvěty Zdeněk Nejedlý.

Již bylo naznačeno, že v této ošemetné době se pečlivě rozhodovalo o tom, kdo smí studovat, a komu tato radost zůstane odepřena.

K rozsáhlejšímu tlaku na studentstvo docházelo od roku 1949, resp. ve

³³ Tamtéž, s. 294.

³⁴ Tamtéž, s. 298-300.

školním roce 1948/49, kdy na základě výnosu ministra školství Zdeňka Nejedlého z 30. listopadu začaly vznikat tzv. *studijní prověrky*. Bylo vytvořeno několik desítek tříčlenných subkomisí tvořených komunistickými studenty, kteří měli hodnotit a kontrolovat studium svých kolegů studentů, zda řádně studují a nezapisují se ke studiu z důvodu různých výhod. To byl ale jen jeden z motivů, už podle složení subkomisí bylo jasné, že půjde především o politickou „čistku“ na fakultách všech vysokých škol. Za řádné provedení studijních prověrek na každé fakultě následně odpovídal příslušný předseda výboru KSČ.³⁵

S působením na filozofické fakultě se muselo nedobrovolně rozloučit 21,2 % studentů, tedy 766 osob (z toho 327 se ke komisi nedostavilo). Z lékařské fakulty v Praze odešlo 20,8 % studentů a přírodovědeckou fakultu opustilo 15,6 % z celkového počtu. Smutné prvenství, coby nejlépe prověřená škola v Praze, držela právnická fakulta, kterou muselo opustit 42,2 % studentů (na brněnské Masarykově univerzitě to bylo dokonce až 45,5%), což představovalo 1400 posluchačů. Existovala určitá záchrana v podobě odvolání proti rozsudku prověrkové komise, ze všech fakult Karlovy univerzity v Praze této možnosti nejvíce využívali studenti medicíny, kdy se z celkového počtu 824 mediků, kteří prověrkou prošli neúspěšně, odvolalo 584 studentů. Některým osobám byl umožněn návrat na fakultu až po několika měsíční či např. po dvouleté praxi ve „výrobním procesu“ na základě kladného posudku. Celkem bylo v důsledku činnosti prověrkových komisí na univerzitě znemožněno dokončit studium přibližně 3 600 mladým lidem, což činilo 24 % ze všech posluchačů univerzity.³⁶

S ohledem na nový režim bylo potřeba navýšit kádrové posily na fakultě, proto byly zavedeny internátní kurzy pro vybrané mladé dělníky bez středoškolského vzdělání. V lednu 1949 mohli tito lidé, vesměs komunisté, nastoupit do kurzů a na základě toho pak byli na podzim téhož roku zapsáni do prvního ročníku na fakultě. Absolventi těchto dělnických kurzů (ADK) byli

³⁵ *Věda v Československu 1945 - 1953*. Praha 1998, s. 17-18.

³⁶ Jan Havránek - Zdeněk Pousta (red.), *Dějiny Univerzity Karlovy/IV. 1918 - 1990*, Praha 1998, s. 296.

vtaženi do pro ně neznámého, „*buržoazního*“ prostředí, zároveň však byli posíleni notnou dávkou ideologie vládnoucího režimu. Pomocnou ruku pak našli u komunisticky smýšlejících studentů na fakultě. Bohužel mnohdy docházelo k porušování učitelské autority a projevům arogance ze strany studentů a nutnou součástí nové každodennosti bylo někdy až groteskní vzájemné soudružské tykání.³⁷

2.4 Činnost akčních výborů Národní fronty

Únor 1948 dal po celé zemi vzniknout akčním výborům, které rozhodovaly o vedení centrálních úřadů, ovládly redakce tisku, aktivně se zbavovaly nepohodlných ředitelů škol a stavěly se do čela různých společenských organizací. Jeden z prvních výnosů Akčního výboru Národní fronty (AVNF) se týkal několikrát zmiňovaného Karla Engliše. František Lón, tehdejší zmocněnec AVNF, v dopise Akčnímu výboru právnické fakulty z 25. února 1948 uvádí, že na žádost AVNF zprošťuje „s okamžitou platností až do dalšího opatření“ Karla Engliše výkonu funkce. Podobně dopadli i další jeho kolegové, např. Vratislav Buška, Ladislav Vošta nebo Jan Matějka. Těmto čistkám neunikli ani někteří studenti právnické fakulty, jako socialista Emil Ransdorf (předseda Svazu vysokoškolského studentstva, představitel studentského spolku právníků Všehrd). Obdobné Lónovy výnosy byly vyřčeny i pro fakultu filozofickou, lékařskou, přírodovědeckou a pedagogickou.³⁸ Pokud jde pražskou filozofickou fakultu, zde přečetl 4. března děkan J. B. Kozák na schůzi profesorského sboru přípis Akčního výboru Národní fronty ministerstva školství a osvěty, který oznamoval ukončení činnosti některých pedagogů a posluchačů na fakultě. Pomineme-li studenty, tato smutná zpráva se týkala následujících profesorů a docentů: Miloslav Hýsek, Josef Hutter, Otakar Machotka, Ladislav Heger, Zdeněk Kalista, Hubert

³⁷ Tamtéž, s. 442-443.

³⁸ Tamtéž, s. 279-280.

Ripka, Cyril Stejskal a Zdeněk Ullrich. Ministerstvo školství muselo namísto nich pověřit nové jedince, k těm šťastnějším patřili Václav Husa, Oldřich Říha, Jaroslav Charvát, Anna J. Patzaková a Ludvík Svoboda. Na schůzi rovněž vystoupila prof. Růžena Vacková, která si jako jediná troufla velice ostře reagovat na resultát státního převratu nebo spíše na vylučování jejích kolegů ze zaměstnání a zastala se též studentů. Ústředním bodem jejího projevu však byl protest proti vyloučení účastníků protestních akcí z 25. února 1948, kdy proběhl manifestační pochod na Pražský hrad. Sama se dokonce v tomto vystoupení zařadila mezi kandidáty na vyhazov: „*Pokud jsem byla svědkem a pokud jsem se účastnila manifestací, prohlašuji..., že byly povahy mravní, a byla-li kritériem vylučování posluchačů účast na manifestaci, pak chci sdílet jejich osud.*“³⁹ Nikoho zřejmě nepřekvapí, že tato slova nemohla mít jiný následek než ukončení její činnosti na fakultě. V roce 1950 byla Růžena Vacková zatčena a ve vykonstruovaném procesu odsouzena pro špionáž na 22 let. Byla propuštěna až po dlouhých 17 letech na základě amnestie z roku 1967.

Zde by se slušelo zmínit, že na filozofické fakultě vznikla stolice sovětské filozofie, která měla pochopitelně šířit marxistický světový názor. Jako první byl za tímto účelem povolán prof. Arnošt Kolman, aby vysvětlil profesorskému sboru, že 25. únor je třeba chápat jako další stupeň vývoje národní revoluce z května 1945. Právě tento muž se stal 26. února spolu s profesorem srovnávacích dějin literatur slovanských Juliem Dolanským-Heidenreichem členem akčního výboru pražských vysokoškoláků. A. Kolman nepůsobil pouze na FF UK, coby marxista a propagandista, ale i v Lektorské radě ÚV KSČ.⁴⁰ V dubnu a květnu roku 1948 pak prověřovací komise akčních výborů nelenily a rozjely akci „*očisty*“, která měla za úkol prověřovat národní a politickou spolehlivost posluchačů vysokých škol. Osoby, kterých se to týkalo, musely absolvovat ústní pohovor a vyplnit dotazník. Otázky byly směřovány na okupaci (členství ve Vlajce, studium na německých školách, spolupráce s médii po 15. březnu apod.) i na pookupační období (účast na

³⁹ *Věda v Československu 1945 - 1953*. Praha 1998, s. 17.

⁴⁰ Jiří Knapík: *Únor a kultura – sovětizace české kultury 1948 – 1950*, Praha 2004, s. 70.

únorových demonstracích, podepsání prohlášení proti Gottwaldově vládě, zatčení apod.). V každém případě, bez souhlasu akčního výboru nemohl být kandidát připuštěn k závěrečným či rigorózním zkouškám.

Prověrce Akčních výborů neunikli ani promování doktoři, kterým mohl být po schválení Akademického senátu i odejmut titul. Cílem těchto akcí byla „likvidace všech politických pozic reakce“, smutné ovšem bylo, že rozhodnutí akčních výborů bylo akademickými grémií jednoduše akceptováno. Výbory se tedy staly podstatným a rozhodujícím centrem, které se dostalo do role nadřazeného orgánu.⁴¹

2.5 „Přestavba“ fakulty a zásahy do studijních tradic

Součástí represivní politiky nového režimu byla rovněž „přestavba“ filozofické fakulty a postupná likvidace její autonomie. Hlavní pozornost si v tomto ohledu „vysloužila“ filozofie, sociologie, historie a filologická sekce. Mnoho pedagogů nesmělo vyučovat, což mělo za následek jejich vyloučení pro neplnění pedagogických povinností... Některé osobnosti měly však natolik silnou autoritu, že je režim nemohl tak jednoduše zbavit práce, mnohdy se jednalo o profesory, kteří byli mezinárodně uznáváni. Tito učitelé proto byli režimem trpěni a „odešli“, až když byli penzionováni. Na druhé straně však existovalo i nemálo případů, kdy se učitelé stali oběťmi vykonstruovaných obvinění z velezrady a podvracení lidově demokratického zřízení, následkem čehož museli podstoupit řadu výslechů a obvykle skončili za mřížemi. Filozofický seminář, v jehož čele stál v roce 1950/51 profesor Ludvík Svoboda, se postupně přetvořil v katedru marxismu-leninismu. Nejvýraznější osobnost naší filozofie 20. století, docent Jan Patočka již zde byl nadbytečný a odejít musel i Jaromír Červenka. Přicházeli však i noví kantoři, za všechny můžeme jmenovat třeba Arnošta Kolmana, o kterém již byla řeč. Obor

⁴¹ Jan Havránek - Zdeněk Pousta (red.), *Dějiny Univerzity Karlovy/IV. 1918 - 1990*, Praha 1998, s. 280-282, 439-440.

sociologie byl v roce 1949/50 zrušen úplně jako „*buržoasní pavěda*“, do předčasné penze tak musel odejít prof. Josef Král.

Pokud jde o historické vědy, osudy nechtěných československých historiků byly různé. Výuka byla znemožněna lektoru metodiky dějepisu Otakaru Dorazilovi, jedním z těch, kteří byli na fakultě trpěni až do odchodu do penze, byl například Karel Stloukal, profesor obecných novověkých dějin. Do exilu naopak zamířil profesor československých dějin Otakar Odložilík. Jedni odcházeli a druzí přicházeli. Novými profesory historického semináře byli Oldřich Říha, Václav Husa a Jaroslav Charvát, na výuce světových dějin se pak podílel Josef Polišenský, který měl zásluhu na obnově fakulty hned po osvobození. Jak jsme již naznačili, režim byl vůči některým pedagogům velmi krutý, obvinění z velezrady proti lidově demokratickému zřízení a následnému uvěznění byli podrobeni doc. Zdeněk Kalista, profesori klasické archeologie Růžena Vacková a její kolega Jindřich Čadík, klasický filolog Bohumil Ryba i literární kritik a překladatel, profesor srovnávací literatury Václav Černý. Děkan filozofické fakulty Bohuslav Havránek a rektor univerzity Jan Mukařovský se zasadili o to, aby nedošlo k propuštění některých učitelů z filologické sekce, a Mukařovský dokonce některým propuštěným kolegům pomáhal najít místa ve vědeckých institucích. Přesto se však oba profesori ideologicky ztotožňovali s politickou mocí, čímž se spolupodíleli na destrukci univerzity.⁴²

Lze říci, že nový akademický rok 1948/49 na Filozofické fakultě začal skutečně reformovaně a zcela v novém duchu. Velkou novinkou byl zbrusu nový studijní řád, který zdůrazňoval spíše povinnosti studenta, než jeho práva. Při zápisu do prvního ročníku, museli studenti odpovédět na otázku, zda chtějí studovat učitelský či neučitelský odborný program, ve třetím ročníku se mohli studenti rozhodnout pro třetí variantu, kterou byl badatelský program. Studium bylo dvou-oborové a dělilo se na základní a průvodní obor. Na počátku museli studenti hlavního i vedlejšího oboru odchodit osm semestrů, později byl

⁴² Tamtéž, s. 440-442.

průvodní část zredukována pouze na šest semestrů. Studijní plán počítal v nižších semestrech u každého předmětu s osmihodinovou výukou týdně. Dále zde existoval pro všechny studenty společný základ, který zahrnoval úvod do studia vědeckého světového názoru marxismu-leninismu, výklady a semináře o sovětské vědě a ruské odborné terminologii nebo problémy teorie národa a státu. Postupně byl tento program měněn a doplňován o nové předměty, z čehož vyplývá, že čas výuky odborných předmětů se musel úměrně tomu krátit ve prospěch společného základu. Není asi třeba zdůrazňovat, že docházka byla povinná, což prakticky znemožňovalo liberální přístup ke studiu a brzdilo nadané studenty v individuálním rozhledu. Vysokoškolské studium, které dříve těžilo právě z volnějšího přístupu k výuce a zohledňovalo zájmy a potřeby každého jednotlivce, se nyní dostávalo na úroveň středoškolského systému povinné výuky. Nutno s lítostí konstatovat, že tento vysokoškolský studijní systém minulých let přetrval na některých vysokých školách až dodnes.⁴³

2.6 Zdeněk Nejedlý a jeho nový vysokoškolský zákon

Nový vysokoškolský zákon č. 58/1950 Sb. o vysokých školách z 18. května 1950, na kterém se velkou měrou podílel Zdeněk Nejedlý, anuloval všechny předchozí školské zákony a nařízení a zásadně změnil strukturu vysokých škol.⁴⁴ Porušil tak původní univerzitní tradice a podřizoval veškeré dění státnímu dohledu. Tento zákon představoval též zásadní změnu ve struktuře vysokých škol, neboť zničil zbytky jejich autonomie. Zákon zásadním způsobem narušil dosavadní právní postavení vysokých škol. Nejzávažnějším zásahem do jejich autonomie bylo to, že se vysoké školy zřizovaly, rušily, dělily či slučovaly na základě pouhého vládního nařízení.⁴⁵

⁴³ Tamtéž, s. 444-445.

⁴⁴ *Věda v Československu 1945 - 1953*. Praha 1998, s. 62.

⁴⁵ Pavel Urbášek, Jiří Pulec a kol.: *Kapitoly z dějin univerzitního školství na Moravě v letech 1945-1990*, Olomouc 2003, s. 102.

Základním cílem, který si měla univerzita klást, bylo od této chvíle „vychovávání“ politicky kvalifikovaných vysokoškolských odborníků, kteří budou užiteční v nadcházející nové společnosti, jak o tom vypovídá první paragraf zákona.

Rektora měl jmenovat prezident republiky, děkany a proděkany dosazoval ministr školství, věd a umění na návrh Státního výboru pro vysoké školy. Ministerstvo dále získalo pravomoc zřizovat nové katedry – vznikla tedy katedra základů marxismu-leninismu, dialektického a historického materialismu a katedra politické ekonomie. Již z jejich názvů je patrné, že měly zajišťovat výuku marxismu-leninismu. Katedry se tak staly novou základní organizační jednotkou fakulty v oblasti vědecké, pedagogické a hospodářské. Nově zřízený Státní výbor pro vysoké školy sloužil pak jako poradní a iniciativní sbor ministra školství a kultury.⁴⁶ V neposlední řadě pak ministerstvo vydávalo studijní a zkušební řády, plány a studijní osnovy, v jeho pravomoci bylo kdykoliv dle potřeby dosazovat na katedry nové kantory z různých fakult a dokonce i z jiných vysokých škol. Rektor Univerzity Karlovy v Praze odpovídal za chod školy i za práci univerzitních funkcionářů, avšak sám byl odpovědný ministru školství. Do budoucna nebylo dopřáno setrvat ani akademickému senátu UK, který 23. června 1950 zasedal naposledy. Majetek vysokých škol připadl samozřejmě státu. Stát přebíral zodpovědnost také za studenty, koleje i menzy. Poskytoval zájemcům levné stravování a ubytování na kolejích a snažil se motivovat vysokoškoláky různými benefity, jako byla podniková, krajská nebo sociální stipendia. Stát ovládal i majetek studentstva, ti tedy přišli o možnost samosprávného rozhodování o menzách a kolejích.

Na základě zákona z roku 1850 byla okleštěna i pravomoc Univerzity Karlovy a Palackého univerzity v Olomouci, pokud jde o správu vlastních fakult. Jejich teologické fakulty (Bohoslovecká fakulta a Cyrilo-Methodějská fakulta) totiž byly vyňaty z univerzitní struktury a „přiděleny“ pod Státní úřad pro věci církevní.

⁴⁶ *Věda v Československu 1945 - 1953*. Praha 1998, s. 62.

Došlo i k dalším změnám, nově byly definovány univerzitní orgány, funkční období vysokoškolských činitelů byla pozměněna, stejně jako dosud užívané akademické tituly. Dále byly zavedeny nové skupiny vysokoškolských učitelů (profesoři, docenti, lektori, odborní asistenti, asistenti a odborní instruktoři) a vznikly též nové kategorie vědeckých a uměleckých aspirantů. Zbývá snad jen dodat, že vysokoškolský zákon z 18. května se inspiroval zkušenostmi ze školství v Sovětském svazu.⁴⁷

2.7 Několik vět o působení Václava Černého na UK v Praze do roku 1951

Prof. PhDr. Václav Černý byl literární kritik a teoretik, historik umění, komparatista, bohemista a překladatel z románských jazyků. Narodil se 26. března v roce 1905 v Jizbicích u Náchoda jako syn řídícího učitele z České Čermné. Na základě přijímacího řízení nastoupil v září roku 1916 do primy reálného gymnázia v Náchodě⁴⁸ a v roce 1921 jako premiant kvinty odjel na studia do Francie, kde nastoupil do Carnotova lycea v Dijonu. To úspěšně absolvoval v roce 1924. V letech 1924 – 1929 bychom jej našli na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, kde studoval bohemistiku a romanistiku.

V září roku 1931 se Václav Černý oženil s Miloslavou Moravcovou a o šest let později 26. července se jim narodila dcera Miloslava. Začátkem třicátých let pracoval jako sekretář v Institutu slovanských studií v Ženevě (Institut des études slaves), kde působil i jako docent literární komparatistiky a obecné literární vědy. Od roku 1936 působil jako docent na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze a o dva roky později jako mimořádný profesor na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně.⁴⁹ V této době

⁴⁷ Jan Havránek - Zdeněk Pousta (red.), *Dějiny Univerzity Karlovy/IV. 1918 - 1990*, Praha 1998, s. 299-303.

⁴⁸ Menclová Věra; Vaněk Václav a kolektiv autorů, *Slovník českých spisovatelů*, Libri 2005.

⁴⁹ Černý Václav, *Paměti I. (1921-1938)*, Atlantis, Brno, 1994.

založil významný kulturní časopis *Kritický měsíčník*, který redigoval až do roku 1942. V letech 1945-1948 pak působil jako jeho vydavatel a redaktor. Během druhé světové války, kdy byly české vysoké školy v Československu uzavřeny, vyučoval Černý na reálném gymnáziu v Praze a za zmínku rovněž stojí, že se stal členem Národního revolučního výboru inteligence. Kromě něho tam byl činný též Vladislav Vančura, Bedřich Václavek nebo František Halas. K většímu rozvinutí činnosti výboru však nedošlo, jelikož Vančura byl po zásahu gestapa na jaře roku 1942 popraven, Václavek byl deportován do Osvětimi, kde o rok později podlehl skvrnitému tyfu, a Černý byl ke konci války vězněn gestapem v Pankrácké věznici.⁵⁰

Po válce působil Václav Černý mimo jiné i v České národní radě, Zemském národním výboru, v Syndikátu českých spisovatelů, Pen-klubu atd. Od roku 1945 byl profesorem srovnávacích dějin literatury na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, ovšem v roce 1951 opustil univerzitu poté, co byly zrušeny komparativní dějiny literatury, které představovaly „buržoazní náказu“.

Zásadní byl pro Černého i rok 1952, kdy byl obviněn z vlastizrady, avšak po smrti Klementa Gottwalda byl pro nedostatek důkazů propuštěn. V letech 1953 – 1961 pracoval jako vědecký pracovník kabinetu pro moderní filologii ČSAV a až do roku 1968 byl členem komise pro soupis rukopisů při ČSAV. Roku 1960 nastoupil jako vědecký pracovník do zámecké knihovny v Mladých Vožicích, kde se mu podařilo objevit dosud dvě neznámé hry španělského barokního dramatika Pedra Calderóna de la Barca, což mu zajistilo členství v prestižní Královské španělské akademii.⁵¹ Další zvrát přinesly roky 1968 – 1969, kdy bylo Černému znovu umožněno působit jako profesor srovnávacích dějin literatury na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. V té to době se aktivně podílel na demokratizačním procesu společnosti. Po nástupu normalizačního procesu odchází Václav Černý do důchodu a v 70. a 80. letech má možnost publikovat

⁵⁰ Černý Václav, *Paměti II. (1938-1945) - Křik koruny české*, Atlantis, Brno 1992.

⁵¹ Černý Václav, *Paměti III. (1945-1972) – Pláč Koruny české*, Atlantis, Brno 1994.

své práce pouze v zahraničních či ineditních edicích (samizdat).⁵² V lednu 1977 byl spolu s Janem Patočkou jedním z prvních signatářů Charty 77, o deset let později, 2. července roku 1987, Václav Černý opustil tento svět.⁵³

⁵² Bělohoubek Antonín, *Rozmluvy s Václavem Černým*, Primus, Praha 1998.

⁵³ Menclová Věra; Vaněk Václav a kolektiv autorů, *Slovník českých spisovatelů*, Libri 2005.

3 Masarykova Univerzita v Brně

3.1 Poválečná personální očista na univerzitě

Po skončení druhé světové války byly v sídlech krajských soudů zřízeny mimořádné lidové soudy, jejichž úkolem bylo soudit všechny zločiny podle dekretu prezidenta republiky č. 16/1945 Sb. o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů. Retribuční dekret rovněž zřizoval i již zmíněné mimořádné lidové soudy.⁵⁴

Na Masarykově Univerzitě v Brně započala zaměstnanecká „očista“ již z kraje května a zasáhla téměř všechny její fakulty a profesorské sbory. Tou fakultou, jejíž profesorský sbor nebyl spojený s kolaborací nebo jinou činností ve prospěch nacismu byla filozofická fakulta. Jinak tomu bylo na právnické fakultě, kde hned tři členové jejího profesorského sboru byli obviněni na základě retribučního dekretu. Jaroslav Krejčí, který se politicky angažoval v protektorátní vládě nejdříve jako ministr zemědělství, poté jako místopředseda vlády a konečně jako předseda vlády, byl souzen a následně odsouzen Národním soudem v Praze k 25 letům vězení za zločiny proti státu, zemřel v Pankrácké věznici v roce 1956. Rudolf Dominik a Rudolf Wierer byli pro „porušení povinnosti vůči národu a státu“ vyloučeni začátkem května z profesorského sboru. Podobné osud potkal na lékařské fakultě docenta Antonína Pekelského, který měl být zbaven docentury za přihlášení se k německé národnosti, a to se zpětnou účinností k 1. září 1938, nicméně disciplinární řízení nebylo zavedeno z důvodu jeho úmrtí v Kounicových kolejích v červnu 1945. Brněnský národní soud se zabýval profesorem Josefem Ročkem, který byl obviněn z kolaborace s nacisty. Za propagaci

⁵⁴ Zdeňka Hladíková, Jan Janák, Jan Dobeš: Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost, Praha 2007, s. 434.

antisemitismu a nacismu bylo na přírodovědecké fakultě pozastaveno členství v profesorském sboru Vladimíru Teyrovskému.⁵⁵

Důležitou roli při personální očistě vysokých škol sehrály národní výbory, které potvrzovaly očistný program jednotlivých fakult a následně závodní rady, které se ustanovily na základě směrnic Ústřední rady odborů (12. května 1945) a tímto krokem tak nemálo přesahovaly své běžné odborářské pravomoci. Rozhodovací pravomoc v rámci očisty zaměstnanců na univerzitách získaly národní výbory na úkor vysokých škol výnosem Ministerstva vnitra z 15. června 1945. Tento krok výrazně zasáhl do autonomie univerzit, které svoji rozhodovací disciplinární pravomoc opíraly o zákon z 13. února 1919 o služebním poměru vysokoškolských učitelů.⁵⁶

Závodní fakultní rady, které byly na Masarykově univerzitě ustaveny po volbách do závodních rad v červnu 1945, vydávaly osvědčení o národní a politické spolehlivosti všech zaměstnanců fakulty na základě vyplněného a následně radou ověřeného dotazníku, který vyplnili všichni zaměstnanci fakulty (vědečtí, techničtí, správní). Rada následně buď potvrdila bezúhonnost svého zaměstnance, a pokud se tak nestalo, byly případy se spornými nálezy postoupeny vyšetřovací komisi závodní rady. Před závodní radou lékařské fakulty, resp. její vyšetřovací komisí, stanuli Evald Tománek a Vladislav Rapant, u kterých se obvinění nepotvrdila a proto jim mohl být vystaven doklad o národní spolehlivosti. To se nedalo říci v kauze Josefa Ročka, kterému byl za jeho chování „proti národní cti“ odejmut profesorský titul a J. Roček byl poslán na trvalý odpočinek. Tak jako v případě Vladislava Rapanta nebo Evalda Tomka na lékařské fakultě, došla vyšetřovací komise závodní rady přírodovědecké fakulty stejného osvobozujícího verdiktu u docenta Václava Čupry a profesora Josefa Podpěry. Na filozofické fakultě nedošlo ve srovnání s ostatními fakultami Masarykovy univerzity ani k jednomu řízení.⁵⁷

⁵⁵ Pulec Jiří, Kalendovská Jiřina: UNIVERSITAS Revue Masarykovy univerzity v Brně, roč. 2/96, s. 39.

⁵⁶ Tamtéž, s. 39-40.

⁵⁷ Tamtéž, s. 40.

Byť se zdálo, že konečné rozhodnutí disciplinárních vyšetřovacích komisí má ve své pravomoci opět univerzita, netrvalo dlouho a do sporu o kompetence přispěchal profesor Jiří Kroha, referent školství a osvěty národního výboru v Brně s tezí, že usnesení fakultních závodních rad by měla podléhat konečnému schválení městských a zemských národních výborů. Proti tomu ostře vystoupili zástupci univerzity, zejména právnické fakulty. Akademický senát Masarykovy univerzity se pochopitelně přiklonil k názorům svých právnických kolegů a na základě dekretu prezidenta republiky č. 67/1945 Sb. z 21. srpna 1945 ustavil svoji disciplinární komisi, které měly být s konečnou platností předkládány všechny sporné případy týkající se kolaborace a provinění se proti národní cti. Disciplinární komise měla dvě sekce, první se zabývala případy, které se týkaly profesorů a docentů (v čele komise stál profesor František Berka), druhá sekce disciplinární komise se měla zabývat ostatními zaměstnanci a posluchači (zde stanul v čele komise profesor František Novotný). Aby nezůstalo jen u kompetenčního přetahování a snahy NV mít dohled nad univerzitami, měla očištná akce ze strany NV nabýt podstatně širšího a velmi nebezpečného významu, který měl směřovat daleko nad rámec vymezených kompetencí určených Košickým vládním programem, a to řešit disciplinárně i ty osoby, které se jakkoliv provinily vůči Sovětskému svazu, či jiným *nedemokratickým až reakčním způsobem*.⁵⁸

4. října 1945 byl vydán dekret prezidenta republiky č. 105/1945 Sb., který zřizoval očištné komise pro všechny veřejné zaměstnance. Působit měly při okresních národních výborech, v Praze a Brně při zemských národních výborech a v sídlech krajských soudů. Tentokrát se univerzity musely podvolit a předat disciplinární záležitosti příslušným orgánům. Pravdou ovšem je, že s tím brněnská univerzita nijak nespěchala. Po předání disciplinárních materiálů NV týkající se případů, které projednávala disciplinární komise Akademického senátu, bylo několik kárných řízení přerušeno z důvodu již započatého trestního stíhání s dotyčnými osobami (J. Krejčí, R. Dominik,

⁵⁸ Tamtéž, s. 41.

R. Wierer) nebo z důvodu úmrtí (J. Roček), ale i proto, že nové důkazní materiály byly doručeny až po uplynutí zákonné lhůty (V. Teyrovský).⁵⁹

3.2 Disciplinární případ profesora Ročka

Zaměstnanecká očista, která probíhala na všech vysokých školách v Československu, se týkala i mnoha osobností, jejichž případy byly minimálně sporné nebo mohly být i záměrně namířené proti některým profesorům, kteří se stali obětí vyřizování osobních účtů. V neposlední řadě je nutno podotknout, že i samotné závodní rady nebyly odborně kvalifikovány pro vyšetřování a hodnocení těchto složitým a z lidského hlediska velmi citlivých případů.

Za pozornost stojí případ profesora Josefa Ročka z Lékařské fakulty Masarykovy univerzity v Brně, který byl v létě 1945 vyšetřovací komisí závodní rady (z podnětu Zemského národního výboru v Brně) obviněn z kolaborantství a nevlasteneckého chování. Profesor Roček, zakladatel hygieny, coby moderního vědního oboru, pracoval během druhé světové války v Ústavu pro veřejnou zdravotní službu a byl přednostou Hygienického ústavu Lékařské fakulty Masarykovy univerzity v Brně již od roku 1921.⁶⁰ Většina obvinění na jeho osobu se týkala právě tohoto profesního období. Závodní rada lékařské fakulty, po svém usnesení o jeho vině, doporučila Ministerstvu školství a osvěty, aby byl profesor Roček penzionován a zároveň zbaven svého profesorského titulu. Samotné šetření se vleklo, neboť nebylo zpočátku jasné, zda je Josef Roček zaměstnancem Ministerstva zdravotnictví nebo Ministerstva školství a osvěty. Nakonec se ukázalo, že je v hlavním zaměstnaneckém poměru Masarykovy univerzity. Po dořešení jeho profesního poměru nastaly komplikace ve smyslu kompetencí v záležitostech jeho šetření. Původně měl tento případ náležet závodní radě, avšak podle výše zmíněného

⁵⁹ Tamtéž, s. 42.

⁶⁰ Josef Tomeš a kol.: Český biografický slovník XX století, III. díl, Praha 1999, s. 45.

dekretu prezidenta republiky ze 4. října 1945 měly kompetence přejít na očištnou komisi ZNV. Na jaře roku 1946 však měla činnost očištných komisí při národních výborech končit (přesto pokračovala dál) a Ročkův případ se tak měl opět řešit disciplinární vyšetřovací komisí závodní rady lékařské fakulty. Sám profesor Roček urgoval, aby se co nejrychleji jeho případ vyřešil a objasnil, bohužel se rezultátu nedočkal a 30. srpna 1946 umírá. Tím však jeho případ nekončí. Po jeho smrti se z podnětu pozůstalých ujala nezávislého šetření Zemská úřadovna Státní bezpečnosti v Brně a výsledek jejího vyšetřování je následující:⁶¹ „Nahlédnutím do spisu očištné komise pro veřejné zaměstnance při Zemském národním výboru č. OK 144/46 bylo zjištěno, že vyšetřování zaměstnanecké rady Lékařské fakulty nebylo prováděno objektivně. Bylo opomenuto vyšetřit řadu okolností, které by obvinění, převážně malicherná a osobního rázu, uvedly na pravou míru a osvětlily tak povahu a jednání obviněného ... Lze tudíž oprávněně usuzovat, že příčinou vyšetřování a odstranění prof. Ročka byla osobní zaujatost jeho spolupracovníků... Dne 15. května 1945 vyzval Ročka prof. Níger z příkazu prof. Krohy, aby se vzdal veřejné činnosti, a dne 22. května 1945 byl mu zakázán přístup do všech ústavů Lékařské fakulty. Tato opatření, jakož i vyšetřování zaměstnanecké rady, se dr. Ročka hluboce dotkla, zvláště když přes několikeré jeho požádání nebylo vyšetření urychleno. Jeho předčasnou smrtí ztratila česká věda vynikajícího odborníka, kterého v dohledné době nebude s to nahradit.“⁶²

3.3 Čestný soud

Mezi léty 1945 – 1947 probíhaly na všech vysokých školách tzv. čestné soudy, vycházející z Košického vládního programu podle článku IX z 5. dubna 1945.

⁶¹ Pulec Jiří, Kalendovská Jiřina: UNIVERSITAS Revue Masarykovy univerzity v Brně, roč. 2/96, s. 43.

⁶² Tamtéž, s. 44.

Jejich úkolem bylo posuzovat národní a politickou spolehlivost studentů vysokých škol, jejich možnou kolaboraci anebo jiná provinění proti cti či Československému státu. Studentům německé, rakouské či maďarské státní příslušnosti bylo zcela znemožněno studovat na českých vysokých školách, stejně tak i posluchačům, kteří studovali během II. světové války na německých vysokých školách. Již 7. června 1945 měla být zahájena očista vysokých škol. K tomuto účelu zaslalo Ministerstvo školství a osvěty Pokyny pro posuzování národní a politické spolehlivosti posluchačů českých vysokých škol. V Brně se tohoto kroku ujal již 22. května 1945 Národní výbor pro Velké Brno, který vyslovil požadavek v dopise rektoru Masarykovy univerzity Václavu Neumannovi. První instancí pro posuzování národní spolehlivosti byly fakultní vyšetřující komise, druhou instancí pak odvolací čestné soudy. Čestné soudy byly zřízeny dva, v Praze pro Čechy a v Brně pro Moravu a Slezsko. Čestný soud se měl skládat z předsedy, místopředsedů (jmenování byli ministrem školství a osvěty) 14 členů (jedna polovina byla zastoupena Svazem vysokoškolského studentstva, druhá Ústřední radou odborů). První krok, který musel mladý člověk učinit před zahájením studia, byl, že musel vyplnit dotazník při tzv. prozatímním zápisu ke studiu a po kladném vyřízení byl následně připuštěn k tzv. definitivnímu zápisu. Předsedou čestného soudu se koncem července 1945 stal rektor Vysoké školy zemědělské Emil Bayer, místopředsedy byli profesor Vladimír Úlehla z Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity a profesor Josef Velíšek z Vysoké školy technické dr. Edvarda Beneše v Brně. K projednávání jednotlivých případů byly soudem zřízeno několik tříčlenných senátů, v jejichž čele stál předseda nebo místopředseda čestného soudu.⁶³

Samotná činnost čestných soudů byla již od začátku velmi komplikovaná. Hrozilo zdržování při rozhodování o povolení ke studiu, neboť ještě v srpnu, kdy již měl čestný soud zasedat a rozhodovat ve věcech studentů, musel předseda čestného soudu Emil Bayer urgovat Ústřední radu odborů o delegování svých členů do tohoto orgánu. Zhruba po měsíční

⁶³ Pulec Jiří, Kalendovská Jiřina: UNIVERSITAS Revue Masarykovy univerzity v Brně, roč. 3/96, s. 28-29.

činnosti čestného soudu, odvolal v říjnu 1945 Svaz vysokoškolského studentstva v Brně své členy, neboť se jim postup soudu ve věci rozhodování zdál příliš benevolentní a nespravedlivý. Čestný soud až do počátku dubna následujícího roku nezasedal. Přestože čestný soud byl činný jen velmi krátce, podařilo se většinu případů vyřešit. Ze všech 144 žádostí bylo kladně vyřízeno 104. Z lékařské fakulty bylo podáno k šetření 139 žádostí o studium z toho 100 bylo vyřešených, z právnické fakulty byly vyřešeny všechny, tedy tři a z přírodovědecké fakulty byla vyřízena jedna ze dvou. Hlavním důvodem obstrukce a nespokojenosti ze strany zástupců Svazu vysokoškolského studentstva v Brně z přílišné shovívavosti čestného soudu k většině šetřeným studentům mohlo být i to, že soud projednával mírně případy těch vysokoškolských posluchačů, kteří se stali studenty v letech 1942-1943 pod nátlakem při náborové kampani na německé vysoké školy, zejména v lékařských oborech.. Od dubna 1946 čestný soud již znovu zasedal a ve srovnání s předchozími verdikty se dá říci, že počet distancovaných nebo jinak trestaných studentů se nevýrazně navýšil. Také se zvýšil počet senátů, neboť se navýšil i počet místopředsedů čestného soudu, tudíž bylo možné vyřizovat i větší množství žádostí o studium.⁶⁴

Činnost čestných soudů byla ukončena 4. května 1947, kdy jejich agenda a další rozhodovací pravomoci přešly z podnětu Ministerstva školství na akademické senáty vysokých škol. Následně byla činnost čestných soudů zpochybněna Právnickou fakultou Univerzity Karlovy v Praze, která poukazovala na to, že soudy a fakultní vyšetřovací komise v této věci narušovaly právní systém vysokých škol, byly zřízeny pouhými nařízeními, tedy podzákonnou normou a tudíž jejich mechanismus mohl být i zneužitelný. To se mělo koneckonců projevit i v první polovině roku 1948, kdy čestné soudy mohly být podle §12 odstavce 2 výše zmíněných pokynů z roku 1945 opět po třech letech obnoveny. To se nakonec nestalo, neboť této očistné a již mnohem důkladnější procedury se ujaly akční výbory.⁶⁵

⁶⁴ Tamtéž, s. 30-31.

⁶⁵ Tamtéž, s. 32.

3.4 Poválečná personální situace na MU v Brně

Stejně tak jako Univerzita Karlova v Praze, tak i Masarykova univerzita v Brně se bezprostředně po válce, po znovuotevření potýkala s personálními ztrátami. Největší ztráty byly spojené s nacistickou genocidou, kdy mnoho zaměstnanců Masarykovy univerzity bylo popraveno, mučeno nebo deportováno do koncentračních táborů. Z celkového počtu všech profesorů z profesorského sboru k roku 1939, ztratila univerzita v důsledku nacistické perzekuce patnáct svých členů, což z celkového počtu činilo cca 14 %. Hned po skončení války se museli někteří profesori a další zaměstnanci univerzity na základě retribučního dekretu zodpovídat ze svých provinění z dob okupace ve prospěch nového okupačního režimu, ať už domnělých či skutečných, před mimořádnými lidovými soudy (viz. níže). Neblahou skutečností bylo i to, že se během šestiletého válečného období, kdy byla univerzita uzavřena, nemohla konat habilitační řízení, což mělo za následek zpomalený růst profesorského sboru, tudíž mělo teprve až po válce dojít ke generační výměně profesorů. Další vliv na personální otázky v profesorském sboru měl i odliv některých profesorů na Univerzitu Karlovu v Praze. Stalo se tak z pohledu všech fakult. Odešli nebo byli přeřazeni profesor Bohuslav Havránek, děkan Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v letním semestru roku 1945, a to z rozhodnutí prezidenta republiky, z téže fakulty odešli i jeho kolegové Josef Borovička, Vladimír Buben a František Ryšánek. Krátce na to opouští obor filozofie i její čelní a významný představitel Josef Ludvík Fischer, který míří za svým největším životním profesním úspěchem do Olomouce. Dále opouští brněnskou univerzitu profesor Otakar Chlup, coby nový děkan Pedagogické fakulty v Praze, který hrál velkou roli při formování pedagogických fakult na vysokých školách. Profesorský sbor Filozofické fakulty se musel rozloučit se čtyřmi svými kolegy, kteří se postavili proti nacismu a byli součástí odboje, profesor filozofie a psychologie Josef Tvrdý, zatčen gestapem v prosinci 1941, krátce vězněn v Kounicových kolejích a následně převezen do koncentračního tábora v Mauthausenu, kde v polovině

března 1942 umírá. Klasický filolog Vladimír Groh, aktivní člen odbojářské skupiny Obrana národa, v Petičním výboru Věrní zůstaneme, prostřednictvím vysílačky umístěné v Židenicích byl pravidelně ve spojení s cizinou, v roce 1941 zatčen a ještě téhož roku popraven. Jan Uher, sociolog a psycholog stejně jako jeho kolega Vladimír Groh byl členem organizace Obrana národa, zatčen byl na konci listopadu 1939, následně vězněn v Mozartově ulici, na Špilberku, v Kounicových kolejích a dalších zařízeních až byl nakonec převezen do Berlína, kde byl v červnu 1942 odsouzen k trestu smrti (v den pohřbu Reinharda Heynricha) a den před státním svátkem ČSR popraven. Profesor hudební vědy Vladimír Helfert byl zatčen v listopadu 1939, vězněn na Špilberku, v Kounicových kolejích a jiných místech, z důvodu vážné nemoci byl roku 1942 propuštěn, znovu však zatčen v červnu 1944, nejdříve převezen do Prahy na Pankrác, posléze do Terezína, kde se roku 1945 dočkal konce války, bohužel však krátce na to onemocněl skvrnitým tyfem a 18. května umírá v Praze na Bulovce. Docenti Bedřich Václavek (literární kritik a teoretik), Stanislav Sahánek (germanista) a asistent Bruno Zwicker (sociolog) byli dalšími, tentokrát z mladší generace vysokoškolských pedagogů brněnské filozofické fakulty, kteří se stali oběťmi nacistické represe, všichni tři zemřeli v koncentračních táborech, doc. Václavek a dr. Zwicker v Osvětimi a doc. Sahánek v Mauthausenu. Vzniklé mezery v profesorském sboru i přes velké lidské ztráty měly být rychle zaceleny, šest nových profesorů mělo být jmenováno již v červnu 1945 a do dvou let ještě dalších šest. Pedagogické řady na filozofické fakultě se podařilo rozšířit o nové členy, obor filozofie posílil profesor Mirko Novák, slavistika se rozrostla hned o tři nové profesory Adolfa Kellnera, Josefa Kurze a Antonína Grunda, dějiny umění převzali po zesnulém Eugenu Dostálovi dva soukromí docenti Václav Richter a Albert Kutal. Josef Vachek, člen Pražského lingvistického kroužku se ujal anglistiky. Mladí docenti, kteří se habilitovali těsně po válce, našli brzy své uplatnění na Univerzitě Palackého v Olomouci, Miloslav Trapl, Oldřich Králík, Václav

Richter, Karel Janáček, Josef Š. Kvapil a budoucí rektorka olomoucké univerzity Jiřina Popelová-Otáhalová.⁶⁶

Z právnické fakulty odešli Vratislav Bušek, profesor církevního práva a jeho kolega profesor Cyril Čechrák, který byl odborníkem v oboru národního hospodářství. Právnickou fakultu opustila i významná československá osobnost nejen první republiky, ale i poválečné doby, profesor Karel Engliš, který byl ještě před rokem 1939 povolán na Právnickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze. Personální situace na Právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně nezavdávala příliš důvodů k optimismu, asi nejlépe situaci vystihuje komentář jednoho ze zakladatelů Právnické brněnské fakulty Františka Weyra: „Když jsem pak ke konci roku 1945 opět vstoupil na půdu fakulty v průvodu jejího tehdejšího děkana profesora Františka Čády a několika svých bývalých žáků, kteří se mezitím stali profesory, zmocnil se mne na okamžik pocit opuštěnosti. Neboť shledával jsem, že jsem z původních fakultních spolupracovníků zůstal s mnohem mladším kolegou Čádou vlastně sám. Kolega Engliš byl jako profesor povolán do Prahy a mrtví byli kolegové Vacek, Dobroslav Krejčí, Baxa, Kallab, Sedláček, oba Vážní a profesor Rauscher. Kolegové Procházka a Stránský vrátili se z emigrace a stali se členy vlády, a profesor Dominik čekal na své odsouzení na Pankráci. Tak připadl na mně úkol, abych svou osobou ztělesnil, aspoň na krátkou dobu ještě, princip kontinuity mezi stavem před druhou světovou válkou a mezi dobou znovuvzkříšení naší fakulty po roce 1945.“⁶⁷

Slova profesora Weyra lze potvrdit i faktem, že v létě roku 1945 měla právnická fakulta pouze dva řádné profesory: jeho samotného a jeho kolegu, profesora a děkana právnické fakulty Františka Čádu. Dále tři mimořádné profesory, ale když si z nich odmyslíme dva, kteří byli již členy vlády (profesoři Procházka a Stránský), tak nám zbývá jeden jediný a tím byl, Vladimír Vybral. Tuto mimořádnou a nelehkou situaci musel vyřešit prezident

⁶⁶ Pavel Urbášek, Jiří Pulec a kol.: Kapitoly z dějin univerzitního školství na Moravě v letech 1945-1990, Olomouc 2003, s. 75.

⁶⁷ Tamtéž, s. 72.

republiky, kdy na žádost profesorského sboru jmenoval novou skupinu řádných profesorů.⁶⁸

Lékařská fakulta Masarykovy univerzity stejně jako Právnická fakulta byla rovněž postižena zúženým profesorským sborem jak v důsledku okupačního teroru, při kterém zemřeli tři jejich profesoři Karel Hora, Jan Florian a Miroslav Křivý, tak i poválečným retribučním dekretem, na jehož základě bylo mimořádným lidovým soudem souzeno hned několik kolegů z profesorského sboru Lékařské fakulty (viz níže). Personální nouzi pocítili na lékařské fakultě hned v poválečně letním a zimním běhu, a to zejména proto, že se na medicínu přihlásilo čtyřikrát více uchazečů než v předválečné době, zhruba tisíc mladých lidí. Podstav v profesorském sboru byl řešen i suplováním některých přednášek kolegy z jiných, blízkých oborů. Tak jako na jiných fakultách se snažil profesorský sbor zajistit jmenování nových profesorů. Do konce roku 1946 se podařilo dosáhnout jmenování 12 řádných a 12 mimořádných profesorů, což byl téměř takový stav jako před válkou.⁶⁹ Nejvíce postiženou fakultou, během druhé světové války v rámci všech vysokých škol v českých zemích byla Přírodovědecká fakulta Masarykovy univerzity v Brně. Profesorský sbor se musel rozloučit hned se sedmi svými členy, z toho šest zemřelo přímo v důsledku nacistického teroru, byli jimi profesoři Antonín Šimek, Vojtěch Rosický, František Koláček, František Říkovský, Josef Sahánek a Bohumil Kladivo. Při poválečné zaměstnanecké očiště byla Přírodovědecká fakulta poznamenána ze všech brněnských univerzitních fakult nejméně. Do Prahy na Univerzitu Karlovu přešel po válce vynikající matematik Eduard Čech, do Bratislavy odešel významný botanik František Nábělek, kde působil na Slovenské univerzitě (od r. 1954 Univerzita Komenského) a rovněž v Bratislavě založil Botanickou zahradu.⁷⁰

⁶⁸ Tamtéž, s. 73.

⁶⁹ Tamtéž, s. 73-74.

⁷⁰ Tamtéž, s. 74-75.

3.5 Devastace univerzitních prostor

Masarykova univerzita v Brně bezprostředně po válce musela co nejrychleji vyřešit problém, který nastal v důsledku okupace týkající se jejích budov. Téměř všechny univerzitní nemovitosti sloužily totiž během války k jiným účelům než ke školským. Hlavní budova právnické fakulty sloužila gestapu, které si v ní na přelomu 1939/40 zřídila hlavní štáb pro Moravu a Slezsko a v letech 1941 – 1942 v budově sídlil stanný soud. Budova byla různě upravována dle potřeb gestapa. Nejznámější je zřejmě prostor u menzy, kde si gestapo nechalo zřídit bar, ve kterém pak čeští umělci byli nuceni vytvořit výjevy s motivy z germánské mytologie. Bizarní, alegorický dílo bylo plné jinotajů, které tam vložili čeští umělci pracující na jeho ztvárnění, a kteří tímto využili slabé znalosti germánských mytologických dějin jejich zadavatele. Ke konci války, kdy Brnem procházela fronta, byla budova v důsledku výbuchu v nedalekém muničním skladu značně poškozena. Práce na obnově budovy započaly hned po odchodu vojsk a již 18. května 1945 se v prostorách budovy konat první poválečná volba rektora Masarykovy univerzity v Brně.⁷¹

Budovy lékařské fakulty sloužily za války Hitlerjungend a následně po válce sovětské armádě jako zajatecký tábor. Některé další její budovy byly rovněž využity sovětskou armádou jako lazaret a hrozilo nebezpečí, že i kdyby se podařilo budovy získat zpět, nebylo by možné v nich zahájit výuku, neboť technický stav budov by to neumožňoval. Nakonec se podařilo problém vyřešit tím, že lékařské fakultě byly dány k dispozici nové budovy po bývalé německé technice, které ovšem byly přislíbeny i české technice. Nakonec se podařilo mezi českou technikou a Masarykovou univerzitou dosáhnout dohody a všechny tři budovy získává univerzita, přičemž některé její prostory mohla využívat česká technika.⁷²

Přírodovědecká fakulta se musela smířit s faktem, že během války byly její prostory zabrány oddíly SS a následně propůjčeny německé technice.

⁷¹ Tamtéž, s. 76.

⁷² Tamtéž, s. 77.

Koncem války byl areál Přírodovědecký fakulty bombardován, v blízkosti botanické zahrady vybuchly pumy, které zničily několik pavilonů. Budovy v Kounicově ulici byly v dost dezolátním stavu a rozhodně je nebylo možno do zahájení v letním ani v zimním semestru obnovit. ZNV dál proto k dispozici fakultě nové prostory na Janáčkově náměstí. Za zmínku stojí, že na sklonku války odváželi Němci z fakultních budov, z laboratoří různé školní věci, pomůcky jako např. mikroskopy, platinu, ale i knihy a celé knihovny. Nakonec se podařilo zmizelých věcí dopátrat až do Rakouska, odkud se prostřednictvím spojenců, zejména velitelství USA podařilo dostat zpět na místo, kam patřily. Přírodovědecká fakulta měla největší materiální škody ze všech brněnských univerzitních fakult.⁷³

Budovu v Grohově ulici (dříve Sirotčí) obsadil za války „Oberlandrat“, který podnikl v budově některé několik stavebních úprav. Bohužel i tato fakultní budova byla v důsledku bombardování poničena, přesto se podařilo dát budovu do pořádku, aby mohla být provozuschopná. Další prostory v ulici Gorkého (dříve Falkensteinerově) obsadil po skončení války Okresní národní výbor pro Brno-venkov a jen za velmi těžkého úsilí a vyjednávání se podařilo univerzitě získat budovu zpět. Další budova, kterou získala univerzita pro filozofickou fakultu dokonce již během války v téže ulici, nebyla kvůli svým prostorám vhodná pro školské účely a než se podařilo ji zadaptovat pro vlastní potřebné účely, byla nakonec roku 1953 zabrána Vojenskou technickou akademií v Brně.⁷⁴

3.6 Poválečné zahájení výuky na MU v Brně

Stejně jako na Univerzitě Karlově v Praze, tak i v Brně se snažili zahájit výuku po skončení války a po znovuotevření vysokých škol co nejdříve. Na Masarykově univerzitě se tak stalo již v polovině června 1945,

⁷³ Tamtéž, s. 78.

⁷⁴ Tamtéž, s. 78-79.

kdy byl zahájen mimořádný letní semestr. Nebylo třeba otálet, zájem o studium byl enormní a i v dalších letech rapidně rostl, ve školním roce 1946/47 bylo na univerzity přijato 27 168 uchazečů, oproti školnímu roku 1935/36, kdy bylo přijatých 13 685 studentů.⁷⁵ Na brněnskou univerzitu se přihlásilo téměř o polovinu více uchazečů než v posledním zimním semestru 1939/40. (4793 oproti 3308). Tento neobvyklý, byť zcela logický nárůst zájmu mladých lidí o vysokoškolské studium nebylo možno pokrýt běžným materiálním zázemím univerzity, zejména co se prostor týče, proto si univerzita vypomohla pronájmy veřejných prostor, sály, kiny apod. Rovněž personální stav profesorských sborů na univerzitě ne zcela korespondoval s nárůstem studentů. Profesorů bylo ještě méně než v zimním semestru 1939, v roce 1946 měla univerzita k dispozici 89 profesorů. Rostl však počet docentů, kterých bylo 82 (včetně soukromých, pro které přestala platit jistá univerzitní omezení) a počty dalších učitelských sil (lektori, suplenti atd.), až na 356. Zvýšený zájem o studium byl způsoben několika faktory: k běžným čerstvě odmaturovaným studentům přibylí studenti z prvních ročníků ze zimního semestru roku 1939, kterým bylo znemožněno dokončit ročník, který započali před válkou. Dále bylo hodně maturantů z doby okupační, kteří nemohli nastoupit na české vysoké školy a pokračovat ve vzdělávání. Zajímavý jev je pak možno pozorovat v důsledku této věkové nesourodé studentské společnosti, kdy zhruba ¼ studentů na univerzitě byla více než 26letá a mnoho z nich již samostatně výdělečně činná. Bylo by dobré vzpomenout i ten fakt, že studium po válce bylo v podstatě bezplatné (neplatily se poplatky za koleje, za zápisné a samozřejmě školné). Tento poválečný stav byl patrný na všech znovuotevřených, vysokých školách v Československu.⁷⁶ O mimoškolské zázemí studentů se měla postarat Správní komise pro sociální péči o studentstvo vysokoškolské v Brně, která byla zřízena 7. června 1945. Zajistit ubytování a stravování pro všechny studenty byl krátce po válce nelehký úkol. Nejznámější a největší ubytovací zařízení

⁷⁵ Lenka Kalinová: Východiska, očekávání a realita poválečné doby, Praha 2004, s. 82.

⁷⁶ Pavel Urbášek, Jiří Pulec a kol.: Kapitoly z dějin univerzitního školství na Moravě v letech 1945-1990, Olomouc 2003, s. 80-81.

pro studenty Kounicovy koleje, které za války sloužily jako vězení gestapa a zároveň popraviště, sloužily po skončení války jako internační zařízení pro české kolaboranty a provinilé Němce. Bylo proto nutné narychlo sehnat prostory, které by sloužily buď jako nové nebo alespoň dočasné koleje pro studenty. Postupně se podařilo opatřit nové koleje (v Lužické ulici, ženský internát v Mučednické ulici ad.). Koleje postupně přebírala Prozatímní správa studentského majetku, ustavena v září 1945. Kounicovy koleje byly po různých úpravách schopné začít ubytovávat studenty až od začátku roku 1946. Přesto stále nebylo možné ubytovat alespoň větší část studentů přímo na kolejích, a proto dvojnásobný počet studentů stále přebýval v podnájmech města Brna. Menzy byly původně situované v Kounicově paláci se čtyřmi pobočkami, v ženském i mužském internátu Kounicových kolejích, Vysoké škole zemědělské a na české technice. Menza za války posloužila NSDAP jako prostor pro kanceláře. Po válce byla až do podzimu 1945 ve správě československé armády, proto ji v mimořádném letním semestru nahradily dočasné stravovací prostory v restauraci Stadion v Kounicově ulici. Od roku 1948 až do roku 1951, byla správa všech brněnských kolejí a menz v rukou Prozatímní správy studentského majetku, který začátkem padesátých let ukončil svoji činnost a jím spravované objekty byly následně předány vysokým školám v Brně.⁷⁷

⁷⁷ Tamtéž, s. 81-82.

4 Brněnská univerzita na prahu nové doby

4.1 Studenti a cesta k únoru 1948

První velké, bouřlivé dny po skončení války zažili studenti v únoru 1946. Tehdy se odehrála v Brně demonstrace asi dvou set studentů techniky, kteří se sešli, aby demonstrovali před redakci komunistické Rovnosti, které ve svém listě nepravdivě a hanlivě psala o majoru generálního štábu Vladimíru Šoffrovi, který zahajoval na technice svůj cyklus přednášek z Nauky o obraně státu. Přednáška se uskutečnila 30. ledna v provizorní posluchárně v prostorách kina Metro. Major Šoffr se ve své přednášce dotkl tématu o určité části dělnictva, které bylo konformní s tehdejšími okupačním režimem. Doslova pronesl tato slova na adresu oné skupiny: „vy (studenti – pozn. aut.) jste přece nebyli těmi prostoduchými dělníky, kteří strádali marku k marce, dobrovolně pracovali přes čas a životní náplň spatřovali v dočasném šmelinářství“⁷⁸ Reakce nenechala na sebe dlouho čekat a již druhý den si major Šoffr vysloužil v Rovnosti ostrou, ale hlavně zcela nepřiměřenou kritiku. 6. února se studenti sešli před redakcí a žádali nápravu s omluvou v dalším čísle. Namísto toho se dočkali jenom zásahu bezpečnostních složek SNB, který demonstraci rozehnal a údajně mělo dojít i ke zbití několika studentů, kromě toho bylo zatčeno 11 vysokoškoláků, nejvíce z techniky, dále z univerzity, Vysoké školy veterinární a Vysoké školy zemědělské. V ten den proběhla v uvedený čas i dobře zorganizovaná akce ze strany dělníků z brněnské zbrojovky, kterých vyšlo do ulic na několik tisíc a postupně přes centrum města, okolo Rovnosti až před českou techniku, kde k nim promluvil šéfredaktor Rovnosti F. Píšek a další členové Národní fronty. Během pochodu se ozývala i ojedinělá hesla, „Zavřete vysoké školy!“, „Všechny studenty postřílet! Profesory do dolů!“. Celá tato akce byla zcela jednostranná, především ze strany Rovnosti a namířena proti studentům a bez nadsázky lze

⁷⁸ Tamtéž, s. 83.

usuzovat, že už tehdy se zcela otevřeně stavěla čím dál větší část dělnické třídy prostřednictvím agitátorů a některých médií proti tehdejší inteligenci, která nevyhovovala „novým zítřkům“ a dalo se očekávat, že brzy mohou přijít změny ve společnosti. To potvrzuje i prohlášení ministra informací Václava Kopeckého v parlamentu, kde v reakci na studentskou únorovou demonstraci se nezdral užívat takových výrazů, jako byly „fašistická část studentstva“, „odchovanci Moravcovy protektorátní výchovy“ nebo „synové bohatých rodin vychovaní v protikomunistické nenávisti“. Akademický senát vydal k těmto událostem prohlášení ke studentům, ale i k veřejnosti, přičemž v obou případech bylo řečeno, jak je politováníhodné, že tyto události vnesly nesoulad mezi studentstvo a dělnictvo. Dále ve svých prohlášeních vyzývá všechny zúčastněné k zachování klidu. K eskalaci napětí však žádná ze stran nepřistoupila a naopak se pomalu začala situace opět uklidňovat. Zadržení studenti byli propuštěni bez následků a ani nikdo ze strany dělnictva, za opuštění a přerušování pracoviště nebyl zodpovědný. Šéfredaktor Píšek nakonec na žádost spolku posluchačů brněnské techniky otiskl jejich dopis, ve kterém studenti reagovali na předchozí nepravdivý článek o přednášce V. Šoffra a přidal i plný text přednášky. Tato zkušenost mohla mít vliv na postupný růst nekomunistických stoupců ve vedení studentských spolků a to až do roku 1947.⁷⁹

4.2 Studentské spolky na MU v Brně

Mezi léty 1945 až 1948 působilo na Masarykově univerzitě v Brně sedm studentských spolků: největším byl Spolek českých mediků (přes 1800 členů), dále Československý akademický spolek *Právník* (více než 1000 členů), Spolek posluchačů filozofie (rovněž přes 1000 členů) a další menší fakultní spolky, Spolek posluchačů tělesné výchovy, Spolek posluchačů přírodních věd, Spolek moravskoslezských farmaceutů a nový Spolek

⁷⁹ Tamtéž, s. 84.

posluchačů pedagogické fakulty. Podle regulí měly být spolky apolitické, ovšem to v poválečném období nebylo možné. Vznikaly kluby akademiků mladých národních socialistů, akademiků - lidovců a rovněž sociálních demokratů, včetně komunistů, kteří měli od podzimu roku 1945 zřízeny na fakultách své základní organizace KSČ. Všechny strany se z pochopitelných důvodů pak prostřednictvím těchto klubů či organizací snažily ovlivňovat a koordinovat činnost členů ve fakultních spolcích. Nad brněnskými fakultními spolky stál SVS v Brně, od roku 1947 byl nejvyšší studentskou organizací Ústřední svaz československého studentstva. Až do února 1948 lze sledovat zcela různorodý vývoj, co se politického smýšlení týče jak ve studentských spolcích, tak naproti tomu ve společnosti. Zatímco vývoj v zemi směřoval zejména po parlamentních volbách v červnu 1946 více doleva, resp. k radikální levici, situace na vysokých školách byla zcela opačná. V brněnském SVS se prosadili ve větší míře studenti národně socialistické strany (což korespondovalo i s mocenským postavením ve městě) a po volbách do studentských spolků v roce 1947 zaznamenali vítězství stoupenci lidové strany, zastánci konzervativního smýšlení.⁸⁰

Tento vývoj, který k nelibosti komunistům probíhal na vysokých školách, zejména pak na univerzitách v Brně a v Praze, nezůstal dlouho bez odezvy. Stalé častěji se objevovaly pokusy jak studentský stav co nejvíce očernit před veřejností, např. ministr zemědělství Julius Ďuriš mimo jiné tvrdil, že studenti nejsou ochotni se účastnit v době prázdnin brigád v zemědělství a vypomáhat v průmyslu, což byl nesmysl, neboť opak byl pravdou. Václav Kopecký neopomněl při svém projevu v Dělnickém domě v Brně-Juliánově podotknout, že ve studentstvu je špatný duch a že se mu zřejmě nikdy nepovede se studenty se dohodnout a získat je na svoji stranu.

Další zjištění situace přišlo při diskutabilní snaze omezit hlasovací práva ve spolcích pro zahraniční studenty, zejména pro ty z východních zemí. O to se pokoušel pražský SVS, s podporou u brněnského SVS, dále přišla podpora z rektorátu Univerzity Palackého v Olomouci a děkanátu Lékařské

⁸⁰ Tamtéž, s. 85.

fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Důvodem tohoto kroku měla být snaha zabránit zahraničním studentům, zejména z Bulharska a Jugoslávie, kteří z velké části byli spjati s krajní levicí, hlasovat ve studentských spolcích a ovlivňovat je, zejména při obsazování nových členských míst do SVS v SČM (Svaz české mládeže) a do ÚRO (Ústřední rada odborů). Reakce nenechala na sebe dlouho čekat. Proti se postavil Slovanský výbor v Praze, několik levicových komunistických intelektuálů, později stanuvších v čele akčních výborů (F. Kalousek, F. Trávníček, V. Morávek, F. Hora a další). Poslední významnější akce, ve které byly zainteresované brněnské fakultní spolky, bylo u příležitosti slavnostní promoce ministra zahraničních věcí Jana Masaryka v auditoriu maximu právnické fakulty dne 20. ledna 1948. Při této slavnostní události neopomněl ve svém projevu Jan Masaryk zdůraznit nutnost mít nezávislé vysoké školství a obavy ze současné politické situace v Československu. „Ve vědách, umění, náboženství a kultuře plná osobní volnost, vzdělaná a osvícená, a proto i ukázněná. Nikdo nám nesmí nařizovat, co musíme nebo nesmíme číst. Nesmrtelná duše jednoho každého z nás je naší nejnvtnější věcí, tou pravou nejvlastnější osobní svobodou. Nesneseme, aby politika nebo státní moc zasahovaly do našeho sancta sanctorum.“⁸¹

Druhý den se Jan Masaryk sešel s členy výboru SVS a s předsedy fakultních spolků. SVS v Brně udělil Janu Masarykovi čestné členství ve studentském svazu a Spolek posluchačů filozofie pozval ministra Masaryka na svůj filozofský ples. V následujících únorových událostech se brněnští vysokoškolští studenti neúčastnili žádných demonstrací proti nadcházejícím změnám, přesto jim tato nečinnost byla v konečném důsledku k ničemu a charakter a tvář fakultních spolků se radikálně změnila.⁸²

⁸¹ Tamtéž, s. 86.

⁸² Tamtéž, s. 87.

4.3 Akční výbory na MU v Brně a další studentská očista po únoru 1948

Po relativně klidném roce 1947 přišly události, které zcela změnily jak politický vývoj v zemi, tak i mnoho lidských osudů a to nejen na univerzitách, ale i v celém poválečném Československu. Po zaměstnanecké a studentské poválečné očištění na Masarykově univerzitě čekal po únorových událostech roku 1948 tuto mladou univerzitu další, mnohem zásadnější čistka. Na konci února téhož roku si nechal povolat do svého úřadu šéf Zemského národního výboru v Brně František Píšek zástupce všech brněnských vysokých škol a varoval je, aby se studenti a zaměstnanci zdrželi jakýchkoliv negativních projevů vůči nadcházejícím politickým změnám. Pokud by jimi byly svolány demonstrace, neváhal by proti nim povolat dělnictvo, tak jak se stalo před dvěma lety při demonstraci skupinky studentů, kteří demonstrovali proti nevybíravým útokům deníku Rovnost na adresu lektora branné výchovy z brněnské techniky majora Vladimíra Šoffra. Aby rektor spolu s děkany Masarykovy univerzity zabránili střetu a následnému krveprolití při možných demonstracích, vydali nařízení, které zcela zřetelně nabádalo k zachování klidu v následujících dnech. Až do posledních únorových dnů, kdy začaly vznikat akční výbory na fakultách, byla univerzita řízena v demokratickém duchu a neváhala tento postoj hájit a rovněž podporovat prezidenta dr. Beneše memorandy, která mu do Prahy zasílala. Teprve až se vznikem akčních výborů se situace na univerzitě skutečně změnila.⁸³

Akční výbory začaly vznikat koncem února roku 1948, a to na všech fakultách Masarykovy univerzity v Brně. Zajímavé bylo, že byť existovaly jednotlivé fakultní akční výbory, tak nebyl vytvořen celouniverzitní orgán. Fakultní akční výbory byly řízeny Ústředním akčním výborem vysokých škol v Brně v čele s Františkem Trávníčkem. Tento způsob znamenal jedině, a to zásah do autonomie a organizační struktury univerzity. Složení akčních výborů

⁸³ Pulec Jiří, Kalendovská Jiřina: UNIVERSITAS Revue Masarykovy univerzity v Brně, roč. 4/96, s. 32-33.

na jednotlivých fakultách měl být podle stranického klíče Národní fronty, přesto lidé za nekomunistické strany byli zcela loajální k myšlenkám ideologie KSČ. Samotné personální složení bylo různorodé, napříč profesními pozicemi na fakultě, včetně studentů, ovšem jedinou výjimkou byla právnická fakulta, ve které nebyl zastoupen profesorský stav, na popud Ústředního akčního výboru vysokých škol v Brně. K radikalizaci akčních výborů na fakultách dochází koncem roku 1948, kdy se akční výbory reorganizují na akční čtyřky, z rozhodnutí Krajského akčního výboru Národní fronty. Akční čtyřky měly být složeny pouze z komunistů, předsedy a místopředsedy fakultní stranické organizace, předsedy fakultní kádrové komise a spolehlivého profesora. Novým nástupcem po zrušeném Ústředním akčním výboru vysokých škol v Brně, byla vysokoškolská komise Krajského akčního výboru v Brně. Činnost dočasných, revolučních akčních čtyřek je zaznamenána až do léta 1949, kdy jsou nahrazeny již fakultními organizacemi KSČ.⁸⁴

Hned od konce února 1948 až do léta téhož roku probíhala zároveň s politickou čístkou univerzity i „očista“ na základě národní spolehlivosti, která navazovala na předchozí čestný soud a fakultní vyšetřovací komise z let 1945-1947. Největší pozornost si v tomto ohledu vysloužila opět Lékařská fakulta, na které bylo zhruba deset studentů, kteří v této souvislosti byli vyšetřováni. V konečném důsledku nebyl nikdo vyloučen na základě národní nespolehlivosti, dostali však dílčí tresty, kterými byly např. práce na stavbě mládeže, několikaměsíční uhelná brigáda, nucený pobyt v pohraničí, profesní omezení po absolutoriu atd. Tresty akčních výborů byly vskutku rozmanité, důtky, vyloučení z funkcí, pozastavení členství ve spolcích, povinné brigády zemědělské či uhelné, ale také vyloučení ze studia nebo podmíněné vyloučení až po vyloučení ze studia s trvalým zákazem studia na všech vysokých školách v zemi. Po splnění lehčího trestu se mohl student vrátit ke studiu, ale jen na základě kladného posudku z pracovního místa, kde si „odpykával“ svůj trest a pak musel jeho návrat posvětit znovu akční výbor. Jediným odvolacím orgánem proti rozsudku akčního výboru byl Ústřední akční výbor vysokých

⁸⁴ Tamtéž, s. 34-35.

škol v Brně a jeho odvolací komise. První fáze poučovací očisty na Masarykově univerzitě v Brně skončila 3. června 1948, kdy byl seznam všech vyloučených studentů předložen fakultními akčními výbory Ústřednímu akčnímu výboru vysokých škol v Brně, který nakonec rozhodl o osudu studentů. Je třeba říci, že to byl právě Ústřední akční výbor vysokých škol v Brně, který mnohdy mírnil míru a výši trestu předloženou fakultním akčním výborem. Je totiž zřejmé, že se někteří postižení studenti stali terčem osobní zaujatosti svých horlivých kolegů-studentů z fakultního akčního výboru. Je třeba dodat, že ti, kteří unikli postihu akčních výborů nebo jim byl akčním výborem udělen „pouze“ menší trest, se následujícího roku mohli v rámci „demokratizace“ vysokých škol dočkat mnohem přísnějšího postihu.⁸⁵

4.4 Epilog nezávislosti studentských spolků

V rámci očisty Masarykovy univerzity v Brně od politicky nespolehlivých jedinců hned po únoru 1948, bylo hlavním zaměřením akčních výborů na studentské spolky a jejich funkcionáře. Na Masarykově univerzitě působilo ještě v roce 1948 šest fakultních spolků. Spolek posluchačů filozofie, Československý akademický spolek Právnický a Spolek českých mediků patřily mezi největší spolky v Brně. Dalšími byly Spolek posluchačů studia farmacie, Spolek posluchačů přírodních věd a Spolek posluchačů pedagogické fakulty. První tři velké spolky, byly samozřejmě ve středu zájmu akčních výborů, neboť měly velký vliv na myšlení a postoje většího počtu studentstva. A tak se stalo, že na jaře roku 1948 nebyla dvanácti členům Spolku posluchačů filozofie fakultním akčním výborem vyslovena důvěra, museli se vzdát svých funkcí ve výboru spolku a osm z nich bylo navíc vyloučeno ze studia. Podobný osud postihl studentský spolek na Právnické fakultě, kde bylo postiženo fakultním akčním výborem 11 lidí. Kromě samotných univerzitních studentských spolků, byl očištěn i správní výbor Svazu

⁸⁵ Tamtéž, s. 35-37.

vysokoškolského studentstva v Brně, který muselo opustit jeho 14 členů, což byla zhruba polovina z celého výboru. Dále se akční výbory zaměřily na Klub lidových akademiků, kde musela odejít rovněž necelá polovina členů z celého výboru a spolek katolických akademiků v Brně Moravan, kde byl samostatně zřízen akční výbor. Většina perzekuovaných mladých lidí musela opustit vysoké školy a navždy jim po celém Československu bylo studium znemožněno.⁸⁶

Začátkem jara, po únorových událostech se pomalu začaly studentské spolky reorganizovat, včetně výboru SVS v Brně. Spolky, resp. jejich vedení již ovládali komunisté nebo jejich sympatizanti a pomalu připravovali prostor pro jejich začlenění do SČM a tím tak k jejich definitivní likvidaci. V následujícím procesu se nástupcem SČM stává ČSM (Československý svaz mládeže) a má za úkol působit na studenty dvojím způsobem: přes fakultní spolky ČSM a přímo organizací ČSM, které se ustavily na všech fakultách, na filozofické fakultě se tak stalo začátkem roku 1950. Fakultní spolky měly funkci spíše sociální, ubytovací, stravovací péče, organizace ČSM měly na starost výchovu či převýchovu studentů v rovině politického smýšlení. Fakultní spolky, které už tehdy byly začleněny do ČSM, však svoji sociální činností byly blíže odborovým organizacím, proto v roce 1952 byly zcela pohlceny ROH (Revoluční odborové hnutí), na které byl převeden i veškerý majetek fakultních spolků.⁸⁷

4.5 Filozofická fakulta MU v Brně a KSČ

Jak už bylo řečeno, stranické organizace KSČ vznikaly na fakultách již po skončení války. Tehdy se týkaly především studentů, učitelské byli organizováni v nefakultních organizacích KSČ a to až do konce roku 1947, kdy se v Brně zřídila organizace KSČ pro všechny zaměstnance vysokých

⁸⁶ Tamtéž, s. 36-37.

⁸⁷ Pavel Urbášek, Jiří Pulec a kol.: Kapitoly z dějin univerzitního školství na Moravě v letech 1945-1990, Olomouc 2003, s. 87.

škol. Až do roku 1948 byl nábor nových straníků spíše sporadický a mimo pozornost jak studentů, tak i ostatních zaměstnanců fakulty. Teprve s příchodem nového režimu došlo k masovému nárůstu nových členů KSČ na fakultě. Od března 1948 probíhala velká náborová akce a na konci roku měla již KSČ na fakultě 336 členů, což znamenalo nárůst o pětinasobek. Pomocnou ruku při nábořech poskytl akční výbor a již nově zreorganizovaný Spolek posluchačů filozofie. Tak obrovský nárůst nových členů KSČ lze přičíst především aktivitě akčních výborů. Důvody pro tak masivní zájem o vstup do komunistické strany byly pro nové, revoluční období obvyklé, tj., ideologické, pragmatické a v neposlední řadě hrál jistou roli i strach.⁸⁸

Pro tak velký nárůst nových členů KSČ na filozofické fakultě, bylo vytvořeno šest tzv. padesátek, které snadněji dohlížely nad novými straníky a zároveň je zevrubně kontrolovaly. Padesátky byly vytvořeny na oborech historie a slavistiky, kde bylo po dvou padesátkách, filozofie a lingvistiky. Do těchto nových organizačních buněk bylo soustředěno veškeré členstvo, mnohdy však počet převyšoval. Jelikož bylo přijato v tak krátkém období tolik členů, bylo třeba zajistit „čistotu strany“. K tomu měly v blízké době posloužit stranické prověrky, které byly organizovány kádrovou komisí ZO KSČ pod vedením Františka Hejla (později Václava Křítka) a začaly od konce roku 1948. Kádrování nových a starších členů bylo v plném proudu, takže v roce 1950 byl počet členů KSČ na filozofické fakultě zredukován na 149 členů a 29 kandidátů a vyškrtnutých bylo 36. Pro intenzivnější kádrování posloužil i tzv. týden kádrování „...skříňky podobné schránkám na dopisy umístěte u vchodu svých sekretariátů a nadepište „Kádrové posudky“. Do těchto skříněk budou házet posudky soudruzi i nesoudruzi o soudruzích i nesoudruzích – každý o každém, s kým přijde do styku. Posudky musí být podepsané, opatřené datem s jménem kádrovaného. Nemusí být úplné, stačí postřehy.“ Tyto instrukce o vzájemném bonzování jednoho na druhého vydala okresní kádrová komise Vysokoškolského výboru KSČ.⁸⁹

⁸⁸ Tamtéž, s. 88.

⁸⁹ Tamtéž, s. 89.

Václav Křístek na schůzi kádrové komise ZO KSČ uvedl v listopadu 1948, že se počítá s vyloučením asi 20% studentů ze všech vysokých škol, tedy těch, kteří nesplňují studijní kritéria a nesouhlasí s linií strany. Nepřítel strany je podle něho na filozofické fakultě zhruba jedna třetina posluchačů. Následně na to se měl začít vypracovávat seznam těch, kteří budou vyloučeni ze studia. Proces *demokratizace* na fakultě řídila tzv. politická pětka složená z předsedy kádrové komise ZO KSČ Pavla Thalera, místopředsedy Františka Kalouska, Václava Křítka, Františka Jordana a bývalého člena akčního výboru Zdeňka Křapa. Prověrky byly na fakultě prováděny osmnácti tříčlennými subkomisemi, které byly dobře prověřené kádrovou komisí ZO KSČ a kromě studijních kritérií pro setrvání studentů na fakultě braly ohled i na jejich politická kritéria. Po tzv. studijních prověrkách bylo vyloučeno 236 studentů, což činilo zhruba 28%. Po odvolání vyloučených na ministerstvo školství, byl počet zredukován na 191 vyloučených. Vyloučení postihlo všechny studenty (vyjma studentů před závěrečnými zkouškami), kteří se zapsali na filozofickou fakultu před rokem 1948. Pro ty, na které se studijní prověrky nevztahovali, tedy na ty, kteří měli své studijní povinnosti splněné a připravovali se na státní zkoušky, doktoráty, byla již od 20. ledna 1949 připravena povinná zkouška z předmětu Společenské nauky, kde býval přítomen zástupce akčního výboru, tudíž se dalo čekat, že studenta čeká rovněž prověření z politické spolehlivosti.⁹⁰

Na filozofické fakultě jako na jediné z brněnských fakult, byl zaveden model stejného zastoupení hlasů v akademických sborech jak pro profesory, tak docenty, zástupce zaměstnanců fakulty a studenty. V profesorském sboru pak skutečně zasedali zaměstnanci fakulty spolu se studenty, jejichž počet se rovnal stejnému počtu profesorů a docentů. Tento stav byl iniciován osvětovými výnosy ministerstva školství a osvěty z jara 1948. Na ostatních fakultách tento poměr nebyl udržován, studenti (někteří z řad členů akčního

⁹⁰ Tamtéž, s. 90.

výboru) byly v menšině, nicméně mnohdy se stávalo, že i přítomnost těchto agilních lidí měla vliv na průběh a rozhodování v akademických sborech.⁹¹

4.6 Rektor František Trávníček ve službách nové ideologie

Jediným kandidátem na první poúnorovou volbu rektora Masarykovy univerzity v Brně byl jazykovědec a bohemista profesor František Trávníček. Volba se konala 4. června 1948 a volit mohli všichni zástupci zaměstnanců univerzity, studentů a rektorátu. F. Trávníček zastával do své funkce rektora místo předsedy Ústředního akčního výboru vysokých škol v Brně. Akční výbory slavily úspěch i na dalších významných pozicích univerzity. Ze čtyř nově zvolených děkanů byli tři členové akčních výborů. Děkanát nezískaly pouze na pedagogické fakultě, kde se ještě volby nekonaly, a na právnické fakultě, kde ani jeden z profesorů nebyl členem akčního výboru. F. Trávníček *proslul* svými *nekonečnými* politickými projevy a zapojením univerzity do různých režimu pochlebujících akcí. Krátce po rektorské instalaci, bylo celé vedení rektorátu přítomno na brněnském nádraží, aby pozdravilo prezidenta Klementa Gottwalda při jeho cestě do Bratislavy. V lednu následujícího roku, navrhl rektor F. Trávníček, aby byl udělen čestný doktorát Klementu Gottwaldovi. Důvodem měla být Gottwaldova aktivní politická činnost a rovněž jeho podnět k lidovému vydání spisů Aloise Jiráska. Návrh byl jednomyslně schválen jak profesorským sborem filozofické fakulty (včetně s děkanem J. Šebánkem), tak i Akademickým senátem univerzity. Udělení čestného doktorátu zabránilo decentní odmítnutí samotného prezidenta prostřednictvím prezidentské kanceláře. Již koncem léta, mohla ZO KSČ na filozofické fakultě s potěšením konstatovat, že „většina profesorů jsou soudruzi. Profesorský sbor je řízen přáním AV, který je zase výkonným orgánem strany.“⁹² Proměna Masarykovy univerzity v plně ideologicky

⁹¹ Tamtéž, s. 90-91.

⁹² Tamtéž, s. 91-92.

ztotožněnou univerzitu s komunistickým režimem tak započala. František Trávníček setrval v rektorské funkci až do roku 1959, zároveň paralelně zastával i pozici ředitele pobočky Ústavu pro jazyk český ČSAV v Brně až do své smrti 6. června 1961.⁹³

⁹³ Josef Tomeš a kol.: Český biografický slovník XX století, III. díl, Praha 1999, s. 70-71.

5 Univerzita Palackého v Olomouci

5.1 Olomouc – poválečná euforie

Konec II. světové války znamenal, stejně tak jako na jiných místech Československa, tak i pro Olomouc mimo jiné atmosféru euforie a celkového budovatelského nadšení. Ústřední národní výbor hlavního města Olomouce a další orgány městské samosprávy si kladly za cíl posílení role Olomouce na Moravě a i v celé republice. Velkým zastáncem této myšlenky byl i olomoucký rodák Zdeněk Fierlinger, tehdejší předseda vlády. Nejen v Prozatímním národním shromáždění či v Zemském národním výboru v Brně se poslanci zastupující Olomouc snažili předkládat požadavky za posílení jejich města, ale i na nižší regionální, městské úrovni poukazovali jejich představitelé na nezbytnost posílení role města Olomouce. Jedním z klíčových požadavků bylo svolávání o nutnosti založení jedné nebo více vysokých škol. Nápadů, které vysoké školy by to mohly být, bylo více, např. vzhledem k lékárenské tradici se uvažovalo o vysoké škole lékárenské, ale i o vysoké škole zemědělské a školách lnářské či hedvábnické. Ovšem pro posílení významu Olomouce na celorepublikové úrovni neměl k tomu účelu sloužit pouze vznik vysokých škol, ale i další neméně významné projekty týkající se dopravní infrastruktury, jakými byly např. vznik mezinárodního letiště, širokorozchodná železniční trať a labsko-dunajský kanál. Rovněž byla snaha o přestěhování některých zemských institucí z Brna do Olomouce nebo umístění poboček československo-polské a československo-sovětské obchodní komory. Příležitostí k svolávání nových potřeb pro Olomouc bylo dosti nejen na různých státních či regionálních úrovních, ale i při různých kulturních akcích jakými byly oslavy, jubilea (530. výročí upálení Jana Husa, 100 let od vzniku železniční dráhy mezi Prahou a Olomoucí) apod.⁹⁴

⁹⁴ Pavel Urbášek, Jiří Pulec a kol.: Kapitoly z dějin univerzitního školství na Moravě v letech 1945-1990, Olomouc 2003, s. 131.

Ústředním bodem pro posílení významu Olomouce na Moravě se však měl stát vznik vysoké školy či fakulty a nebylo důležité, jaká vysoká škola to bude. O vzniku univerzity se bezprostředně po skončení války v roce 1945 na oficiálních politických místech prozatím neuvažovalo nebo v lepším případě její vznik nebyl na pořadu dne. Kromě vzniku vysoké školy zemědělské byla ve hře i Vysoká škola veterinární a její přeložení do Olomouce.⁹⁵

Nebyla to však jen poválečná euforie a budovatelský *komplex*, které stály za příznivými podmínkami pro vznik univerzity, ale rovněž duševní atmosféra obyvatel města a jeho skladba obyvatel, vytvářející se dávno v minulosti. Od 19. století lze bez nadsázky říci, že Olomouc stála stranou během urbanistické exploze a hospodářsko-průmyslových trendů té doby nebo v lepším případě stěží držela krok. Provinční atmosféru města pociťovali jak lidé, kteří navštívili Olomouc, tak i samotní obyvatelé města. Urbanistický rozvoj průmyslových měst, který přinášel městům kulturní a společenský vzestup se více či méně Olomouci vyhnul a město tak mohlo působit spíše maloměstským dojmem. Vznik vysoké školy nebo přímo *universitas* se svými tradičními čtyřmi fakultami byla velkou příležitostí navrátit dříve slavnému městu se skvělou historickou tradicí jeho dřívější významné postavení v rámci celého státu.⁹⁶

5.2 Tradiční univerzitní město

Je velmi zajímavá skutečnost, že i přes nadšení z vybudování vysoké školy v Olomouci jakožto „první a nové vysoké školy, kterou Město Olomouc a Haná potřebuje a zaslouží si ji, jakoby protagonisté oné myšlenky zcela opomněli, ať už záměrně či nikoliv, že v Olomouci už jedna vysoká škola, resp. fakulta existuje řadu let a v podstatě je pokračovatelkou olomoucké univerzity, která byla v padesátých letech 19. století (vysoké učení z let 1573-

⁹⁵ Tamtéž, s. 132.

⁹⁶ Tamtéž, s. 137.

1860)⁹⁷ zredukována na jednu teologickou fakultu. Jednalo se o teologickou fakultu, která působila v Olomouci již od konce 16. století, v roce 1919 známá pod názvem Cyrilometodějská bohoslovecká fakulta, takže bez nadsázky platí tvrzení, že Olomouc je druhým nejstarším univerzitním městem ve státě. Stejně jako všechny české vysoké školy byla i Cyrilometodějská bohoslovecká fakulta nacisty uzavřena na konci roku 1939. Po válce, v květnu 1945 svoji činnost teologická fakulta obnovuje. Její profesorské či materiální zázemí bylo na velmi dobré úrovni a tak se mohlo zdát se, že nic nestojí v cestě k jejímu dalšímu rozvoji a dalšímu celkovému zkvalitňování. Přesto se její představitelé nepouštěli do inovací a většímu zviditelnění jejich alma mater. Důvody k tomuto počínání mohly být dva. Jednak dobovou situací, kdy se společnost postupně přeorientovala doleva a rovněž poválečné potřeby mohly být trochu jiného více sekulárního charakteru, ale i samotným postojem fakulty a jejich představitelů, kteří se spíše orientovali na vnitřní fakultní život a nemuseli tak reflektovat dobovou společenskou a sociální změnu. Nelze vyloučit ani prostý pragmatismus, kdyby se totiž začalo reálně uvažovat o znovuzavedení univerzity a vytvoření nových fakult po vzoru běžných klasických univerzit, přišla by dosavadní Cyrilometodějská bohoslovecká fakulta o svoji téměř absolutní autonomii a samostatnost. Její konzervativní přístup a v jistém slova smyslu zahleděnost do svého *vnitřního světa*, mohlo být důvodem, proč v otázkách potřeby nových vysokých škol mohla být přehlížena. Tuto skutečnost se snažil změnit Mons. prof. ThDr. František Cínek, člen akademického sboru fakulty, který spolu s asistentem dr. Bohumilem Zlámalem přežili věznění v koncentračních táborech a mohli se tak po zotavení vrátit ke své práci. Poukazoval na fakt, že z právního hlediska není třeba zakládat novou univerzitu, neboť Cyrilometodějská bohoslovecká fakulta je v jistém smyslu její pokračovatelkou, tudíž postačí univerzitu pouze obnovit a dostat tak zadostiučinění po všech křivdách, které ze strany bachovského absolutismu univerzita prožila. Jeho teze se na veřejnosti setkala

⁹⁷ *Věda v Československu 1945 - 1953*. Praha 1998, s. 67.

s velkými sympatiemi a pochopením, nadchla rovněž ministra školství Zdeňka Nejedlého, který nakonec umožnil obnovení univerzity 21. února 1946.⁹⁸

5.3 Studenti za obnovu univerzity

Otázky týkající se zakládání vysokých škol či obnovy univerzity v Olomouci, byly na veřejnosti vnímány pozitivně a s velkým zájmem. Ještě větší nadšení však sdílela olomoucká mládež, zejména vysokoškolští studenti, kterých bylo před uzavřením českých vysokých škol v listopadu roku 1939 okolo 2500 zapsáni v Praze či v Brně???. Když připočteme dalších několik set maturantů, kteří se již nestihli v důsledku války zapsat na vysokou školu, bylo jejich nadšení pro *vlastní* vysokou školu obrovské. Když pomineme rozličnost těchto mladých lidí, ať už na základě sociálního původu nebo válečných, resp. okupačních zkušeností, jednu věc měli společnou, a to zájem na znovuoobnovení vysokých škol v zemi, co nejdříve se stát jejich součástí a dostudovat své obory. Tím, že Olomouc byla teprve na prahu jednání o vysokých školách ve svém městě, museli tito mladí lidé z Olomouce a střední Moravy dojíždět do škol v Brně a v Praze. Cestování po válce bylo dost obtížné a pro nás lidi 21. století těžko představitelné. Infrastruktura byla na mnoha místech poničena, v mnoha případech nezbývalo než cestovat v nákladních vagónech apod. Ale když se dopravili do svého vysokoškolského města, tak problémy neustaly. Jak Praha, tak i Brno se potýkaly s materiálními škodami (poničené budovy, nedostatek inventáře, ubytovací problémy s kapacitou, menzy a v neposlední řadě i stipendia pro nadané či sociálně slabší studenty). Pro nové středoškoláky či čerstvé maturanty ze střední Moravy byla možnost založení vysoké školy, resp. univerzity v jejich hlavním městě příjemnou ideou, kterou samozřejmě podporovali a sledovali s velkým zájmem. 26. května 1945 se olomoučtí vysokoškoláci chopili iniciativy a svolali do prostor Slovanského domu schůzi, na které se ustanovil Akční

⁹⁸ Tamtéž, s. 134-135.

výbor vysokoškolského studentstva (AVVS), do jehož čela byl zvolen Vladimír Pelikán („Kost’a“), absolvent medicíny, před válkou angažovaný v Kostuře (Komunistická studentská frakce), za války politický vězeň a po válce člen ÚNV hlavního města Olomouce. Po zvolení představenstva se stává faktickým vůdcem studentů Zdeněk Šprinc, který si dal jako hlavní prioritu (podporován svými kolegy) založení univerzity v Olomouci. Tento hlavní cíl přednesl 17. července 1945 na centrálním náměstí u příležitosti Dne mládeže, kde veřejnosti jasně formuloval studentské požadavky a nutnost zřízení univerzity v Olomouci. Za svůj projev sklídl bouřlivý potlesk, byť zástupci radnice byli lehce zaskočeni jeho radikálním projevem.⁹⁹

Všeobecné nadšení po vysokoškolském učení v Olomouci sdílela většina občanů Olomouce, přesto byla tato otázka zatím v oblasti úvah bez většího plánu, analýzy a všeho, co problematika zřizování vysoké školy sebou nese. Entuziasmus byl v danou chvíli hlavním motorem oné ideje po olomoucké univerzitě. Spíše pragmatismus byl na straně univerzit v Praze a v Brně, které znaly realitu poválečného obnovování výuky na svých fakultách, materiálních škod a nedostatek lidských zdrojů. Obavy z nepodpoření olomouckého *vysokoškolského projektu* profesorskými sbory v Praze a Brně však byly liché a naopak v prvních měsících a letech se mladé univerzitě dostávalo velké podpory, zejména po pedagogické stránce, kdy mnoho kolegů z brněnské a pražské univerzity dojíždělo do Olomouce, aby se alespoň částečně snažili překonat nedostatek profesorů na tamní univerzitě.¹⁰⁰

5.4 Přípravy k založení olomoucké univerzity

Jak už bylo napsáno, tak velký význam při vzniku univerzity sehrála rovněž snaha o vytvoření Lékařské fakulty v Olomouci. Střední Morava měla ve své době již velmi kvalitní lékařskou péči prostřednictvím Zemské

⁹⁹ Tamtéž, s. 132-133.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 133-134.

nemocnice v Olomouci na Tabulovém vrchu nad městem (od 19. století), zhruba s jedním tisícem lůžek a profesně kvalitním lékařským obsazením. Působili zde někteří primáři habilitovaní převážně v Brně, ti dříve narození v Praze. Čerství lékaři-absolventi pak získávali zkušenosti na nově vzniklé Masarykově univerzitě v Brně, kde pracovali jako asistenti a pod dohledem svých starších kolegů profesorů byli vedeni k vědecké a publikační činnosti. Zdravé sebevědomí těchto nových mladých lékařů-vědců, promovanych at' už v Praze či v Brně, samozřejmě rostlo a myšlenka mít v Olomouci přinejmenším lékařskou fakultu byla velmi motivační. V olomoucké lékařské komunitě působili např. oftalmolog Václav Vejdovský, otorinolaryngolog František Lédl, prosektor Jan Kabelík, internista Josef Blatný, ale také žák profesora Thomayera Karel Amerling, jeden ze zakladatelů české alergologie, který stejně jako ostatní přispívali i do olomouckého kulturního života. Někteří působili přímo v zemských ústavech, které sehrály velkou roli při vzniku olomoucké univerzity. K tomu přispěl i kladný *posudek* profesorského sboru brněnské lékařské fakulty při plánech na vznik lékařské fakulty v Olomouci. Vztahy mezi zemskými ústavami a brněnskou univerzitou, resp. Lékařskou fakultou byly na dobré úrovni, vždyť někteří jejich představitelé se znali osobně, díky kolegiálním vztahům ještě z doby studia či působení olomouckých absolventů v meziválečném období na Lékařské fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Především rektor Masarykovy univerzity v Brně prof. Václav Neumann a děkan tamní lékařské fakulty prof. Josef Podlaha stáli za oním kladným *posudkem* při plánech na realizaci lékařské fakulty v Olomouci. Tento fakt pak pozitivně ovlivnil samotné vytvoření olomoucké univerzity.¹⁰¹

Ve věci univerzity se angažovali i profesori ze středních škol zejména ze Slovanského gymnázia a Polívkova reálného gymnázia, kteří se později podíleli na lektorské výpomoci přímo na fakultách nové univerzity. Obecně vzato podporu univerzita získala napříč celou společností přes umělecká

¹⁰¹ Tamtéž, s. 136.

tělesa, spolky, instituce přes právníky, techniky až po armádu, která přislíbila poskytnout univerzitě a jejich fakultám v rámci možností některé své objekty a pozemky.¹⁰²

5.5 Počáteční fáze

Samotnému vzniku olomoucké univerzity předcházela zajímavý moment, kdy v létě roku 1945 vznikla tři uskupení, která svými manifesty podporovala vznik vysokého učení v Olomouci. Jediný, ale zato podstatný rozdíl byl v postoji, které vysoké učení to bude. Pokud pomineme Akční výbor pro zřízení filozofické fakulty, v jehož vedení stál předseda Bohuš Vybíral (ředitel Studijní knihovny), místopředseda František Malínský (ředitel Polívkova reálného gymnázia) a jednatel Robert Smetana (ředitel městského muzea v Olomouci), který měl spíše demonstrativní a *zkušební* charakter, zbývají dvě hlavní uskupení. První, Výbor pro obnovení olomoucké univerzity, v jehož vedení byl MUDr. Jaroslav Odstrčil, dalšími významnými představiteli hnutí byli např. vůdce studentů Zdeněk Šprinc (AVVS), primář František Lédl (Zemská nemocnice) a František Cínek (Teologická fakulta) prosazoval *universitas* se všemi jejími fakultami. Druhý spolek, Akční výbor pro obnovení lékařské fakulty, jehož zástupci byli profesori a lékaři jako např. Karel Amerling, Václav Vejdovský, Josef Blatný, ale také František Lédl, zástupce předchozího uskupení. Cílem této *prolékařské* platformy bylo více či méně otevření olomoucké pobočky Lékařské fakulty Masarykovy univerzity v Brně. To, že František Lédl mohl působit v obou platformách, není nijak překvapivé, třetí *profilozofická* byla rovněž propojena s *prouniverzitní* platformou. Z tohoto propojování lze vysledovat fakt, že podporovatelé a zastánci vysokého učení v Olomouci chtějí mít vysokou školu doslova za každou cenu a tak by mohlo v tomto případě platit úsloví, *lepší něco, nežli nic*.

¹⁰² Tamtéž, s. 137.

Tento pragmatický a zcela logický přístup všech zúčastněných se v blízké budoucnosti maximálně vyplatil.¹⁰³

5.6 Delegace a potřebné kroky

Koncem srpna byla svolána do Slovanského domu veřejná schůze, na které se rozhodlo, že bude do Prahy vyslána delegace, která se setká s premiérem Z. Fierlingem a ministrem školství Z. Nejedlým ve věci založení, resp. obnovení univerzity v Olomouci. Delegace se měli zúčastnit děkan Cyrilometodějské bohoslovecké fakulty v Olomouci F. Cinek, Jura Sosnar, poslanec za komunistickou stranu, Kuneš Sonntag, student právnické fakulty v Praze a tři další olomoučtí studenti. Audience u premiéra Fierlinga neměla být problémem, neboť sám premiér měl k této myšlence kladný postoj. Teprve až audience v Lažanském paláci u ministra školství Zdeňka Nejedlého, která proběhla 5. Zářím 1945 měla být klíčová a bylo proto důležité přesvědčit ministra o správnosti realizace olomoucké univerzity. Při rozhovorech byla delegace seznámena s faktem, že i Opava může mít legitimní nároky na zřízení univerzity ve svém městě, stejně tak i Hradec Králové. Přítomní si byli vědomi budoucího rozšiřování vysokých škol do jiných měst, ale nepočítali s tím, že by Opava mohla být momentálně vážnou konkurentkou v otázce založení univerzity. Přesto však byla delegace na audienci dobře připravena a po skutečně brilantním proslovu F. Cinka o potřebě univerzity v Olomouci a dalších argumentech poslance Sosnara, přislíbil ministr školství podporu Olomouci, a že se bude snažit přesvědčit vládu, aby i ona zaujala kladný postoj k olomouckému projektu. Zdeněk Nejedlý skutečně zahájil ve vládě potřebné kroky ve věci Olomoucké univerzity, přesto však jeho obezřetnost byla na místě, neboť zde pořád mohly existovat argumenty pro založení univerzity jak v Hradci Králové, tak především ve slezské Opavě.¹⁰⁴

¹⁰³ Tamtéž, s. 138-139.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 140-141.

Olomoučtí protagonisté se však nenechali ukolébat kladným postojem Zdeňka Nejedlého a rozhodli se vstoupit do poslední a patrně i rozhodující fáze úsilí o univerzitu s velkým nasazením. Zaměřili se především na dva aspekty, které měly jejich touhu po univerzitě naplnit. Tím prvním byla aktivita na politické půdě, kdy tentokrát již všichni zástupci stran Národní fronty agitovali jak ve svých politických stranách, tak i ve vládě a u vlivných ministerských úředníků, několikrát i u ministra školství. Rovněž si uvědomovali finanční stránku věci. Bez solidního rozpočtového příslibu, by jen těžko realizovali tak velký a náročný podnik, kterým bylo založení univerzity. V říjnu 1945 byl zřízen Univerzitní fond pod správou Univerzitní společnosti, která nahradila dřívější akční výbor. Osloveny byly všechny sociální vrstvy, včetně různých spolků, továren, firem, obcí apod.: odezva byla opravdu velká, přání mít univerzitu tímto krokem v podstatě potvrdila celá veřejnost, od státního sektoru až po soukromý. Byl to další pádný argument pro uskutečnění olomoucké univerzity. 5. listopadu téhož roku se konečně jednání o univerzitě dostalo do vládního projednávání, kdy vláda pověřila ministerstvo školství s realizací potřebného zákona pro vznik univerzity, který by byl předložen parlamentu, kde by se o něm hlasovalo. Zřízení univerzity si totiž vyžadoval zcela samostatný nový zákon.¹⁰⁵

5.7 Založení Univerzity Palackého v Olomouci

Poslední otázky před ustanovením univerzity, byly spíše věcné a pragmatické, přesto však zcela pádné a ovlivnily samotný chod univerzity v jejích prvních měsících její existence. Týkalo se to zejména rozpočtu univerzity, kolik fakult bude mít, personální zajištění a v neposlední řadě i její název. Jak už bylo výše řečeno, armáda se podílela velkým přínosem na její umístění, kdy podstoupila některé své objekty univerzitě, dále to byly zkonfiskované budovy po odsunutých Němcích a k nemovitému zajištění

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 141.

rovněž přispěl i střední či základní školy. Projekt *univerzitého města* na třisethektarovém pozemku ve Slavoníně po vzoru některých zahraničních univerzitních kampusů se bohužel neuskutečnil a to především z finančních důvodů. Byly to právě peníze, které hrály významnou roli při vzniku prvních fakult v Olomouci. Ministerstvo financí mělo vážné připomínky k realizaci univerzity se všemi jejími tradičními fakultami. Už jen roční rozpočet pro lékařskou fakultu byl odhadován někde mezi 5 – 7 miliony korun (7,5 mil. korun představovala např. pobočka lékařské fakulty pražské univerzity v Plzni). Začínala se tak pomalu vkrádat otázka, jestli nestačil pouze projekt na zřízení jedné fakulty a to lékařské pod patronací brněnské univerzity. Tuto myšlenku podporoval i akademický senát Masarykovy univerzity v Brně, který se přiklonil pouze k jedné fakultě a to k lékařské, která by měla být zpočátku pobočkou brněnské lékařské fakulty. Existence filozofické fakulty se zdála být ohrožena. Další otázkou, bylo personální zajištění Lékařské fakulty, do které měli být první uchazeči zapsáni již v letním běhu (250 uchazečů, resp. *předběžných uchazečů*). Řešení tohoto problému mělo být plně v režii brněnské univerzity, která tak měla faktický vliv na lékařské fakultě ještě dva roky po jejím založení (prvním děkanem byl O. Wagner, proděkan na lékařské fakultě v Brně), neboť teprve až v roce 1948 došlo konečně k ustavení řádného profesorského sboru na olomoucké lékařské fakultě. Nicméně i přes všechn skepticismus některých protagonistů se plán na jednu fakultu neuskutečnil a univerzita, byť se zpožděním se dočkala dalších fakult.

25. ledna 1946 byla ustavena na zasedání vlády tříčlenná redakční komise, premiér Zdeněk Fierlinger, ministr školství Zdeněk Nejedlý a místopředseda vlády Jan Šrámek, která měla závěrečný návrh zákona o zřízení univerzity v Olomouci doporučit a předložit předsednictvu parlamentu s jeho přednostním zařazením do posledního čtení, tedy k jeho schválení. 21. února 1946 došlo k naplnění přání všech lidí středomoravského kraje, kteří toužebně očekávali znovuzrození své *universitas*, druhou nejstarší univerzitu v Československu. Novým rektorem se měl stát od 1. Května téhož roku Josef Ludvík Fischer. Název univerzity po Františku Palackém vznikl

pravděpodobně při rozmluvě mezi Z. Fierlingem a Z. Nejedlým na přelomu ledna a února.¹⁰⁶ Vznik samostatné univerzity umožnil zákon č. 55/1946 Sb, z 21. února 1946 o obnovení univerzity v Olomouci.¹⁰⁷

Až do začátku 90. let 20. století si veřejnost mohla přečíst na průčelí při vstupu do rektorátní budovy v Křížkovské ulici pamětní desku s textem připomínající vznik univerzity: *Prozatimní národní shromáždění republiky Československé, chtějíc odčinit nepřátelské akty rakouských vlád proti starobylé universitě olomoucké, obnovilo ji v plném rozsahu zákonem z 21. února 1946 jako československou státní universitu s názvem Universita Palackého.*¹⁰⁸

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 141-148.

¹⁰⁷ *Věda v Československu 1945 - 1953*. Praha 1998, s. 59.

¹⁰⁸ Pavel Urbášek, Jiří Pulec a kol.: *Kapitoly z dějin univerzitního školství na Moravě v letech 1945-1990*, Olomouc 2003, s. 144.

6 Vzestup a pád obnovené univerzity

6.1 Začátky

Jak už bylo zmíněno, brněnská univerzita v prvních měsících držela patronát nad olomouckou univerzitou, resp. její lékařskou fakultou, ústavu a klinikami. Totéž platilo o studentských kolejích, menze, Ústavu pro tělesnou výchovu a Jednotném studentském zdravotním ústavu. Přesto se z této závislosti snažili olomoučtí co nejrychleji vymanit a postupně se tak i dělo, od roku 1948 pak již olomoucká univerzita byla v podstatě nezávislá. Materiální i lidský deficit byl však znát. Nedostatek profesorů byl sice řešen pomocí brněnské a pražské univerzity, ale jejich profesori dojížděli pouze na den až dva dny a proto konzultace a samotná výuka byly omezeny na nezbytný dobu. Bylo zvykem, že se některé důležité body a itinerář na týden dopředu konzultovaly a řešily již v neděli večer v Litovelské restauraci v Riegrově ulici, kde se scházeli a kam chodili na večeři profesori, kteří právě přicestovali z Prahy či Brna. Týkalo se to především organizačních náležitostí nově vzniklé filozofické fakulty (souhlas s výukou získala fakulta k zimnímu běhu (1946/1947) a jejich profesorského sboru. Administrativní a další drobné záležitosti na ústavech pomáhali řešit demonstrátoři, pomocné studentské síly, bez jejichž pomoci by byl chod jednotlivých ústavů velmi obtížný. Obdobně *nedostatkovým zbožím* byly studijní pomůcky, knihy (vyjma teologické fakulty), ale i nedostatek ubytovacích prostor, který s přibývajícím nárůstem studentů (včetně zahraničních), se postupně zvyšoval.

Rektor J. L. Fischer respektoval onu nezbytnou závislost lékařské fakulty na Lékařské fakultě Masarykovy univerzity v Brně a snažil se nezasahovat do jejího provozu. Opačného názoru byl však ve vztahu k fakultě teologické a filozofické, která vznikala za jeho dohledu a měla tak vypadat podle jeho představ. Do menšího konfliktu se dostal s představiteli teologické fakulty, když se snažil *doporučit* profesora F. Cinka na post nového děkana. Rektorovi však bylo jejími představiteli taktně vysvětleno, že volba děkana je

věcí tajnou, svobodnou a z cela v rukou tamního profesorského sboru. F. Cinek nebyl zvolen novým děkanem, neboť teologická fakulta se řídila střídáním řádných profesorů svého sboru na místě děkana fakulty. J. L. Fischer se pak ještě několikrát dostal do konfliktu s teologickou fakultou. F. Cinek se *alespoň* stal zásluhou rektora prvním prorektorem olomoucké univerzity.¹⁰⁹

Filozofická fakulta byla ve zcela jiném postavení než fakulta lékařská, která vznikla pod patronací lékařské fakulty brněnské a fakulta teologická, která oproti dvěma novým fakultám měla svoji dlouhou historii a tradici. Filozofická fakulta musela být tvořena zcela od základu a spoléhat se na výpomoc kolegů s Prahy a Brna, ale také některých středoškolských profesorů z Olomouce. Prvním pověřeným děkanem se stal profesor pomocných věd historických z Brna Jindřich Šebánek, který měl podporu Děkanské konference (nejvyšší rozhodovací grémium do doby než vznikl akademický senát) i u kolegů z lékařské fakulty. Přesto si podporu a oblibu u rektora J. L. Fischera nezískal a to především jinou představou o budování filozofické fakulty. Za nedlouho byl novým děkanem zvolen Fischerův kolega z Prahy, profesor indologie Vincenc Lesný, na základě rektorova návrhu. S pomocí nového děkana, který vyhovoval představám J. L. Fischera, získával rektor kontakty v Praze na vhodné kandidáty do nově vznikajícího profesorského sboru na filozofické fakultě v Olomouci. Jednání probíhalo s významnými profesory akademické obce jakými byli např. literární historik a romanista Václav Černý, historici Josef Polišenský, František Kutnar, Václav Husa, Karel Stloukal, slavista Alexandr Isačenko, svoje budoucí působení v Olomouci přislíbili Bohumil Markalous, Antonín Škarka, Jaroslav Průška, Marie Vokoun-Davidová, Karel Gama, Ladislav Heger, Jiřina Popelová-Otáhalová, Vladimír Skalička, Ivan Poldauf, Josef Š. Kvapil, Karel Horálka, Jaroslav Albrecht, Frank Wollmann a Jaroslav Bohm. Z Brna přislíbili pomoc profesori a docenti Miloslav Trapl, Karel Janáček, Ludmila Kolaříková,

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 148-149, 151.

Jindřich Šebánek a Oldřich Pelikán. Osloveni byli rovněž představitelé některých ústavů, muzeí, gymnázií a to ne jen v Olomouci.¹¹⁰

J. L. Fischer měl bohaté pedagogické a vědecké zkušenosti, před 2. světovou válkou působil na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně, kde ve třicátých letech vydal i svá stěžejní filozofická díla, po válce zde působil jako děkan. Během války pobýval v Nizozemí a měl tak možnost poznat tamní univerzity a jejich možnosti a způsoby výuky. A právě jeho pobyt v zahraničí ho inspiroval k vybudování filozofické fakulty, která měla nabídnout *exotičtější*, ale o to světovější obory, do tehdejší československé, poněkud konzervativní univerzitní praxi a udělat tak z Univerzity Palackého v Olomouci univerzitu *světovou*. Prvním krokem k tomuto smělému a bohulibému plánu, mělo být vybudování centra pro studia jihoasijských a dálnévýchodních kultur. Jak již bylo výše řečeno, nebyla pro Fischera nereálná realizace velkého studentského kampusu. Rovněž se snažil posílit obory jemu vlastní a to sociologii a filozofii, do kterých se snažil organizačně zapojit své mladší kolegy, ve kterých viděl budoucí perspektivní profesory. J. L. Fischer měl rovněž smělý plán se zámek v Žadlochovicích, který měla po konfiskaci rodině Dubských univerzita získat a zřídit v něm středisko pro mezinárodní výměnu učitelů, na zámku se měly pořádat vědecké konference, studentská mezinárodní setkání, kulturní akce apod. Projekt podporovali jak vlivní úředníci, tak i např. rektor Univerzity Karlovy v Praze prof. Bydžovský a přestože byly získány potřebné finance a podpisy k jeho realizaci ještě v roce 1947, tak po únoru následujícího roku se tento plán již neuskutečnil.¹¹¹

¹¹⁰ Tamtéž, s. 150.

¹¹¹ Tamtéž, s. 146, 151.

6.2 Neuskutečnění Právnické fakulty UP v Olomouci

Smutnou kapitolou z historie Univerzity Palackého v Olomouci bylo fiasko se zřízením Právnické fakulty, se kterou se ze zákona z 21. 2. 1946 o olomoucké univerzitě při jejím vzniku počítalo. Hlavními důvody, proč Právnická fakulta v Olomouci nebyla ustavena byly zřejmě dva, Fischerův zdržovací přístup a události, které následovaly po únoru 1948. V době, kdy na olomouckou univerzitu měla velký vliv Masarykova univerzita v Brně, resp. Děkanská konference se snažil J. L. Fischer pozdržovat aktivaci Právnické fakulty až do doby než by vznikl samostatný akademický senát univerzity. Dokonce navrhoval, aby místo právnické vznikla fakulta sociálně ekonomická. To by ovšem z legislativního hlediska bylo značně komplikované. Ač po personální stránce mohla být fakulta dobře zajištěna, rektor neměl dobrý vztah k právnické obci, považoval většinu jejich představitelů za pravicově a reakčně smýšlející. Přesto podal návrh na organizaci právního studia s pěti ústavů, které měly být páteří Právnické fakulty. Tři ústavy měly být sdíleny s dalšími fakultami univerzity. Ústav soudního lékařství společně s Fakultou lékařskou, ústav plánovací a ústav sociologický pak s Fakultou filozofickou.¹¹² S příchodem nového režimu roku 1948 vzal za své i onen *sofistikovaný* Fischerův organizační plán právnické fakulty, neboť nový režim měl již jiné představy o právnické výuce na univerzitách a jediné co se podařilo z plánu o právnické fakultě zachránit bylo krátké působení ústavu pro plánování v letech 1949-1953, tehdy již však zcela pod hlavičkou filozofické fakulty.¹¹³

¹¹² Tamtéž, s. 152.

¹¹³ Tamtéž, s. 153.

6.3 Pedagogická fakulta, kompetence a záměry

V roce 1945, po skončení války, se mělo změnit i vzdělávání učitelů. Dosavadní učitelské ústavy již nebyly vyhovující a po nových učitelích se mělo vyžadovat vysokoškolské vzdělání a to na všech stupních a druhů škol podle dekretu prezidenta republiky č. 132/1945 Sb. z 27. října 1945 o vzdělávání učitelstva. Na základě tohoto dekretu byl přijat Prozatímním národním shromážděním zákon č. 100/1946 Sb. z 9. dubna 1946, který stanovil zřízení pedagogických fakult při všech univerzitách.¹¹⁴

V Olomouci to nemělo být jinak, nicméně za jiných podmínek. Původně se totiž počítalo s tím, že pedagogická fakulta bude umístěna mimo Olomouc. Vhodným kandidátem měla být Kroměříž a to nejen z historických důvodů, kdy se o Kroměříži uvažovalo jako o novém univerzitním městě ještě z přelomu 19/20 století jako smír mezi českými a německými poslanci o lokaci nové univerzity, ale i zřejmě z politických důvodů současných, neboť s Kroměřížskem byly spjaty zájmy politiků Ludvíka Svobody či Alexeje Čepičky. Pedagogická fakulta neměla být budována podle dosavadní praxe pod dohledem brněnské univerzity a jejích fakult, nýbrž přímo, z pověření Zdeňka Nejedlého pražskými odborníky, profesorem Otakarem Chlupem a docentem Janem Vaňkem.¹¹⁵

Pedagogická fakulta nakonec přeci jen našla své místo v Olomouci a to přímo v komplexu Komenia v Křížkovského ulici. Personální zajištění bylo svěřeno Přírodovědecké fakultě MU v Brně, zejména profesoru Vladimíru Úlehlovi, děkanovi fakulty, který byl zároveň pověřen i děkanátem na Pedagogické fakultě v Olomouci. Zpočátku vznikaly rozpory mezi novým děkanem a rektorem Fischerem, nejen ohledně rozdělení prostor v novém místě, ale i v kompetenční oblasti. Ostatně co se kompetencí týkalo, tak doposud v podstatě nikdo netušil, jaké pravomoci budou pedagogické fakulty mít. Doposud ve velké míře zajišťovaly učitelské vzdělání filozofické fakulty,

¹¹⁴ *Věda v Československu 1945 - 1953*. Praha 1998, s. 59.

¹¹⁵ Pavel Urbášek, Jiří Pulec a kol.: *Kapitoly z dějin univerzitního školství na Moravě v letech 1945-1990*, Olomouc 2003, s. 153.

to se již však brzy mělo podstatně změnit. Pedagogická fakulta měla v letech 1946-1953 v kompetenci přípravu pedagogů pro mateřské školy, národní a střední. Paralelně vedle Filozofické fakulty vyučovala výtvarnou a hudební výchovu a připravovala tak středoškolské profesory pro obory hudební a výtvarné, přičemž výuka nebyla totožná s výukou s esteticko-výtvarnou na Filozofické fakultě. Kromě typických fakultních oborů jakými byly pedagogicko-didaktické se slibně rozvíjely i předměty historické – dějepis a historická vlastivěda a sociologie, které zaštiťoval Miloslav Trapl až do roku 1949.¹¹⁶

Pro přírodovědné předměty vzniklo na Pedagogické fakultě několik samostatných ústavů. Současně však o některé měla zájem i Lékařská fakulta, pokud šlo o chemii, biologii a fyziku. Některé další přírodovědné obory se musely spoléhat na výpomoc z Masarykovy univerzity či Univerzity Karlovy (matematika, zeměpis, geologie, zoologie). Přesto J. L. Fischer a někteří další představitelé Filozofické fakulty byli toho názoru, že by budoucí učitelé vyšších škol měli navštěvovat aprobační obory na Filozofické, resp. Přírodovědecké fakultě a teprve až po absolvování onoho oboru, by získali pedagogickou kvalifikaci na Pedagogické fakultě. Přírodovědnou fakultu však olomoucká Univerzita Palackého neměla, proto si J. L. Fischer velmi dobře uvědomoval, že spojením všech přírodovědných seminářů v jednu sekci při Filozofické fakultě, by do budoucna znamenalo brzké odštěpení a vznik nové Přírodovědné fakulty, tak jak se to stalo ve většině případech na evropských univerzitách (v roce 1920? na Univerzitě Karlově v Praze). Svůj záměr nakonec rektor Fischer dokázal částečně prosadit a v létě 1946 vzniklo biennium (dvouletí) přírodních věd při Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. J. L. Fischer doufal, že biennium přírodních věd bude pouze přechodné a čerství absolventi onoho biennia budou moci pokračovat již na nově zřízené Přírodovědné fakultě a nebudou nuceni pokračovat na univerzitách v Brně a v Praze. K tomu však zatím nedošlo i pro odpor Masarykovy univerzity v Brně, která jednoznačně prostřednictvím

¹¹⁶ Tamtéž, s. 154.

Akademického senátu uvedla, že není nutné zřizovat v českých zemích nyní i v budoucnu další přírodovědeckou fakultu.¹¹⁷

6.4 Slavnostní otevření Univerzity Palackého v Olomouci

Vznik Univerzity Palackého v Olomouci byl datován k 21. únoru 1946, k jejímu oficiálnímu otevření mělo dojít o několik měsíců později. Jako ideální datum pro tuto oslavu se jevil 17. listopad téhož roku, ve Světový den studentstva a symbolické připomenutí závazku vlády obnovit univerzitu v Olomouci. K naplnění tohoto předsevzetí však nedošlo, neboť se ukázalo, že organizační připravenost univerzity k tomuto datu je nezvládnutelná. V době, kdy byl personál vytížen organizačními úkoly při budování nově vzniklé univerzity bylo zřejmé, že tak brzké datum oslavy nebude možné splnit a proto bylo rozhodnuto, že se oslavy přesunou na 21. února 1947, tedy na první výročí vzniku Univerzity Palackého v Olomouci. Kromě personálního vytížení chyběly i takové „maličkosti“, jakými byly slavnostní taláry (zapůjčovány Univerzitou Karlovou v Praze) nebo univerzitní insignie, kterými disponovala pouze Teologická fakulta. Do konce roku 1946 se podařily obstarat dvě hlavní univerzitní insignie, rektorské žezlo a řetěz.¹¹⁸

Tohoto významného dne se měla účastnit celá politická špička Československa, včetně prezidenta republiky, významných osobností vědeckého a kulturního života, dále byli rovněž pozváni velvyslanci spojeneckých mocností z Francie, Velké Británie, Sovětského svazu a dalších zemí. Pro město Olomouc to byla sláva, která neměla obdoby a doslova celé město tím žilo. Prezidenta Eduarda Beneše spolu s jeho chotí vítala na vlakovém nádraží čestná vojenská stráž pod velením generálů Hrabovského a Beránka. Prezidenta Eduarda Beneše, předsedu vlády Klementa Gottwalda, premiérovu náměstkyni Zdeňku Fierlingera a Petra Zenkla, ministry Zdeňka

¹¹⁷ Tamtéž, s. 154-155.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 155-157.

Nejedlého, Jaroslava Stránského a Ludvíka Svobodu nadšeně zdravily davy lidí při slavnostním průvodu do Komenia, kde byl prezident spolu s doprovodem srdečně přivítán akademickými hodnostáři, studenty a dalšími významnými činiteli. Po oficiálním obědě uspořádaném v arcibiskupské rezidenci se delegace přesunula do sálu městské reduty, kde probíhaly projevy nejvyšších představitelů oslav a kde proběhla instalace J. L. Fischera do rektorské funkce z rukou ministra školství J. Stránského předáním rektorského žezla a řetězu. Projev rektora J. L. Fischera se týkal zejména rozboru vysokoškolského systému, rozvoje a budoucnosti olomoucké univerzity a důležitost slovanských a orientálních – asijských studií na univerzitě. Prezident Beneš ve svém projevu vyzdvihl kulturní význam Univerzity Palackého v Olomouci především pro Moravu, tedy ji nepřímou dodal v jistém smyslu regionální charakter a rovněž popřál hodně štěstí ve zdravém konkurenčním závodění s Masarykovou univerzitou v Brně. Naproti tomu ministr školství J. Stránský dal olomoucké univerzitě punc celostátního a národního významu a dodal, že univerzita nebyla zřízena jen pro hanácký region.¹¹⁹

Univerzita Palackého v Olomouci se po této významné akci dostala konečně do trvalého povědomí všech obyvatel země. Návštěva politických špiček zajistila nejen mediální zájem, ale i díky tomu se dařilo dojednat s politiky a investory různé projekty týkající se výstavby a rozvoje některých zařízení, např. rozvoj fakultní nemocnice apod. Rovněž se zvedl a ustálil zájem o studium na univerzitě a s tím souviselo i učitelské angažmá - učit na Univerzitě Palackého v Olomouci bylo pro mnohé profesory a vědce ctí. Ono zakotvení nové univerzity do tradičního univerzitního „světa“ znamenalo pro olomouckou univerzitu i v jistém smyslu podporu a vzpruhu. Univerzita v Olomouci získávala pomalu ale jistě nezávislost jak na ministerstvu školství, tak i na své „dohlížitelce“ Masarykově univerzitě v Brně, jejíž Akademický senát úzce spolupracoval s ministerstvem v otázkách olomoucké univerzity. Krok k úplné autonomii Palackého univerzity v Olomouci prostřednictvím

¹¹⁹ Tamtéž, s. 157.

nominace již „domácích“ zástupců fakult do nového Akademického senátu univerzity definitivně zhatily události, které následovaly po únoru 1948.¹²⁰

6.5 Politická situace na Univerzitě Palackého v Olomouci před únorem 1948

Bylo zajímavé, že politické boje na radnicích a ve vládě či jiných úřadech po volbách 1946 se nepřesunuly na univerzitní půdu. Pokud šlo o hájení zájmů univerzity, tak politici všech čtyř stran byli jednotní. J. L. Fischer přesto, že se o politiku zajímal, tak od roku 1930 nepůsobil v žádné straně, stejně tak i většina pedagogů z profesorských sborů jednotlivých fakult Univerzity Palackého v Olomouci. Až na výjimky byla pedagogická místa obsazována profesory na základě jejich odbornosti a znalosti dané problematiky. Pokud politika zaujímala nějakou roli, tak opravdu malou a jen výjimečně. Někdy v druhé polovině roku 1946 se začala komunistická strana v Olomouci zajímat o profesory na univerzitě, především na Lékařské fakultě, kde podle jejich zjištění byla velká část reakčně prozápadně či katolicky smýšlejících. Až do konce roku 1947, resp. do počátku roku 1948 nebyl zaznamenán větší zájem profesorů o členství v komunistické straně. Celkový počet komunistů -profesorů na fakultách byl zhruba mezi 10 - 20 % (Na Filozofické fakultě dva z 20 členů profesorského sboru, na Pedagogické fakultě 14 ze 60 členů profesorského sboru a na Lékařské fakultě pět z 26 členů profesorského sboru). Učitelé na univerzitě byli rozděleni podle kádrových měřítek na pokrokové, indiferentní a reakční. Naprostá většina jich byla označena jako indiferentní a 10 % z celkového počtu (120 členů) za reakční.¹²¹

Napětí či politické boje do roku 1948 neprobíhaly ani mezi studentstvem. Zvýšená aktivita studentského politického smýšlení byla zaznamenána snad

¹²⁰ Tamtéž, s. 157-158.

¹²¹ Tamtéž, s. 158-159.

jen při veřejném vystoupení známého marxistického ideologa Arnošta Kolmana, který se dočkal od studentů medicíny velké kritiky a nesouhlasu. Celkově lze charakterizovat politickou situaci na Univerzitě Palackého v Olomouci před únorovými událostmi roku 1948 jako velmi klidnou, ve srovnání s univerzitami v Praze a v Brně, kde politické ideologie sehrály svoji roli již před rokem 1948.¹²²

6.6 Únorové události roku 1948 a následná perzekuce

25. února 1948 byl na Univerzitě Palackého v Olomouci ustaven univerzitní akční výbor, který působil a kontroloval vše podstatné až do konce téhož roku, kdy proběhla reorganizace akčních výborů. Tento proces převzetí mocenské kontroly probíhal i na univerzitách v Praze a Brně. Akční výbor na univerzitě v Olomouci měl 18 členů, zástupců z fakult (kromě fakulty teologické), pedagogů, studentů a dalších zaměstnanců univerzity. V čele akčního výboru byl profesor lékařské fakulty psychiatr Josef Hádlík, který zároveň předsedal školské a kulturní komisi okresního akčního výboru. Na tomto vyšším organizačním stupni akčních výborů pracovali i další zástupci univerzity. Do čela výše zmíněné školské a kulturní komise, avšak na krajské úrovni (KAV), byl nominován sám rektor J. L. Fischer, z filozofické fakulty působil v KAV profesor estetiky B. Markalous, z Teologické fakulty profesor F. Cinek a z Lékařské fakulty primář J. Mělka. Profesor F. Cinek však v KAV dlouho nepobyl, neboť již v dubnu nařídil pražský arcibiskup všem svým podřízeným, aby s konečnou platností opustili všechny akční výbory.¹²³ J. L. Fischer opětovně vstoupil do komunistické strany v březnu 1948. Nejen tímto krokem si získal a upevnil postavení a vliv na dění na univerzitě a v olomouckém kraji. Ještě před jeho vstupem do KSČ podepsal 20. února spolu s dalšími významnými kulturními představiteli Moravy manifestační

¹²² Tamtéž, s. 159.

¹²³ Tamtéž, s. 160.

výzvu k podpoře budovatelského programu Klementa Gottwalda, která měla velký ohlas u veřejnosti. Nemały ohlas si vysloužil i jeho propagandistický projev ve prospěch nového režimu na Sjezdu národní kultury v dubnu 1948. Fischerova angažovanost ve prospěch nové státní ideologie a následně jeho velký vliv během roku 1948 dokázaly tlumit radikálnost některých komunistických klik stalinského ražení, které jeho působení s velkým zájmem sledovaly a prohřešky vůči stranické ideologii využívaly ve svůj prospěch. Rektor nepřestal v autonomním způsobu vedení univerzity a snažil se tlumit politizaci profesorského sboru na fakultách. Myšlenky svobodného bádání se nikdy nevzdal. Bylo však jasné, že i přes jeho podporu a angažovanost v novém režimu nebude moci udržet nezávislost univerzity věčně.¹²⁴

První fáze

Tak jako na univerzitách v Praze a Brně, tak i na univerzitě v Olomouci s nástupem nového režimu začaly probíhat personální „očista“. Je však důležité zmínit, že ne všude probíhaly stejným způsobem, resp. se stejným výsledkem. Univerzity Palackého v Olomouci se na rozdíl od Brna a Prahy dotkla represe oněch personálních čistek nejméně, alespoň v jejich počátcích. Příčiny této, v jistém slova smyslu anomálie jsou zjevně dvě. Prvním důvodem, proč se represe nedotkly většího počtu lidí, byla osobnost rektora J. L. Fischera, který coby staronový komunista a člověk s velkým vlivem dokázal prozatím tlumit onu sílu a dosah personálních čistek. Obvinění některých profesorů dokázal úspěšně eliminovat a i když někteří pedagogové, zejména z Lékařské fakulty byli nuceni odejít z univerzity, tak ve své lékařské profesi mohli nadále setrvat. Druhým důvodem mohlo být i to, že poměrně mladá a zatím ještě v rámci profesorského sboru vratká univerzita, co se počtu pedagogů týče, nemohla dovolit nějakým razantnějším způsobem zasahovat do nově vznikající organizační struktury, zejména pak si dovolit propouštět, penzionovat své profesory. I ti nejradikálnější „reformátoři“ si byli vědomi, že decimovat profesorské sbory, by bylo pro univerzitu zničující. V první fázi po

¹²⁴ Tamtéž, s. 160-161.

únorových čistkách museli z Filozofické fakulty odejít pedagogové dva, z Lékařské fakulty čtyři a z Pedagogické fakulty jeden.¹²⁵

V době po únorových represích vznikl Státní soud pro posouzení trestních činů dle zákona č. 231/1948 *Sb. na ochranu lidově demokratické republiky*.¹²⁶

Soud byl tvořen prezidentem, viceprezidentem, profesionálními soudci, ale i soudci z lidu jak bylo příznačné pro soudnictví v komunistickém režimu. Nad rámec orgánů soudnictví byly vytvořeny tzv. akční trojky a pětky, což bylo až děsivě vzdálené právnímu státu.¹²⁷ Státními soudy byli souzeni a odsouzeni dva studenti olomoucké univerzity za protistátní činnost. V jiných případech, kterých oproti Pražské a Brněnské univerzitě bylo méně, se dařila různá obvinění mírnit, např. u Miloše Buriánka, který působil coby pedagogický doprovod studentů Slovanského gymnázia, kde byl svědkem situace, kdy studentky poplivaly fotografie Klementa Gottwalda, nakonec se podařilo zabránit jeho vyloučení. V jiném případě byla vyloučena studentka Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně za protikomunistické postoje, která se pokoušela vyhnout perzekuci tím, že přestoupí na univerzitu v Olomouci, avšak brněnský univerzitní akční výbor její záměr zjistil a následně po spojení s AV v Olomouci dívku vyloučily ze studia. Univerzitní AV řešil víceméně jen ty situace a „prohřešky“ studentů, na které byl upozorněn jinými akčními výbory nebo Státní bezpečností a snažil se neuchylovat k metodám vykonstruovaných procesů.¹²⁸

Druhá fáze

Od počátku roku 1949 byly pro všechny studenty univerzit připraveny k vyplnění dotazníky v rámci akce „studijní prověrky“. Tentokrát šlo o plošné prověrky a následné pohovory, které připravovalo ministerstvo školství a

¹²⁵ Tamtéž, s. 161.

¹²⁶ Zdeňka Hladíková, Jan Janák, Jan Dobeš: Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost, Praha 2007, s. 458.

¹²⁷ Tamtéž, s. 459.

¹²⁸ Pavel Urbášek, Jiří Pulec a kol.: Kapitoly z dějin univerzitního školství na Moravě v letech 1945-1990, Olomouc 2003, s. 162.

ústřední orgány v Praze, centrálně řízená a metodicky připravovaná čistka namířená do studentských řad. Oficiálně mělo jít o prověření studentů, jejich prospěchu a zbavit se studujících, kteří zneužívají studentských výhod nebo nestudují. Ve skutečnosti se jednalo o zbavování se novému režimu nepohodlných lidí, což byli studenti pocházející převážně ze středních vrstev obyvatelstva, inteligence a lidí tzv. „buržoazního“ původu. Dohled nad prověrkami měly na starost akční výbory působící na fakultách a které byly přímo podřízeny školskému výboru KAV. Tří až čtyřčlenné výkonné jednotky posuzovaly spolehlivost jednotlivých studentů vyjma z prvních a posledních ročníků a doktorandů. Studijní prověrky postihlo zhruba 10 % (109) z celkového počtu studentů olomoucké univerzity. Z Lékařské fakulty muselo odejít 69 studentů z 501 a z Filozofické fakulty 32 z 261 studentů. Byla zde i možnost si podat odvolání proti rozsudku buď přímo na Ústřední akční výbor Národní fronty nebo na ministerstvo školství, přičemž se některá odvolání podařilo vyřídit kladně. Ve srovnání s univerzitami v Praze a Brně, byl na těchto univerzitách počet vyloučených dvojnásobný (v procentuálním vyjádření). Přesto však lze konstatovat, že ve srovnání s událostmi od roku 1950, měly studijní prověrky v roce 1949 poměrně mírný ráz.¹²⁹

6.7 Na počátku nového režimu

Pro završení nezávislosti olomoucké univerzity bylo zapotřebí mimo jiné i ustavení akademického senátu. V době, kdy se na konci února 1948 měnil v Československu režim, byl svolán i nově ustavený profesorský sbor Lékařské fakulty (ze šesti řádných a tří mimořádných profesorů), který v řádné volbě přikročil k volbě děkana, proděkana a zástupce fakulty do univerzitního senátu. Novým děkanem byl zvolen V. Vejdovský, proděkanem J. Blatný a senátorem K. Amerling. V podobné situaci se nacházela i Filozofická fakulta, která do svého nového profesorského sboru měla ustavené tři řádné profesory

¹²⁹ Tamtéž, s. 162.

(K. Janáček, V. Richter, B. Markalous), zbývalo ještě jmenovat další profesory. Pedagogická fakulta se potýkala s problémy kvalifikačního řízení kandidátů.¹³⁰

Než se však mohl na univerzitě organizačně řídicí model dotvořit, kdy autonomie a její řízení bylo v rukou řádných profesorů, byl koncem roku 1948 tento způsob změněn a upraven ve prospěch zásahů zvenku. Profesorské sbory musely být zpětně schváleny univerzitním akčním výborem v čele s profesorem Hádlíkem. Nově ustavené profesorské sbory byly potvrzeny pouze na krátký čas a to do konce akademického roku 1947/1948. Poté musely být znovu schváleny akčním výborem, který si vymohl účast na všech jednáních nově zvolených akademických funkcionářů. Vedení akčního výboru zasahovalo i do jednání děkanské konference, kde si vymohlo právo veta, takže v konečném důsledku měli strániční sympatizanti a funkcionáři veškerou moc na univerzitě ve svých rukou.¹³¹

Po ne zcela snadno získaných odbornících pro Univerzitu Palackého v Olomouci, zejména v humanitních oborech, se musela univerzita v prvních letech po únorových událostech 1948 smířovat s jejich odchodem. Nový režim postupně zvyšoval tlak na univerzitní pedagogy, aby se více zapojovali do budování nového socialistického zřízení. Pro některé to byla nepřekonatelná překážka, proto raději opustili svá pedagogická místa na univerzitě. Odchod, jak již bylo zmíněno, zasáhl nejvíce humanitní vědy. Do roku 1950 odešli historik Josef Polišenský, filozof Milan Sobotka, malíř Jan Zrzavý, germanista Pavel Trost (zakladatel germanistiky v Olomouci), historik umění Václav Rychter, profesori Jaroslav Průšek a Václav Lesný, jejichž odchodem zcela zanikly semináře sinologie a indologie. Josef Polišenský působil pak na olomoucké univerzitě až do roku 1960 (od roku 1947), podle jeho slov prožil v Olomouci plných 13 let služby této univerzitě. S Josefem Ludvíkem Fischerem se znal ze studijních let v předválečném Brně. Na univerzitě

¹³⁰ Tamtéž, s. 163.

¹³¹ Tamtéž, s. 163.

v Olomouci na Filozofické fakultě měl J. Polišínský svůj proseminář, seminář a později i seminář pro asistenty, vypomáhal na anglistice a romanistice.¹³²

J. L. Fischer, který se velkou měrou podílel na získání odborníků a akademiků pro olomouckou univerzitu neustál onen politováníhodný trend odchodů a sám abdikoval na rektorskou funkci. Na uvolněné místo rektora olomoucké univerzity nastoupila v červnu roku 1949 profesorka filozofie Jiřina Popelová-Otáhalová, která působila v rektorské funkci až do roku 1953. Odchod J. L. Fischera z rektorské funkce nebyl jen důsledkem odchodů významných odborníků a umělců z univerzity, ale i pomalým ochlazením jeho vztahů s ministrem školství Zdeňkem Nejedlým a některými dalšími významnými činiteli KSČ. Dalším nezanedbatelným důvodem Fischerovy abdikace byl i jeho stále zhoršující se zdravotní stav. J. L. Fischer trpěl již od 30. let chronickou bolestí nervové a trávicí soustavy. Hrozilo, že nemoc, která se stále stupňovala, ho mohla přivést až úplnému fyzickému zhroucení, proto se rozhodl i na naléhání lékařů, složit funkci a získat pro sebe více odpočinku a času na rekonvalescenci. J. L. Fischer však chtěl i nadále mít přehled a co největší vliv na univerzitní dění, proto si pro sebe vymohl místo prorektora. Proces jeho dobrovolného odstoupení z rektorské funkce, následná instalace profesorky Jiřiny Popelové-Otáhalové a konečně i místo prorektora, se několik měsíců dopředu domlouvalo.¹³³

Začátkem padesátých let byl J. L. Fischer *persona non grata*. V dopise adresovaném rektorce J. Popelové-Otáhalové z ministerstva školství bylo nařízeno, aby nebyl již zařazen do učebních plánů z důvodu jeho přeřazení na nové pracoviště na Československé akademii věd v Praze. Nakonec se však toto přeřazení neuskutečnilo a J. L. Fischer byl až do roku 1956 trpěn bez možnosti přednášek a seminářů na univerzitě v Olomouci, kdy se mu po dohodě podařilo realizovat přeložení na Filozofickou fakultu do Brna. Lékařská fakulta stejně jako filozofická se rovněž potýkala s významnými personálními změnami. Od roku 1949 do počátku 50. let probíhal na fakultě proces, který lze s trochou nadsázky nazvat podle jisté dětské hry „škatulata

¹³² Josef Polišínský: *Historik v měnícím se světě*, Praha 2001, s. 163.

¹³³ Tamtéž, s. 165-166.

hejbejte se“, kdy lékaři -profesoři byli přeloženi z jedné vysoké školy či lékařského ústavu na druhý a naopak. Do Hradce Králové na novou Vojenskou lékařskou akademii putovali profesoři J. Nosek, J. Mělka a M. Šerel a na jejich místo přišli P. Lukl a J. Hrbek. Od roku 1945 existovala již v Hradci Králové lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze, podle dekretu prezidenta republiky č. 96/1945 Sb. z 13. října 1945.¹³⁴ Přednosta olomoucké porodnicko-gynekologické kliniky Vladimír Vašek byl přeložen do Ostravské nemocnice. S růstem významu Ostravy byla logicky protěžována i ostravská nemocnice. Ministr zdravotnictví Josef Plojhar se nechal slyšet, že v případě problémů ze strany Fakultní nemocnice v Olomouci nechá přesunout Lékařskou fakultu z Olomouce do Ostravy. Místo vedoucího katedry marxismu-leninismu na Lékařské fakultě získal obávaný protagonistu režimu F. Lón.¹³⁵

6.8 Pozvolný rozklad obnovené UP v Olomouci – konec jednoho snu

Pomalou ale jistě brala Fischerova vize o Univerzitě Palackého v Olomouci jako o tradiční světové *universitas* za své a bohužel se začala naplňovat slova Zdeňka Nejedlého, která přednesl při slavnostním otevření olomoucké univerzity, ve kterém viděl smysl univerzity spíše lokálního významu. Řízený proces odklonu od západní vědy probíhal na všech univerzitách bez rozdílu. Zkušenosti J. L. Fischera a jeho styky se západem resp. zahraniční odbornou veřejností byly rázem přerušeny a problematickým se stalo i působení anglických lektorů a lektorek na katedře západních filologií Filozofické fakulty. Ztroskotal rovněž pokus o návrat Františka Langera z USA do vlasti (emigroval v roce 1938), jednoho s předních světových odborníků na fyzikální chemii. Aime van Santen, nizozemský literát a bohemista působící na Filozofické fakultě se musel vrátit zpět Nizozemí.

¹³⁴ *Věda v Československu 1945 - 1953*. Praha 1998, s. 58.

¹³⁵ Pavel Urbášek, Jiří Pulec a kol.: Kapitoly z dějin univerzitního školství na Moravě v letech 1945-1990, Olomouc 2003, s. 165.

Odklon od západních univerzit a vědy jako takové měl být kompenzován větší orientací na slovanské univerzity východního bloku a zejména pak na dosud neznámé univerzity SSSR. Již v letech 1946-1947 byla navázány přátelské styky s polskou Lékařskou akademií a Jagellonskou univerzitou v Krakově. Snaha olomouckých studentů vyšších ročníků studovat na univerzitách v Sovětském svazu nebyla téměř vyslyšena. Tato diskriminace studentů z Olomouce byla zdůvodňována nízkými stipendijními kvótami. Přesto byl kontakt s východními univerzitami realizován, ale spíše jednosměrnými cestami a to sovětskými profesory do Československa, kde se mnohdy na společných přednáškách jen propagandisticky „frázovalo“ a smysluplný vědecký význam přednášek, tak nebyl naplněn.¹³⁶

Paralelně se studentskými prověrkami, které probíhaly již od druhé poloviny roku 1948, začal běžet program, který měl změnit sociální složení studentstva na všech třech univerzitách. Cílem onoho vysokoškolského studijního programu bylo značně zredukovat počet studujících z vyšších středních vrstev a úplně pak zamezit přístup studentům z rodin nejmajetnějších skupin, jakými byly majitelé velkostatků s více než 15 ha a městské buržoazie. Na jejich místo měli přijít studenti z nejnižších sociálních vrstev, děti bezzemků, proletariátu a maloročníků. Koncem 40. let bylo zjištěno, že z celostátního průměru všech vysokoškoláků je pouze 7% dělnického původu. Tato nelichotivá statistika z pohledu dělnické mládeže měla být změněna v její prospěch prostřednictvím nových směrnic pro přijímací řízení, platící na všech univerzitách a vysokých školách v Československu.¹³⁷

Stejně jako na univerzitách v Brně a v Praze, pomohli i v Olomouci zvyšovat statistiku vysokoškoláků, ve prospěch nižších sociálních vrstev absolventi dělnických kurzů, tzv. „ádékáři“. Tito mladí lidé po ukončení dvouletého maturitního studia, byli přednostně přijati na vysoké školy, kde už po dvou letech mohli získat vysokoškolské vzdělání. Jejich následující profesní rozvoj mohl započít na katedrách marxismu-leninismu, kde byl nedostatek nových a mladých kádrů, ale stávalo se, že někteří z absolventů

¹³⁶ Tamtéž, s. 167.

¹³⁷ Tamtéž, s. 168.

získali pracovní místa a uplatnění v jednotlivých oborech na své *alma mater* a stali se z nich uznávanými odborníky, jakým byl např. bohemista František Hladiš.¹³⁸

Nejvíce studentů na univerzitě bylo ze středních vrstev, přesto i oni, resp. jejich zázemí a aktivity byly průběžně sledovány. Nejhůře pak na tom byli studenti z majetkově nejvyšších vrstev, kteří byli novým režimem nejvíce ohroženi. Největší zastoupení těchto studentů, jejichž rodiče spadali do kategorie „buržoazie a velkostatkářů“, bylo na Lékařské fakultě, méně pak na Filozofické fakultě. Na začátku 50. let došlo k největší perzekuci studentů v dosavadní krátké historii Univerzity Palackého v Olomouci. Nejprve v první polovině roku 1951, po pohovorech akčního výboru se studenty Lékařské fakulty, bylo na základě majetkových poměrů jejich rodin a náboženského vyznání několik z nich okamžitě vyloučeno ze školy. Podobný osud potkal krátce na to i studenta Filozofické fakulty Josefa Skřivánka, který byl v dopise rektorkou J. Popelovou-Otáhalovou upozorněn na to, že se mu ruší dříve vydaný výnos, na základě kterého mohl studovat na fakultě a to z důvodů nového kádrového zjištění v jeho neprospěch. Počátkem roku 1953 bylo KV KSČ rektorce a děkanům nařízeno, aby se bezpodmínečně zbavili studentů velkoburžoazního původu. Týkalo se to čtyř studentů medicíny s vynikajícím prospěchem, takže v tomto případě se dal jen těžko zatajit pravý důvod vyloučení na základě tzv. „studijních prověrek“, které měly původně podle oficiální dobové proklamace postihovat studenty se špatným prospěchem, lajdáky nebo studenty zneužívající vysokoškolských benefitů. Rektorka J. Popelová-Otáhalová pověřila děkana Lékařské fakulty G. Lejhance k vykonání onoho nařízení. Děkan Lejhanec byl nucen úkol splnit, ale zároveň podal rezignaci na svoji funkci děkana, kterou zdůvodnil tím, že již není schopen vést katedru dermatologie a zároveň být přednostou kliniky. Důvod jeho rezignace byl však mnohem prozaičtější, nechtěl být nadále zodpovědný za

¹³⁸ Tamtéž, s. 169.

perzekuce, které se děly na úkor studentů, kteří za svůj sociální původ nemohli.¹³⁹

Situaci popisuje i ze svého pohledu český historik Josef Polišenský v době svého působení v Olomouci: „Pokud šlo o historii, chtěl jsem aby byla zaměřena především na medievistiku. Bohužel nástupci Fischerovi, ať už to byla prof. Jiřina Otáhalová-Popelová nebo Jaromír Bělič, měli pro to málo pochopení. Jejich cílem bylo dostat se co nejrychleji do Prahy a výsledek byl takový, že v Olomouci byla zrušena filozofie a poté i latina...“¹⁴⁰

Nejprve byla Pedagogická fakulta vyňata z Palackého univerzity a 1. září 1953 přetransformovaná v samostatnou Vysokou školu pedagogickou v Olomouci a následně od školního roku 1953/54, vládním nařízením č. 98/1953 Sb. z 27. listopadu 1953 zrušena Filozofická fakulta. Z původního velkého a smělého záměru vybudovat evropskou *universitas* se zajímavými světovými - exotickými obory, zbyla pouze Lékařská fakulta, kterou však později potkal podobný osud jako její sesterské fakulty. Olomouc, město o němž kdysi J. L. Fischer prohlásil, že má „svého ducha“,¹⁴¹ si tak dlouhá léta musela počkat, než se v tomto historickém a významném moravském městě znovu otevřely dveře její alma mater, se všemi fakultami, které evropské starobylé *universitas* náleží.¹⁴²

6.9 Pár slov o Josefu Ludvíku Fischerovi

J. L. Fischer se narodil 6. listopadu 1894 v rodině lesníka na panství schwarzenberském. Po gymnáziu se roku 1912 rozhodl navštěvovat Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze, kde vystudoval filozofii, češtinu a němčinu a v roce 1919 úspěšně absolvoval studium získáním doktorátu filozofie. Ještě téhož roku začíná pracovat jako tajemník Filozofické

¹³⁹ Tamtéž, s. 168-169.

¹⁴⁰ Josef Polišenský: Historik v měnícím se světě, Praha 2001, s. 169.

¹⁴¹ *Věda v Československu 1945 - 1953*. Praha 1998, s. 68.

¹⁴² Tamtéž, s. 65.

jednoty v Praze, následuje místo praktikanta pražské Univerzitní knihovny, od roku 1923 působí v Olomouci jako pracovník Studijní knihovny a v roce 1931 získává místo v Zemské a univerzitní knihovně v Brně, kde rovněž o pár let dříve se habilitoval na brněnské Masarykově univerzitě v oboru sociologie (r. 1927) a z dějin filozofie (r. 1930). J. L. Fischer zůstává působit v Brně a roku 1935 získal mimořádnou profesuru na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Ve 30. letech s příchodem fašismu a národního socialismu v některých zemích Evropy, se angažuje v pomoci německým a rakouským emigrantům a rovněž republikánské straně v občanské válce ve Španělsku. S příchodem okupace Československa se J. L. Fischer odebírá do ilegality a od roku 1940 až do konce války žije v Holandsku.¹⁴³ Po skončení války, coby řádný profesor se stal v letech 1945-1946 děkanem FF MU v Brně a po té v roce 1946, následuje několikaletá profesní činnost na Univerzitě Palackého v Olomouci, která především jeho zásluhou byla obnovena a kde pracoval jako profesor (do r. 1956) a jako první rektor univerzity (do r. 1949). Po zredukování a v podstatě devastaci olomoucké univerzity, se vrací profesor Fischer do Brna, kde od roku 1956 až do svého penzionování v roce 1961, působí na své domácí Filozofické fakultě Masarykovy univerzity. Epilogem je pak jeho návrat na olomouckou univerzitu, kde v letech 1968/69 v době *pražského jara* vyučuje filozofii a sociologii na Filozofické fakultě.¹⁴⁴

J. L. Fischer je činný i v oblasti redaktorské, když spolu s B. Václavkem redigují časopis *Index*, ve 30. letech rediguje *Sociologickou revue* a spolupracuje s dalšími časopisy či denním tiskem (*Naše věda*, *Lidové noviny*, *Národní osvobození* atd.). V té době se stává členem *Levé fronty*, což byla organizace sdružující levicově smýšlející intelektuály (B. Václavek, S. K. Neumann, K. Teige, V. Vančura a další.). J. L. Fischer byl rovněž v kontaktu s předním českým historikem Josefem Pekařem, který jeho filozofické dílo *Základy poznání. Soustavy skladebné filozofie kniha první* (1931) hodnotí velmi kladně a vidí v ní dílo skutečně převratné a evropsky významné, které

¹⁴³ Josef Tomeš, Alena Léblková: Československý biografický slovník, Praha 1992, s. 146.

¹⁴⁴ Milan Churáň a kol.: Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století, I. díl, Praha 1998, s. 150-151.

nutí přehodnotit dosavadní metodologické principy i z pohledu historikova myšlení, nicméně v díle *Glosami k české otázce* (1926), byl Fischer, co by strukturalista, kritikem Pekaře pozitivisty.¹⁴⁵ V předvečer únorových událostí v roce 1948 vstupuje J. L. Fischer do KSČ. V 60. letech publikuje v *Listech, Literárních listech*. Filozof Fischer formuloval základy svého vlastního filozofického systému tzv. skladebné filozofie, na základě svého filozofického přesvědčení coby strukturalisty a kritika pozitivizmu. Skladebná filozofie, na jejíž základě se snažil vysvětlit svět v jeho strukturálně-kvalitativní rozrůzněnosti a jednotě, byla založena na pojmech *funkce, struktura, celek, část, řád a hierarchie*. Tuto soustavu pojmů, tedy skladebnou filozofii aplikoval v sociologii, kde je tak formulována koncepce *skladebné společnosti a skladebné politiky*. Na základě této koncepce mělo být nalezeno východisko z tehdejší hospodářské krize a poukázat na nedostatky či krizi evropské demokracie a následné politické změny v některých zemích Evropy a i přes to, že byl ve svém životě konfrontován s marxismem, byl vždy přesvědčen, že krizi ve společnosti 20. století lze řešit skladebnou filozofií. V roce 1973 12. února ve městě Olomouci J. L. Fischer umírá.¹⁴⁶

Mezi jeho hlavní díla patří: *Základy poznání* (1931), *Zrcadlo doby* (1932), *Třetí říše* (1932) *Krize demokracie* (1933), *Řád kapitalistický a skladebný* (1935), *Filosofické studie* (1968).

6.10 Jiřina Popelová-Otáhalová

Jiřina Popelová-Otáhalová byla první ženou ve funkci rektora Československého, resp. českého školství vůbec. Doposud (do šk. r. 1948-49) zastávala post děkanky Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. V letech 1923-28 vystudovala filozofickou propedeutiku, klasickou filologii a historii na FF UK v Praze. Habilitaci dosáhla na FF MU v Brně

¹⁴⁵ František Kutnar, Jaroslav Marek: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepiscetví*, Praha 1997, s. 699, 972.

¹⁴⁶ Josef Tomeš a kol.: *Český biografický slovník XX století*, I. díl, Praha 1999, s. 319.

(1946) a v roce 1947 byla jmenována profesorkou na PedF UK v Praze.¹⁴⁷ Ve třicátých letech se zabývala ve svém oboru axiologií a stejně jako mnoho jejích kolegů se angažovala v otázkách a diskuzi o smyslu českých dějin. Ve druhé polovině 30. let, se J. Popelové-Otáhalové, zalíbily některé systémové změny uskutečněné v Mussoliniho Itálii. Během II. světové války pak své názory značně zrevidovala a postupně se přikláněla k marxistické filozofii. Po válce v roce 1948 vstoupila do KSČ (do té doby byla členkou sociálně demokratické strany) a přestože si podle jejích slov vážila a ctíla J. L. Fischera, neváhala později na konci 40. let jako loajální funkcionářka režimu, napsat pro své nadřízené ve vyšších stranických orgánech několik posudků na jeho osobu, které měly rovněž napomoci se rektora zbavit.¹⁴⁸ Bývalý rektor tak již nemusel ze své funkce přihlížet k rozbití své životní práce, tj. k postupnému rozkladu staronové univerzity v Olomouci.

¹⁴⁷ Josef Tomeš a kol.: Český biografický slovník XX století, II. díl, Praha 1999, s. 608.

¹⁴⁸ Pavel Urbášek, Jiří Pulec a kol.: Kapitoly z dějin univerzitního školství na Moravě v letech 1945-1990, Olomouc 2003, s. 166.

7 Ministr školství a osvěty Zdeněk Nejedlý

Zdeněk Nejedlý se narodil v Litomyšli 10. února 1878. Po gymnáziu studoval historii a muzikologii na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, kde byl žákem Jaroslava Golla a Otakara Hostinského. Na pražské univerzitě se také habilitoval a v roce 1919 se stal řádným profesorem. Vedle husitství se Zdeněk Nejedlý zajímal o svoje rodné město a to i ve spojitosti známého českého skladatele Bedřicha Smetany.

Svoji politickou dráhu začal v Masarykově realistické straně. V roce 1914 zasáhl do sporu o smysl českých dějin, jehož hlavními protagonisty byly Tomáš Garrigue Masaryk a Josef Pekař. Nejedlý ve Sporu zůstal spíše neutrální a zdůraznil potřebu obou názorů a v jistém smyslu je chápal stejně pozitivně. Na sklonku první světové války v roce 1917 podepsal Manifest českých spisovatelů (požadavek na sebeurčení českého národa). V březnu roku 1920 zakládá s Emanuelem Rádlkem Realistický klub, který se však následujícího roku pro politické neshody mezi Rádlkem a levicově zaměřeným Nejedlým rozpadá. Začátkem 20. let se Nejedlý stává členem různých levicových organizací. V té době zakládá a rediguje časopis levicových intelektuálů Var. Ve 30. letech se stal předsedou levicového spolku Levá fronta v roce 1935 vedl Mezinárodní sdružení marxistických historiků (později přejmenované na Socialistickou akademii). Zdeněk Nejedlý byl velkým obdivovatelem Sovětského svazu, předsedal Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení se SSSR a byl členem Společnosti přátel Sovětského svazu. Přestože byl Zdeněk Nejedlý velkým sympatizantem KSČ a podporoval Klementa Gottwalda, stále pozitivně smýšlel o T. G. Masarykovi.¹⁴⁹

Druhou světovou válku prožil v exilu, v Sovětském svazu, kde vstoupil do KSČ (členství přiznáno k roku 1929). Po návratu do vlasti je od roku 1945 až do své smrti (9. 3. 1962), neustále ve vládních funkcích (1945-1946 ministrem školství a osvěty; 1946-1948 ministrem práce a sociální osvěty;

¹⁴⁹ František Kutnar, Jaroslav Marek: Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví, Praha 1997, s. 551-555.

1948-1953 ministr školství a národní osvěty; 31. ledna 1953 – 14. září 1953 náměstkem předsedy vlády; 1953 – 1962 ministrem bez portfeje). Od roku 1946 až 1954 byl členem ÚV KSČ.

Ve školství se o reformu pokoušel ještě před rokem 1948, avšak bez úspěchu. Teprve až v roce 1948, resp. 1950 se Zdeňku Nejedlému podařilo připravit a vydat nový vysokoškolský zákon a definitivně tak ideologizovat školství. Následně roku 1952, stál u zrodu Československé akademie věd (ČSAV). Zdeněk Nejedlý měl po druhé světové válce, zejména po únorových událostech v roce 1948 velký politický vliv a spolu s Václavem Kopeckým, Ladislavem Stollem a Gustavem Barešem měli zásadní vliv na kulturní politiku KSČ v zemi.¹⁵⁰

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 559-560.

8 Václav Kopecký, propaganda, ideologie a demagogie

Dlouho jsem přemýšlel kterou osobu zvolit pro období okolo roku 1948 a především vybrat tu postavu českých dějin, která měla svojí mocí vliv na dění na univerzitách a jehož jméno bylo spojeno se všemi třemi českými, poválečnými univerzitami. Jednoznačně mně pak vytanulo jméno Václava Kopeckého, ministra informatiky, který svými ostrými projevy ne jednou zaútočil na vysoké školy, jejich autonomii a především na studenty, včetně některých čelných představitelů univerzit. Ač se mohlo zdát, že jeho předúnorové výhrůžky univerzitám prostřednictvím médií byly spíše s říše fantazie, jejich pozdější částečné naplnění po únoru 1948 se staly velmi krutou realitou nového komunistického režimu. Jako velký ideolog, marxista a bigotní propagandista s někdy až demagogickým způsobem myšlení, byl pro stranu nepostradatelným. Ve svých vzpomínkách nezapomněl zmínit jeho vzájemný vztah s Klementem Gottwaldem: „Klema uměl krásně rozdělovat role. To my jsme Klemu nechali a dělali jsme za něj tu špinavou práci. Klema dělal mudrce, ale vynadat, to jsem dostal za úkol já. Někdy Klema jen mrknul a už jsem věděl o co jde...“¹⁵¹

Václav Kopecký pocházel z početné rodiny, narodil 28. srpna 1897 v Kosmonosech u Mladé Boleslavi jako třinácté dítě. Jeho otec byl živnostníkem a funkcionářem Sokola. Po maturitě na gymnáziu se zapsal v Praze na práva, kde i nějaký čas studoval, nicméně PF UK nakonec nedostudoval. Před svým členstvím v KSČ, kterou spolu-zakládal roku 1921, byl o dva roky dříve jedním ze zakladatelů levicového intelektuálního hnutí, Marxistického sdružení, jemuž i předsedal. Působil i v mnoha periodikách, redaktor brněnské Rovnosti (1925), plzeňské Pravdy (1925), šéfredaktor ostravského Dělnického deníku (1926,1928), Rudé právo (od r.1928).¹⁵² Dále

¹⁵¹ Milan Churáň a kol.: Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století, I. díl, Praha 1998, s. 340-341.

¹⁵² Jirí Knapík: Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948-1953, Praha 2002

jeho vliv a význam v KSČ a v politice roste. Od roku 1929 je členem ÚV KSČ, ve 30. letech členem politbyra ÚV KSČ, poslancem Národního shromáždění. Rovněž působil jako informátor Kominterny o situaci v ČSR a v KSČ. Koncem roku 1938 odjíždí z Československa do SSSR, kde je v Moskvě členem zahraničního vedení KSČ. Na sklonku války se podílí na vypracování Košického vládního programu. V roce 1945 začíná vzestup jeho politické kariéry, stává se opět členem ÚV KSČ, Národního shromáždění (PNS) a ministrem informací, kterým je až do roku 1953, poté je na jeden rok ministrem kultury a od roku 1954 se stává místopředsedou vlády. V roce 1948 je členem předsednictva Ústředního akčního výboru Národní fronty. Jeho aktivita byla i na poli kulturně politickém, kde byl v podstatě ve straně mužem číslo jedno, který ovlivňoval směr kultury a ideologie. Kopecký neváhal rozdělovat významná místa ve státní správě různým prominentním umělcům, např. rozhlasový odbor získal v roce 1945 přední český spisovatel Ivan Olbracht či odbor filmový připadl ve stejném roce Vítězslavu Nezvalovi atd.¹⁵³

Václav Kopecký byl předsedou Kulturní rady ÚV KSČ, rovněž členem přípravného výboru Jiráskovské akce, předseda Společnosti československo-albánského přátelství, Svazu československo-izraelského přátelství, předsedou Státního výboru pro tělovýchovu a sport, předseda komise pro oficiální portrétování ústavních činitelů, začátkem padesátých let je předsedou Filmové rady, Československého rozhlasového výboru a v procesu s Rudolfem Slánským byl členem tiskové komise určené pro tento proces, ale rovněž figuroval v dalších *monstrprocesech* s nepřáteli komunistické strany a svými metodami *cukru a biče* ovlivňoval, podle aktuálních potřeb své okolí a to i mezi vlastními lidmi či levicovými intelektuály.¹⁵⁴ Z jeho děl - memoárů jsou známá především *Třicet let KSČ* (1951), ve kterých obhajuje politické procesy, zostřený třídní boj a čistky uvnitř strany od *vnitřních nepřátel*, jejich nutnost a logičnost; *ČSR a KSČ* (1960) kritika a pomluvy nejen nekomunistických politiků, ale i vlastních spolustraníků.¹⁵⁵

¹⁵³ Jiří Knapík: Únor a kultura – sovětizace české kultury, Praha 2002, s. 74.

¹⁵⁴ Josef Tomeš a kol.: Český biografický slovník XX století, II. díl, Praha 1999, s. 122.

¹⁵⁵ Milan Churáň a kol.: Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století, I. díl, Praha 1998, s. 341.

Závěr

Po skončení druhé světové války, se univerzity v Praze, Brně a Olomouci musely potýkat se všemi možnými problémy. Především to byly personální ztráty, které fakulty všech univerzit utrpěly během okupace. Mnoho profesorů a docentů se nevrátilo z koncentračních táborů nebo zemřeli v žalářích na Pankráci, v Kounicových kolejích apod. Profesorskému sboru však chyběla ona generační výměna, tj. nástup mladých, resp. nových profesorů na místo již starších profesorů před penzí. To vše měla za následek válka a zrušení českých vysokých škol v zemi. Válka ovšem přinesla i smutnou kapitolu – vyřizování si osobních účtů mezi pedagogy, kdy na základě lží či pomluv docházelo k souzení nevinných lidí.

Personální poválečná očista probíhala pouze na Univerzitě Karlově v Praze a Masarykově univerzitě v Brně, kde na rozdíl od Univerzity Palackého v Olomouci, byl kontinuální vývoj obou univerzit dočasně přerušen válkou a mohl tudíž dál pokračovat. Studentský příliv však zaznamenaly všechny tři univerzity, olomoucká jen s ročním odstupem, neboť byla založena resp. obnovena téměř rok po válce, 21. února 1946.

Vývoj k únoru 1948, byl v případě pražské a brněnské univerzity podobný a lišil se pouze dílčími událostmi. Olomoucká univerzita se zatím s trochou nadsázky „těšila“ ne tak velkému zájmu u některých komunistických funkcionářů jako tomu bylo v Praze a Brně. Vývoj studentských fakultních spolků fungoval po válce více méně v zaběhnutých principech z předválečných let a s novou ideologií přišly do kontaktu až v podstatě v únoru a březnu roku 1948, kdy během několika málo týdnů byly zcela personálně obměněny a přišly o svoji nezávislost.

V únoru 1948 se dostávají ke slovu akční výbory, které hned po převzetí moci v zemi začaly s personálními čistkami na všech úrovních a do léta téhož roku v podstatě zbavily univerzity „od reakce a buržoazních nepřátel lidu“. Přestavba univerzit a jejich fakult pak probíhala do roku 1950,

kdy byl 18. května Zdeňkem Nejedlým vydán nový vysokoškolský zákon, který významným způsobem zasáhl do autonomie a struktury vysokých škol a podřídil je státnímu dohledu. K období padesátých let, i když se jím se tato diplomová práce nezabývá, zbývá přesto dodat, že nový vysokoškolský zákon umožnil prostřednictvím vládního nařízení zakládat, slučovat, rozdělovat a rušit nové vysoké školy, fakulty a bohužel tak zajistit nesystematičnost a nesmyslné experimenty na úkor vysokoškolského vzdělávání.

Univerzita Karlova v Praze, Masarykova univerzita v Brně a Palackého univerzita v Olomouci, jejich vzájemné srovnání v poválečném vývoji a v únorových událostech 1948.

Jak již bylo řečeno, bezprostředním poválečným vývojem si prošly univerzity v Praze a Brně. Jejich vypořádání s válečnými ztrátami a křivdami se promítla především do dvou rovin. Lidské ztráty, se kterými se univerzity snažily vypořádat, se nedají vyčíslit a nechtěl bych ani srovnávat, která univerzita byla na tom hůře, přesto aspoň zmíním, že velmi špatně na tom byla brněnská přírodovědecká fakulta, kde v důsledku nacistického teroru zemřela ¼ profesorského sboru. V konečném důsledku byly profesorské sbory podobně prořídle, ať už přímo smrtí způsobenou vězněním či popravou během nacistického teroru, nebo nemocí a stářími či přímo absencí nových profesorů, kteří by získali profesuru nebýt nacistické okupace. Rozdíly zde však přeci jen byly. Pražská univerzita dokázala rychleji a přijatelně doplnit profesorské sbory, než její mladší sestra v Brně a na rozdíl od brněnské univerzity nepostihla pražskou univerzitu poválečná personální očista v takové míře jako brněnskou. Hmotné ztráty, především na budovách a inventáři, byly jednoznačně vyšší na straně Masarykovy univerzity v Brně, kde mnoho prostor bylo nejen poničeno na vnitřním zařízení, ale byly i vybombardované celé budovy a komplexy.

Poválečná doba přála zvýšenému zájmu o studium a to na všech třech univerzitách. Hlavním důvodem bylo uzavření českých vysokých škol v

listopadu 1939, na základě toho pak bylo mladým lidem, kteří maturovali během okupace znemožněno pokračovat ve studiu na českých vysokých školách a tudíž jejich počet rok od roku narůstal a rovněž studentů, kteří se zapsali na zimní semestr v letech 1939/40 nebylo málo. Tento mimořádný letní semestr 1945 se týkal opět pouze pražské a brněnské univerzity. Zájem o studium však rostl i v následujících letech, jenom v akademickém roce 1946/47 bylo na univerzity přijato 27 168 studentů, přičemž celých 21 576 posluchačů připadlo na Karlovu univerzitu v Praze.

Studentské spolky, resp. fakultní studentské spolky hrály významnou úlohu na všech univerzitách. Na pražské a brněnské univerzitě byly již zaběhnuté fakultní spolky posluchačů jednotlivých fakult, které ovlivňovaly dění na univerzitě i mimo ní. V Olomouci byla situace jiná. V tomto významném moravském městě, se ustavil v květnu akční výbor vysokoškolského studentstva, který podporoval vznik olomoucké univerzity. Je třeba dodat, že se na této akci podíleli i středoškolští studenti a olomoučtí rodáci – mladí vysokoškolští absolventi.

Bylo zajímavé sledovat jeden společný fenomén na pražské i brněnské univerzitě. V době, kdy se společnost v zemi se stále více přiklání ke komunistické ideologii, situace ve studentském univerzitním prostředí je značně protikomunistická: ve fakultních spolcích mají prim studenti politicky orientovaní více k národním socialistům, sociálním demokratům, kteří společně s lidoveckými studenty měli vždy jasnou převahu nad komunisty a to i v předvečer únorových změn. Důvodů mohlo být více. Proč studentstvo *nešlo s dobou*? Univerzity jako starobylé a konzervativní instituce byly trnem v oku některých ideologů a propagandistů komunistických myšlenek, známý je případ Václava Kopeckého, který v podstatě vyhrožoval každému, který byl proti komunismu a nezdráhal se pravidelně přes media a ve svých projevech napadat představitelé obou univerzit včetně studentstva. Tento stav, mohl studenty více stmelovat proti přicházejícím změnám a rovněž i to, že dokázali předvídat, jaké změny by přinesl nový režim. V Brně mohlo mít i vliv na tento postoj únorové události z roku 1946, kdy proti studentské demonstraci byla

použita síla. Navíc dle mého názoru nebylo ani těžké podlehnout univerzitním zásadám studentské nezávislosti a v jistém smyslu i volnomyšlenkářství. Nemalý vliv pak jistě měli na studenty profesori, kterých se stále velká většina držela demokratických principů a zásad svobodného bádání. Olomoucká univerzita byla tohoto ušetřena (útoků ze strany V. Kopeckého), neboť ta se odvíjela zcela na jiných, nových základech.

Při únorových událostech v roce 1948, studenti pražské univerzity dali o sobě vědět při památném pochodu na Pražský Hrad, při kterém chtěli podpořit prezidenta Beneše, na rozdíl od brněnské a olomoucké univerzity, kde se žádné demonstrace nekonaly. V Brně to bylo zřejmě způsobeno dvěma hlavními faktory. Na konci února 1948, předseda Zemského národního výboru v Brně František Píšek dal nekompromisně najevo, že pokud budou svolány demonstrace, nebude váhat a povolá proti studentům dělnictvo. Následně rektor s děkany nabádal studenty k zachování klidu a zdrženlivosti.

Hned s příchodem nového režimu začaly plně pracovat akční výbory Národní fronty, které se znovu zformovaly, tentokrát již plně pod komunistickou kontrolou a to na všech univerzitách. Zde bych se zastavil především u olomoucké univerzity, kde akční výbory, resp. po únorové personální čistky byly tlumeny osobou J. L. Fischera, původně sympatizanta nového režimu a od března i komunisty. Jeho velký vliv dokázal eliminovat mnohá rozhodnutí o postizích některých jeho podřízených profesorů akčním výborem. Přesto, že rektor Fischer sympatizoval s novou dobou, tak stále vyznával svobodu bádání a v jistém smyslu i nezávislost univerzity. Nejen J. L. Fischer dokázal brzdit poúnorové čistky na univerzitě v Olomouci, nýbrž i jednoduchý fakt, že mladé profesorské sbory, které stále využívaly pomoc svých kolegů z univerzit v Praze a Brně, by větší ideologický zásah zdevastoval. Je tedy zřejmé, že na rozdíl od Prahy a Brna, kde personální očista probíhala na maximální obrátky, Olomouc stála mimo dění.

Tento stav ovšem netrval po celou dobu komunistické očisty. V roce 1949 slábne silná pozice J. L. Fischera, přichází na řadu další čistky, studentské prověrky a „demokratizace“ univerzit, při kterých bylo vyloučeno

ze studií v Olomouci zhruba 10% studentů z celkového počtu. Ve srovnání s univerzitami v Praze a Brně to bylo relativně malé číslo. Na Univerzitě Karlově v Praze neprošlo prověrkami cca 25% posluchačů a v Brně to nemělo být jiné, neboť podle kádrového šéfa Křístka mělo být, aniž by ještě tzv. studijní prověrky proběhly, vyloučeno zhruba 20% ze všech vysokých škol. Studijní prověrky nakonec nejvíce postihly právnické fakulty obou univerzit, jejich procento z celkového počtu vyloučených dosáhlo u pražské zhruba 42% a u brněnské více než 45% posluchačů. Situace na brněnských právech byla kritická, nejen že fakultu muselo opustit téměř polovina posluchačů, ale ani profesorský sbor neměl důvěru, ve fakultním akčním výboru nebyl zastoupen žádný zástupce z profesorského sboru. Právnická fakulta pak byla v roce 1950 zrušena.

Personální situace na univerzitách byla na pražské a brněnské univerzitě obdobná, profesorské sbory musely opustit desítky jejich členů. Přesto bylo zajímavé sledovat vývoj brněnské filozofické fakultě, kde do konce roku 1948 je zaznamenán až pětinasobný nárůst nových komunistických členů z řad zaměstnanců, na rozdíl od pražské, kde byl nárůst podstatně nižší. Důvodů tohoto početního růstu bylo zřejmě více, od ideologického přesvědčení až po prostý lidský strach. Celkově však lze konstatovat, že radikálnost akčních výborů byla v Brně větší a byly stanoveny v každém studentském fakultním spolku a samozřejmě i na jednotlivých fakultách. Společným rysem všech tří univerzit je zapojování dělnického živlu do vysokoškolského studia, kdy se začínají objevovat tzv. „*ádékáři*“, tedy absolventi dělnických kurzů, kteří měli na fakultách podpořit své stranické kolegy a napomoci rychlejší komunistické ideologizaci univerzitního prostředí.

V Olomouci od prvních poválečných dnů byla situace jiná. Od začátku svého vzniku, za kterým stojí nejen J. L. Fischer, ale i Zdeněk Nejedlý a další politici – rodáci z Hané, se univerzita těšila sympatiím některých komunistických špiček a nebyl proto důvod se obávat o vlastní existenci. Ale tím, jak se doba postupně radikalizovala a po roce 1949 navíc začaly probíhat

čistky i ve vlastních komunistických řadách v podstatě na všech úrovních, začalo to být s olomouckou univerzitou špatné. Zlom pomalu nastává, kdy rektorát musí opustit J. L. Fischer a na jeho místo v červnu 1949 nastupuje Jiřina Popelová-Otáhalová. V té době pomalu opouští univerzitu další významní vědci a pedagogové a z Olomoucké *universitas* se pozvolna stává univerzita regionálního významu, kdy je nejprve z univerzity vyčleněna pedagogická fakulta a následně zrušena v roce 1953 filozofická fakulta.

Závěrem lze konstatovat, že proces ideologizace českých univerzit neprobíhal v první poúnorové zaměstnanecké očistě na univerzitách stejně. Lišila se zásadním způsobem Univerzita Palackého v Olomouci a to až do doby, kdy musel J. L. Fischer uvolnit post rektora a následně i místo prorektora. V té době začínají probíhat čistky uvnitř komunistické strany, které postihly celou společnost. Přesto i do definitivního rozbití univerzity je možné tvrdit, že obnovenou Univerzitu Palackého v Olomouci postihly represe komunistického režimu nejméně. Ideologizace a represe na pražské a brněnské univerzitě probíhaly zhruba na základě stejného scénáře, přičemž v Brně měly o něco razantnější průběh, což dokazuje i fakt, že většinu děkanských postů obsadily členové akčních výborů Národní fronty.

Seznam literatury a pramenů

- **Bělohoubek**, Antonín: Rozmluvy s Václavem Černým, Primus, Praha 1998
- **Čapka**, František: Dějiny zemí Koruny české v datech, Libri 1999
- **Černý**, Václav: Paměti III. (1945-1972) – Pláč Koruny české, Atlantis, Brno 1994
- **Černý**, Václav: Paměti II. (1938-1945) - Křik koruny české, Atlantis, Brno 1992
- **Černý**, Václav: Paměti I. (1921-1938), Atlantis, Brno, 1994
- **Havránek**, Jan; **Pousta**, Zdeněk (red.): Dějiny Univerzity Karlovy IV. (1918-1990), Karolinum, Praha 1998
- **Hladíková**, Zdeňka; **Janák** Jan; **Dobeš** Jan: Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost, Praha 2007
- **Kalinová**, Lenka: Východiska, očekávání a realita poválečné doby, ÚSD AV ČR, Praha 2004
- **Knapík**, Jiří: Únor a kultura – sovětizace české kultury 1948 – 1950, Praha 2004
- **Míšková**, Alena: Německá (Karlova) univerzita od Mnichova k 9. květnu 1945, Karolinum, Praha 2002
- **Odložilík**, Otakar: Deníky z let 1924-1948 I.,II. díl, Praha 2003
- **Polišenský**, Josef: Historik v měnícím se světě, Karolinum 2001
- **Pulec**, Jiří; **Kalendovská**, Jiřina: Poválečná zaměstnanecká očista na Masarykově univerzitě, UNIVERSITAS Revue Masarykovy univerzity v Brně, roč. 2/96
- **Pulec**, Jiří; **Kalendovská**, Jiřina: Čestný soud, UNIVERSITAS Revue Masarykovy univerzity v Brně, roč. 3/96
- **Pulec**, Jiří; **Kalendovská**, Jiřina: Akční výbory a poučovací studentská očista na Masarykově univerzitě, UNIVERSITAS Revue Masarykovy univerzity v Brně, roč. 4/96

- **Urbášek, Pavel; Pulec, Jiří a kol.:** Kapitoly z dějin univerzitního školství na Moravě v letech 1945-1990, Olomouc 2003
- **Václav Černý - život a dílo:** Sborník z mezioborové konference konané v Náchodě ve dnech 23. - 25. března 1995, Ústav pro českou literaturu AV ČR, 1996
- **Václav Černý 26.3.1905/2.7.1987:** Sborník z konference konané 4.11.1993 na Dobříši, Obec spisovatelů, 1994
- **Věda v Československu v letech 1945-1953:** Sborník z konference (Karolinum 1999)

Prameny (slovníkové příručky)

- **Churáň, Milan a kol.:** Kdo byl kdo z našich dějin ve 20. století, I. díl, Praha 1998
- **Knapík, Jiří:** Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948-1953, Praha 2002
- **Menclová, Věra; Vaněk, Václav a kolektiv autorů:** Slovník českých spisovatelů, Libri 2005
- **Tomeš, Josef. a kolektiv:** Český biografický slovník 20. století (I., II., III. díl), Praha 1999
- **Tomeš, Josef; Léblová, Alena:** Československý biografický slovník, Praha 1992
- **Kutnar, František; Marek, Jaroslav:** Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví, Praha 1997
- **Katalogy a databáze** Národní knihovny ČR v Praze

Inventář Filozofické fakulty UK 1882-1966 (1970)

- Personálie pedagogického sboru, Černý Václav: rok 1936-1970, inv. č. 148, kart 13
- Disertace pražské University I. 1882 - 1953. Praha 1965 (Sbírka pramenů a příruček k dějinám University Karlovy)

- Seznam přednášek, které se budou konati na Filosofické fakultě University Karlovy v Praze v letním běhu 1945 (inv. č. 82)
- Seznam přednášek, které se budou konati na Filosofické fakultě University Karlovy v Praze v letním běhu 1946 (inv. č. 87)
- Seznam přednášek, které se budou konati na Filosofické fakultě University Karlovy v Praze v zimním běhu 1946-47 (inv. č. 91)
- Seznam přednášek, které se budou konati na Filosofické fakultě University Karlovy v Praze v letním běhu 1947 (inv. č. 96)
- Seznam přednášek na Universitě Karlově v zimním běhu 1947-48 (inv. č. 99)
- Seznam přednášek na Universitě Karlově v letním semestru 1947-48 (inv. č. 100)
- Seznam přednášek na Filosofické fakultě ve studijním roce 1949-50 (inv. č. 106)
- Seznam přednášek na Filosofické fakultě ve studijním roce 1951-52 (inv. č. 116)

Přílohy

Příloha 1 - Seznam přednášek a cvičení na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze v letním běhu 1945

Vědy filozofické a pedagogika

Filozofie

Ř. prof. Dr. **Král** - Úvod do Filosofie

Ř. prof. Dr. **Kozák** - přednášky budou oznámeny po návratu z Ameriky

Soukr. doc. Dr. **Pelikán** - přednášky budou oznámeny později

Soukr. doc. Dr. **Rieger** - Logika

Soukr. doc. Dr. **Patočka** - Přehledné dějiny filozofie; Filozofická propedeutika
proseminář

Soukr. doc. Dr. **Patočka**

seminář filozofický

Ř. prof. Dr. **Král**

Soukr. doc. Dr. **Rieger**

Srovnávací věda náboženská

Ř. prof. Dr. **Pertold** - Uvedení do studia vědy o náboženstvích; Nižší tvary
náboženství a jejich složky

seminář pro srov. vědu náboženskou

Ř. prof. Dr. **Pertold** - cvičení a návod k samostatným pracím v oboru bádání o
náboženstvích

Psychologie

Soukr. doc. Dr. **Doležal** - přednášky budou oznámeny později

seminář psychologický

Soukr. doc. Dr. **Doležal** - cvičení z genetické a srovnávací psychologie

Estetika

Mř. prof. dr. **Mukařovský** - Přehled poetiky

Soukr. doc. Dr. **Kovářna** - Přestavba společnosti a výtvarné umění

seminář estetický

Mř. prof. Dr. **Mukařovský** - cvičení z poetiky se zřetelem k středoškolské praxi

Sociologie

Ř. prof. Dr. **Král** - Nástin sociologie

Soukr. doc. Dr. **Galla** - Přehled sociologie

Soukr. doc. Dr. **Ullrich** - přednášky budou oznámeny později

Soukr. doc. Dr. **Machotka** - cvičení bude oznámeno později

Soukr. doc. Dr. **Boháč** (z fakulty přírodovědecké) - Populační problémy

seminář sociologický

Ř. prof. Dr. **Král**

Pedagogika

Ř. prof. Dr. **Hendrich** - Obecná pedagogika

Soukr. doc. dr. **Příhoda** - bude přednášet na fakultě přírodovědecké

Soukr. doc. Dr. **Klíma** - Úkoly výchovy v nové republice

Soukr. doc. Dr. **Velinský** - Hybné složky lidské osobnosti; Vývojová údobí dětské osobnosti

Soukr. doc. Dr. **Klimeš** - Školství u nás a v SSSR

Soukr. doc. Dr. **Stejskal** - Úvod do pedagogické psychologie; Dívčí vzdělání

seminář pedagogický

Ř. prof. Dr. **Hendrich** - O středoškolské reformě

Soukr. doc. Dr. **Stejskal** - Pedologie

Vědy historické

Pomocné vědy historické

Ř. prof. Dr. **Vojtíšek** - Základy pomocných věd historických; Latinská paleografie a sfragistika středověká

Ř. prof. Dr. **Klecanda** - přednášky budou oznámeny později

Soukr. doc. Dr. **Tobolka** - Knihověda a knihovnictví v SSSR

Soukr. doc. Dr. **Skalský** - Přehled vývoje českého mincovnictví

proseminář PVH

Ř. prof. Dr. **Vojtíšek** - Cvičení k přednášce „Základy pomocných věd historických“

seminář PVH

Ř. prof. Dr. **Vojtíšek** - Čtení a výklad nejstarších listin českých

Ř. prof. Dr. **Klecanda** - cvičení bude oznámeno později

Archeologie

Ř. prof. Dr. **Eisner** - Úvod do studia slovanských starožitností; Pravěk Slovenska

Soukr. doc. Dr. **Filip** - České země pravěku a na úsvitu dějin (pro historiky); Základy pravěké společnosti

Mř. prof. Dr. **Čadík** - Výtvarné myšlení klasického Řecka; Antické umění jižního Ruska

Soukr. doc. Dr. **Vacková** - Přehled látky klasické archeologie (s cvičením)

seminář pro slovanskou archeologii

Ř. prof. Dr. **Eisner** - Rozbor nové literatury o slovanských starožitnostech

seminář pro klasickou archeologii

Mř. prof. Dr. **Čadík** - cvičení z klasické archeologie

Obecné dějiny

Ř. prof. Dr. **Dobiáš** - Přehled řeckých dějin; Vývoj starověkého dějepisectví

Mř. prof. Dr. **Stloukal** - Přehled dějin všeobecných

Soukr. doc. Dr. **Holinka** - Pád západořímského císařství a vznik nových útvarů státních; Kurs francouzských a anglických dějin až do konce války stoleté, se zvláštním zřetelem k poměrům ústavním a sociálním

Mř. prof. Dr. **Paulová** - Vybrané kapitoly z dějin evropského Východu

Dějiny československé

Ř. prof. Dr. **Chaloupecký** - Vybrané kapitoly z dějin československého státu; Přehled dějin československého státu

Mř. prof. Dr. **Odložilík** - přednášky budou oznámeny později

Soukr. doc. Dr. **Kazbunda** - České dějiny v době předbřeznové

Soukr. doc. Dr. **Kalista** - Stručný přehled československých dějin (Povinné pro všechny posluchače, kteří maturovali r. 1941 anebo později); Přehled českých dějin duchovních; Přehled českých dějin hospodářských a sociálních

Soukr. doc. Dr. **Roubík** - nebude přednášet v tomto semestru

seminář historicko-epigrafický

Ř. prof. Dr. **Dobiáš** - Prameny dějin území československého v době římské

Ř. prof. Dr. **Salač** - římský život soukromý podle latinských nápisů

Seminář historický

Mř. prof. Dr. **Stloukal** - cvičení ze všeobecných dějin

Mř. prof. Dr. **Paulová** - cvičení z dějin evropského Východu

Ř. prof. Dr. **Chaloupecký** - cvičení z dějin československého státu a naší národní vzdělanosti

Všeobecný zeměpis: Soukr. doc. Dr. **Kunský** (z fakulty přírodovědecké) -

Stručný přehled všeobecného zeměpisu se zvláštním zřetelem

k Československu (povinné pro posluchače, kteří maturovali po r. 1941 anebo později)

Dějiny výtvarných umění

Ř. prof. Dr. **Matějček** - Dějiny malířství a sochařství v středověku

Soukr. doc. Dr. **Květ** - Středověká architektura

Soukr. doc. Dr. **Cibulka** - žádá za dovolenou

Soukr. doc. Dr. **Pečírka** - Evropské umění 19. stol.; Josef Mánes a jeho doba

Soukr. doc. Dr. **Mencl** - Dějiny výtvarného umění v Československu (I. Středověká architektura)

seminář pro dějiny umění

Ř. prof. Dr. **Matějček** - Četba výtvarně historických a kritických spisů

Soukr. doc. Dr. **Květ** - Propedeutika dějin umění

Hudební věda

Ř. prof. Dr. **Nejedlý** - nebude v tomto semestru přednášet

Mř. prof. Dr. **Hutter** - Přehled dějin hudby

seminář pro hudební vědu

Mř. prof. Dr. **Hutter** - Hudebně vědecká bibliografie s praktickými cvičeními

Národopis

Ř. prof. Dr. **Chotek** - Česká lidová kultura

Soukr. doc. Dr. **Stránská** - Úvod do národopisu SSSR; Vznik a vývoj lidových krojů

seminář národopisný

Ř. prof. Dr. **Chotek** - Methodika kulturního národopisu

Vědy filologické

Fonetika

Mř. prof. Dr. **Hála** - Hlas, řeč, sluch (pro kandidáty všech oborů); Česká výslovnost (pro posluchače filologie, zvláště slovanské)

Soukr. doc. Dr. **Frinta** - Fonetické změny a tendence ve vývoji jazyků slovanských

Laboratoř pro experimentální fonetiku a archiv fonografický: Mř. prof. Dr.

Hála - Fonetické praktikum (cvičení artikulační, akustická a transkripční);

Fonetická laboratoř (práce s rozmanitými fonetickými přístroji pro zkoumání, záznam a rozbor hlásek i řeči)

Indická filologie

Ř. prof. Dr. **Lesný** - Sanskrt pro začátečníky; Indie hlavně po stránce kulturní *seminář indologický*

Ř. prof. Dr. **Lesný** - Čtení a výklad lehčích textů sanskrtských

Klasická filologie

Ř. prof. Dr. **Wenig** - Řecké básnictví doby hellenistické (kromě lyriky); Kritika nižší a vyšší

Ř. prof. Dr. **Svoboda** - Dějiny římského písemnictví; Výklad Lucretia

Ř. prof. Dr. **Salač** - Úvod do čtení básní Homérových s výkladem vybraných ukázek; Ovidiovy Fasti, úvod a výklad zejména věcný

Mř. prof. Dr. **Ryba** - Římská satira (s ukázkami); Antická bukolika (s ukázkami)

Soukr. doc. Dr. **Vysoký** - Rozbor a výklad Sofokleova Krále Oidipa *proseminář pro klasickou filologii*

Soukr. doc. Dr. **Vysoký** - Přípravné oddělení řeckého prosemináře pro začátečníky

Mř. prof. Dr. **Ryba** - Přípravné oddělení řeckého prosemináře pro pokročilejší

Ř. prof. Dr. **Wenig** - Čtení a výklad Plutarchova Perikleia

Ř. prof. Dr. **Svoboda** - Čtení (Řecký proseminář)

Ř. prof. Dr. **Salač** - Čtení a výklad Ciceronovy řeči in Catilinam III.

Mř. prof. Dr. **Ryba** - Čtení a výklad Ciceronovy řeči in Catilinam IV.

seminář pro klasickou filologii

Mř. prof. Dr. **Ryba** - Četba a výklad Horatiových Epód, referáty a vědecké práce

Ř. prof. Dr. **Svoboda** - Čtení Aristotelovy Poetiky, vědecké práce a posudky

Slovanská filologie

Ř. prof. Dr. **Havránek** - Kurs vědecké mluvnice ruské (pro první i druhou státní zkoušku); Uvedení do slovanské jazykovědy

Soukr. doc. Dr. **Kurz** - Nárys mluvnice jazyka staroslověnského se srovnáváním s ostatními jazyky slovanskými

Ř. prof. Dr. **Horák** - Srovnávací dějiny literatur slovanských; Dějiny literatury ruské od r. 1881 do počátku druhé světové války

Ř. prof. **Smetánka** - nebude v tomto semestru přednášet

Mř. prof. Dr. **Vážný** - Vybrané kapitoly z historické mluvnice české; Základy dialektologie české a slovenské

Mř. prof. Dr. **Šmilauer** - Novočeská skladba; Česká mluvnice ve vyšších třídách středních škol (pro kandidáty učitelství středoškolského)

Soukr. doc. Dr. **Oberpfalcer** - Dalimil (uvedení do staré češtiny); Čeština mezi jazyky slovanskými

Ř. prof. Dr. **Pražák** - Národně obranné tradice v našem písemnictví v pobělohorském období; Staročeská báseň o Alexandru Velikém

Soukr. doc. Dr. **Ryšánek** - přednášky budou ohlášeny později

Soukr. doc. Dr. **Kleinschnitzová** - nebude v tomto semestru přednášet

Soukr. doc. Dr. **Čapek** - Česká literatura od r. 1918; Přehled vývoje české literatury (povinné pro všechny posluchače, kteří maturovali v r. 1941 anebo později)

Soukr. doc. Dr. **Grund** - Básníci kruhu Májového

Ř. prof. Dr. **Szykowski** - Preglad starszej polskiej literatury (do końca wieku XVIII)

Soukr. doc. Dr. **Heidenreich** - Ruská literatura XIX. stol. (od romantismu k realismu); Hlavní proudy v literaturách jihoslovanských od národního obrození

Soukr. doc. Dr. **Krejčí** - Sociologický pohled na polskou literaturu XIX. a XX. stol.; Polský jazyk (historický vývoj a dnešní stav)

proseminář pro slovanskou filologii

Ř. prof. Dr. **Havránek**; soukr. doc. Dr. Kurz - Čtení a výklad staroslověnských textů

Mř. prof. Dr. **Šmilauer**; soukr. doc. Dr. Oberpfalcer - Rozbor jazyka vybraných děl z novočeské literatury

seminář pro slovanskou filologii

Ř. prof. Dr. **Havránek** - Výklad starých textů ruských (Ruské pravdy)

Ř. prof. Dr. **Horák** - Výklady, referáty a cvičení navazující na látku probíranou v přednáškách

Mř. prof. Dr. **Vážný** - Čtení a výklad stč. Alexandreidy; Čtení a rozbor textů dialektických i jiných ukázek hovorové češtiny

Mř. prof. Dr. **Šmilauer** - Referáty a cvičení z nové češtiny

Soukr. doc. Dr. **Oberpfalcer** - Čtení a výklad staročeské lyriky

Ř. prof. Dr. **Pražák** - Výklad textů. Lit. hist. methodika. Novosti z kritiky a beletrie

Ř. prof. Dr. **Szykowski** - Četba a rozbor vybraných básní Ad. Mickiewicze

Soukr. doc. Dr. **Heidenreich** - Ruští romantikové a realisté (methodologická cvičení a výklad látky probrané v přednáškách)

Praktická cvičení (lektorské kursy) při slovanském semináři:

Lektor Dr. **Berkopec** - Praktická cvičení v jazyce slovinském pro pokročilé

Ostatní lektorská cvičení budou oznámena později

Románská filologie

Ř. prof. Dr. **Křepinský** - Hláskosloví a tvarosloví jazyka francouzského (pro posluchače chystající se ke státním zkouškám); Uvedení do historické mluvnice jazyků románských (pro posluchače prvních semestrů)

Soukr. doc. Dr. **Dvořák** - Syntax jazyka francouzského; Uvedení do historické mluvnice francouzské (pro posluchače I. semestru)

Ř. prof. Dr. **Kopal** - Dějiny francouzské literatury (pro posluchače v zkušebním stádiu); Básnické školy francouzské v XIX. stol.

Soukr. doc. Dr. **V. Černý** - přednášky budou oznámeny později

proseminář pro románskou filologii

Soukr. doc. Dr. **Dvořák** - Čtení a výklad vybraných textů

seminář pro románskou filologii

Ř. prof. Dr. **Křepinský** - Čtení a výklad francouzského textu

seminář pro dějiny francouzské literatury

Ř. prof. Dr. **Kopal** - Výklad vybraných textů (referáty, písemné práce)

Praktická oddělení (lektorské kursy) při románském semináři:

Lektor doc. Dr. **Dvořák** - Francouzština pro pokročilé

Lektorka **M. David-Vokounová** - Čtení a výklad francouzských textů o francouzské kultuře (I. a II. stát. zk.)

Lektor Dr. **Staca** - Rumunština. I. odd. (pro začátečníky). Mluvnice jazyka rumunského, cvičení, překlady, konverzační cvičení

Lektor **d'Alfonso** - Praktická cvičení italská pro začátečníky (pro posluchače všech fakult); Praktická cvičení italská pro začátečníky (pro posluchače fil. fakulty); Praktické kursy jazyka italského a cvičení pro pokročilé)

Anglická filologie

Ř. prof. dr. **Trnka** - Dějiny anglické literatury od nejstarších dob do počátku 17. stol.; Fonologický rozbor a vývoj nové angličtiny

Mř. prof. Dr. **Vočadl** - Přehled anglické literatury od francouzské revoluce; Charakteristika angličtiny: slovník

Soukr. doc. Dr. **Wellek** - nebude v tomto semestru přednášet

seminář pro filologii anglicku

I. Oddělení přípravné:

Ř. prof. dr. **Trnka** - Úvod do studia angličtiny (závazné pro posluchače před I. státní zkouškou)

Mř. prof. Dr. **Vočadl** - Úvod do dějin angloamerické literatury

8.1.1.1 *II. Oddělení pro dějiny jazyka a pro starší literaturu:*

Ř. prof. dr. **Trnka** - Čtení a výklad Spenserovy Faerie Queene (písemné a ústní referáty)

III. Oddělení pro novější literaturu:

Mř. prof. Dr. **Vočadl** - Studies in English Drama (Reading of selections from Elizabethan and Jacobean tragedies)

IV. Oddělení pro americkou a moderní britskou literaturu:

Doc. techn. Dr. **Vančura** - Nový americký román (výklady a referáty)

Praktické kursy lektorské při anglickém semináři: (jen pro posluchače fil. fakulty)

Lektor Dr. **Osička** - I. kurs pro začátečníky; II. kurs pro pokročilé; III. mluvnice a konverzace

Dr. Vachek - I. Elementary. Reading and Grammar; II. Less Advanced Reading Grammar; III. Elementary Composition; IV. More Advanced Reading and Grammar; V. Advanced Composition and Translation

Germánská filologie

Soukr. doc. Dr. **Heger** - přednášky budou oznámeny později

Lektor Dr. **Siebenschein** - Přehledné dějiny německé literatury; Německá literatura XIX. stol.

proseminář pro germánskou filologii

Lektor Dr. **Messer** - cvičení mluvnická

8.1.1.2 *seminář pro germánskou filologii*

8.1.1.3 *Oddělení I. - III. Vacat*

Oddělení IV.:

Lektor Dr. **Siebenschein** - Německá řeč básnická (s ukázkami epiky a lyriky)

Oddělení V.:

Lektor Dr. **Siebenschein** - Zeměpis německé literatury

8.1.1.4 Praktická oddělení (lektorské kursy) při germánském semináři

Lektor Dr. **Messer** - Německá četba a cvičení stilistická; Četba a interpretace vybraných částí z díla Gotthelfova, Kellerova, Meyerova, Spittelerova a jiných švýcarských autorů

Překlad německého textu do češtiny a interpretace díla R. M. Rilkeho

Překlad českého textu z denního tisku do němčiny

Lektor Dr. **Siebenschein** - cvičení z mluvnice a methodiky jazyka německého.

I. Tvarosloví a skladba. II. Obtížné partie tvarosloví a skladby. III. Jazykový, formální a látkový rozbor vybraných ukázek z německé prózy krásné a vědecké

Egyptologie

Ř. prof. Dr. **Lexa** - Úvod do egyptologie (Hieroglyfické písmo a gramatika klasické řeči staroegyptské; Čtení těžších textů staroegyptských, novoegyptských a koptských

Soukr. doc. Dr. **J. Černý** - přednášky ohlásí po návratu z Anglie

seminář egyptologický

Ř. prof. Dr. **Lexa** - Čtení snadných hieroglyfických textů staroegyptských

Semitská filologie a islamistika

Ř. prof. Dr. **Hrozný** - má dovolenou od přednášek

Ř. prof. Dr. **Růžička** - Gramatika arabštiny pro začátečníky, po př. výklad vybraných textů podle dohody; Gramatika hebrejštiny pro začátečníky, po př. výklad vybraných částí starozákonních podle dohody; Gramatika syrštiny pro začátečníky, po př. výklad vybraných textů podle dohody

Soukr. doc. Dr. **Šanda** - přednášky budou ohlášeny později

Soukr. doc. Dr. **Tauer** - Nástin politického a kulturního vývoje islámské říše až do konce doby umajjovské; Význační dějepisci islámského Orientu (s četbou ukázek); Četba a výklad vybraných súr kur'ánu

seminář pro semitskou filologii

I. Oddělení literárně-historické kulturně-historické:

Ř. prof. Dr. **Růžička** - Úvod do studia bible

II. Oddělení pro výklad textů:

Ř. prof. Dr. **Růžička** - Exegetická cvičení biblistická nebo arabistická podle dohody

Filologie turecká a novoperská

Ř. prof. Dr. **Rypka** - Postavy a díla perské literatury

seminář turecké a novoperské filologie

Ř. prof. Dr. **Rypka** - Úvod do perské nebo turecké mluvnice, po př. cvičení

Filologie ugrofinská

Soukr. doc. dr. **Skalička** - Neslovanské, zvl. ugrofinské jazyky Sovětského svazu

Cvičení lektorů

Kurs jazyka českého

Lektor Dr. **Haller** - Praktický kurz českého jazyka pro kandidáty učitelství na středních školách

Praktický kurs staré řečtiny

Soukr. doc. Dr. **Vysoký**

Francouzský kurs jazykový

Lektorka **M. David-Vokounová** - Praktický kurs francouzštiny (se zvláštním zřetelem k překladu)

Anglické kursy jazykové

Lektor Dr. **Osička** - I. kurs pro začátečníky; II. kurs pro začátečníky; III. kurs pro pokročilejší

Ostatní kursy jazykové i jiné

Lektor Dr. **Lubynečyj** - cvičení budou ohlášeny později

Lektor Dr. **Fiala** - Praktická cvičení mluvní a mluvnická z jazyka francouzského se zvláštním zřetelem k vyučování na střední škole

Lektor **Zaccaria** - Mluvnice jazyka italského s praktickými cvičeními pro začátečníky; Praktický kurs italštiny pro pokročilé posluchače všech fakult

Lektorka pí **Dickertová** - Španělština ve dvou odděleních podle úmluvy

Lektor Dr. **Cechl** - Počáteční kurs jazyka portugalského

Lektor Dr. **Jedlička** - Kurs armenského jazyka pro začátečníky

Lektor Dr. **Skalička** - Finština pro začátečníky

Lektor **Matoušek** - Cvičení z českého těsnopisu

Lektor **Prokop** - Základy československého těsnopisu se zřetelem k převodům na cizí jazyky, zejména ruštinu a francouzštinu; Dějiny těsnopisu

Lektor **Doležil** - Praktická nauka o harmonii; Hudební diktát a čtení partitur; Technika řízení sboru

Lektor Dr. **Hořejší** - Mimoškolní vzdělání a sebevzdělání v ČSR a v SSSR; Základy rétoriky a theorii v praxi

Lektor Dr. Svoboda - Praktická cvičení deklamace a recitace

Příloha 2 - Ústavy a katedry na FF UK v Praze po r. 1948

Pedagogika	Příhoda Václav, Klíma Jiří V., Hendrich, Josef
Srovnávací věda náboženská	Pertold Otakar
Psychologický seminář	Stavěl Josef
Estetika	Mukařovská Jan, Honzl Jindřich, Kouřil Miroslav, Kovárna František
Historické vědy	Eisner Jan, Sidorov, Arkadij Lavrovčič, Stloukal Karel, Paulová Milada, Holinka Rudolf, Žáček Václav, Bauer František
Pomocné vědy historické	Vojtíšek Václav, Klecanda Václav, Tobolka, Zdeněk, Skalský Gustav
Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou	Filip Jan, Böhm Jaroslav,
Ústav pro dějiny umění	Matějček Antonín, Okuněv Nikolaj, Cibulka Josef, Pešina Josef, Blažíček Oldřich
Seminář hudební vědy	Hutter Josef, Němeček Jan
Národopisný seminář a proseminář	Chotek Karel, Voráček Josef
Slavistika	Havránek Bohuslav, Kurz Josef, Horálek, Karel
Ruský jazyk a literatura	Dolanský-Heidenreich Julius, Mathesius Bohumil
Polská řeč a literatura	Szyjkowski Marian, Krejčí Karel
Jazyky a literatura bulharská a lužickosrbská	Frinta Karel
Bohemistika	Vážný Václav, Ryšáněk František, Šmilauer, Jílek František, Gašparíková Želmíra
Dějiny české literatury	Pražák Albert, Čapek Jan Blahoslav,
Seminář Obecného jazykozpytu	Skalička Vladimír
Fonetický archiv	Hála Bohuslav, Seeman Miroslav, Sovák Miloš,
Srovnávací jazyky indoevropské	Jílek František, Lesný V.,
Seminář pro klasickou filologii	Salač Antonín, Ryba Bohumil, Wenig Karel, Vysoký Zdeněk, Svoboda Karl
Románský seminář	Dvořák Josef, Novák Otakar, Černý Václav, Kopal Josef, Buben Vladimír, Bukáček Josef, Cordón Antonio
Anglistika	Trnka Bohumil, Vočadl Otakar, Vachek Josef, Poldauf Ivan, Vančura Zdeněk
Německá řeč a literatura	Messer Richard, Siebenschein Hugo, Heger Ladislav
Egyptologický seminář	Lexa František
Semitská filologie a islamistika	Růžička Rudolf, Tauer Felix, Rypka Jan
Filologie Dálného východu	Průšek Jaroslav

Příloha 3 - Struktura UK v Praze v letech 1945 - 1953

Letní semestr 1945

Rektor:	Jan Bělehrádek, LF
Prorektor:	Antonín Salač, FF
Děkani:	
právnícká fakulta:	Arnošt Wenig
filozofická fakulta:	Jan Rybka
lékařská fakulta:	Josef Čančík
teologická fakulta:	Karel Kadlec
přírodovědecká fakulta:	Viktor Trkal

Školní rok 1945/46

Rektor:	Jan Bělehrádek, LF
Prorektor:	Antonín Salač, FF
Děkani a proděkani:	
právnícká fakulta:	Jan Matějka, Theodor Saturník
filozofická fakulta:	Jan Rybka, Antonín Matějček
lékařská fakulta:	Josef Čančík, Václav Jedlička
teologická fakulta:	Karel Kadlec, Josef Heger
přírodovědecká fakulta:	Viktor Trkal, František A. Novák
pedagogická fakulta:	Otokar Chlup
zastupující děkan lékařské fakulty	
pobočka v Plzni:	Ivo Mačela
zastupující děkan lékařské fakulty	
pobočka v Hradci Králové:	Bohuslav Bouček

Školní rok 1946/47

Rektor:	Bohumil Bydžovský, PřF
Prorektor:	Jan Bělehrádek, LF
Děkani a proděkani:	
právnícká fakulta:	Theodor Saturník, Jan Matějka
filozofická fakulta:	Josef Král, Jan Rybka
lékařská fakulta:	Ladislav Borovanský, Josef Čančík
teologická fakulta:	Josef Šíma, Karel Kadlec
přírodovědecká fakulta:	Julius Komárek, František A. Novák
pedagogická fakulta:	Otokar Chlup, Oldřich Vilém Hykeš
zastupující děkan lékařské fakulty pobočka v Plzni:	Jiří Scheiner
zastupující děkan lékařské fakulty pobočka v Hradci Králové:	František Smetánka

Školní rok 1947/48

Rektor:	Karel Engliš, PF Bohumil Bydžovský (od 19. 3. 1948)
Prorektor:	Bohumil Bydžovský, PřF Jan Mukařovský, FF (od 19. 3. 1948)
Děkani a proděkani:	
právnícká fakulta:	Cyril Horáček, Theodor Saturník
filozofická fakulta:	Jan B. Kozák, Josef Král
lékařská fakulta:	Václav Jedlička, Ladislav Borovanský
teologická fakulta:	Josef Cibula, Josef Šíma
přírodovědecká fakulta:	Vojtěch Jarník, Julius Komárek
pedagogická fakulta:	Zdeněk Nejedlý

(místo něj od 4.3.1948 Otokar Chlup),

Oldřich Vilém Hykeš

zastupující děkan lékařské fakulty

pobočka v Plzni:

Jiří Scheiner

zastupující děkan lékařské fakulty

pobočka v Hradci Králové:

František Smetánka

Školní rok 1948/49

Rektor:

Jan Mukařovský, FF

Prorektor:

Bohumil Bydžovský, PřF

Děkani a proděkani:

právníká fakulta:

Josef Tureček, Cyril Horáček

filozofická fakulta:

Bohuslav Havránek, Jan B. Kozák

lékařská fakulta:

Josef Čančík, Václav Jedlička

teologická fakulta:

Jaroslav Beneš, Josef Cibula

přírodovědecká fakulta:

Oldřich Tomíček, Vojtěch Jarník

pedagogická fakulta:

Oldřich Vilém Hykeš, Otokar Chlup

zastupující děkan lékařské fakulty

pobočka v Plzni:

Josef Šafránek

zastupující děkan lékařské fakulty

pobočka v Hradci Králové:

Vlastimil Vrtiš

Školní rok 1949/50

Rektor:

Jan Mukařovský, FF

Prorektor:

Bohumil Bydžovský, PřF

Děkani a proděkani:

právníká fakulta:

Josef Tureček, Jaroslav Kokeš

filozofická fakulta:

Bohuslav Havránek, Vladimír Skalička

lékařská fakulta:

František Kostečka, Josef Čančík

teologická fakulta:	Jan Vyskočil, Jaroslav Beneš
přírodovědecká fakulta:	Silvestr Prát, Oldřich Tomíček
pedagogická fakulta:	Felix Vodička, Oldřich Vilém Hykeš
zastupující děkan lékařské fakulty pobočka v Plzni:	Jaromír Křečan
zastupující děkan lékařské fakulty pobočka v Hradci Králové:	Stanislav Krákora

Školní rok 1950/51

Rektor:	Jan Mukařovský, FF
Proreктоři:	Vojtěch Jarník, PĚF Klement Weber, LF
Děkani a proděkani:	
právnícká fakulta:	Josef Tureček
filozofická fakulta:	Bohuslav Havránek, Oldřich Říha
lékařská fakulta:	Josef Lukáš, Jiří Holý
teologická fakulta:	Jan Vyskočil, Jaroslav Beneš
přírodovědecká fakulta:	Jiří Novák, Miroslav Katětov, Josef Kunský
pedagogická fakulta:	Josef Váňa, Zdeněk Černoهورský
lékařská fakulta pobočka v Plzni:	František Kotyza, Josef Pavrovský
lékařská fakulta pobočka v Hradci Králové:	Vlastimil Vrtiš

Školní rok 1951/52

Rektor:	Jan Mukařovský, FF
Proreктоři:	Vojtěch Jarník, PĚF Klement Weber, LF

Děkani a proděkani:	
právnícká fakulta:	Jan Bartuška, Vladimír Solnař, František Štajgr
filozofická fakulta:	Vladimír Skalička, Oldřich Říha, Jan Filip
lékařská fakulta:	Josef Lukáš, Josef Houštěk
přírodovědecká fakulta:	Jiří Novák
pedagogická fakulta:	Josef Váňa, Zdeněk Černožský
lékařská fakulta pobočka v Plzni:	František Kotyza
lékařská fakulta pobočka v Hradci Králové:	Jiří Novák

Školní rok 1952/53

Rektor:	Jan Mukařovský, FF
Prorekteři:	Vojtěch Jarník, PřF Jaroslav Charvát, MFF Ludvík Svoboda, FHF
Děkani a proděkani:	
právnícká fakulta:	Jan Bartuška, Vladimír Solnař, František Štajgr
filozoficko-historická fakulta:	Oldřich Říha, Josef Polišenský
filologická fakulta:	Bohuslav Havránek, Karel Horálek, Bohuslav Hála
lékařská fakulta:	František Blažek, František Karásek, Josef Houštěk, Ladislav Borovanský
biologická fakulta:	Emanuel Bartoš, Bohuslav Fott, Jaromír Seiferz

pedagogická fakulta: Vladimír Tardy, Antonín Dostál, Alois Jedlička

geologicko-geografická fakulta: Rudolf Rost, Bohuslav Hejtman, Josef Augusta

matematicko-fyzikální fakulta: Miroslav Katětov, Ladislav Zachoval

lékařská fakulta pobočka v Plzni: Jaromír Křečan, Rudolf Bureš, Vladimír Mikoláš

lékařská fakulta pobočka v Hradci Králové: Jiří Novák

Příloha 4 - Počet studentů a studentek UK v Praze v letech 1945 - 1949

Univerzita Rok	celkem	z toho				poboč. celkem	učitelů v čin. službě
		muži	ženy	mimoř.	cizinci		
LS 1945	12564	9443	3121	405	39	.	.
ZS 1945/46	19827	13850	5977	897	171	638	.
ZS 1946/47	20712	14222	6490	958	387	914	.
ZS 1947/48	21576	14087	7489	1199	487	1140	3009
ZS 1948/49	19100	12223	6877	759	423	1463	2423

Přílohy (vč. fotografických č. 1-6) byly přejaty z bakalářské práce
Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze v letech 1945 – 1953
 (aut. Tomáš Zubec)

Fotografická příloha 1 - Obnovená zakládací listina Univerzity Karlovy v Praze, vydaná prezidentem Eduardem Benešem (foto - Jan Smit)

Fotografická příloha 2 - rektor UK v Praze pro školní rok 1947/1948 Karel Engliš (foto - archiv MU v Brně)

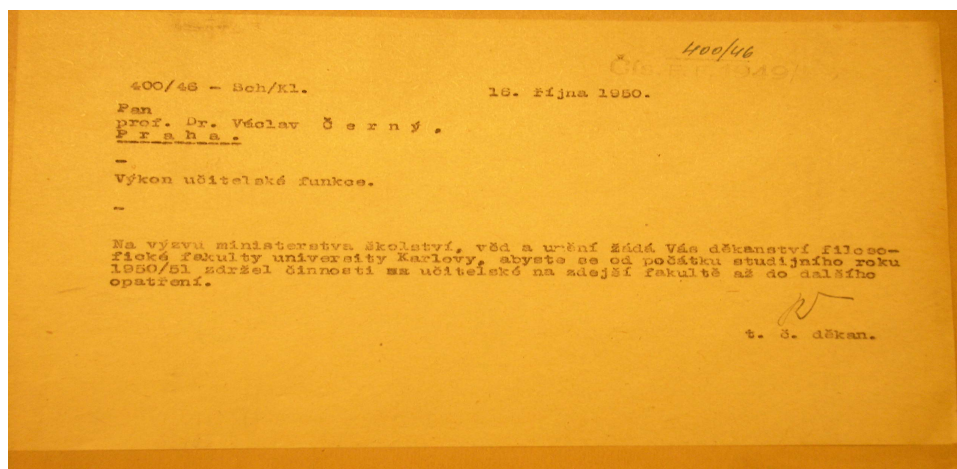
Fotografická příloha 3 - Slavnostně vyzdobený vchod do Karolina při oslavách 600. výročí založení UK v Praze (foto - archiv UK)

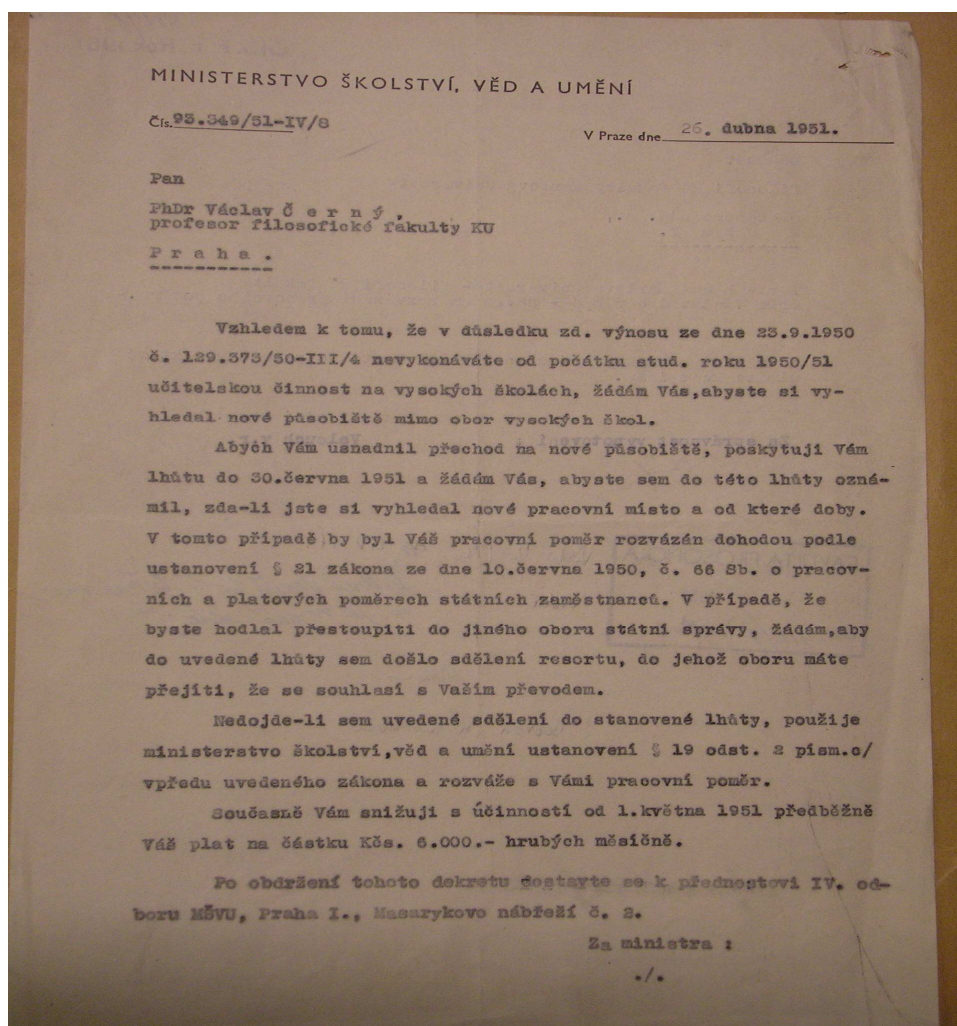
Fotografická příloha 4 - Václav Černý

Fotografická příloha 5 - Žádost o „zdržení se učitelské činnosti“ na FF UK pro školní rok 1950/51

Fotografická příloha 6 - Rozvázání pracovního poměru s V. Černým

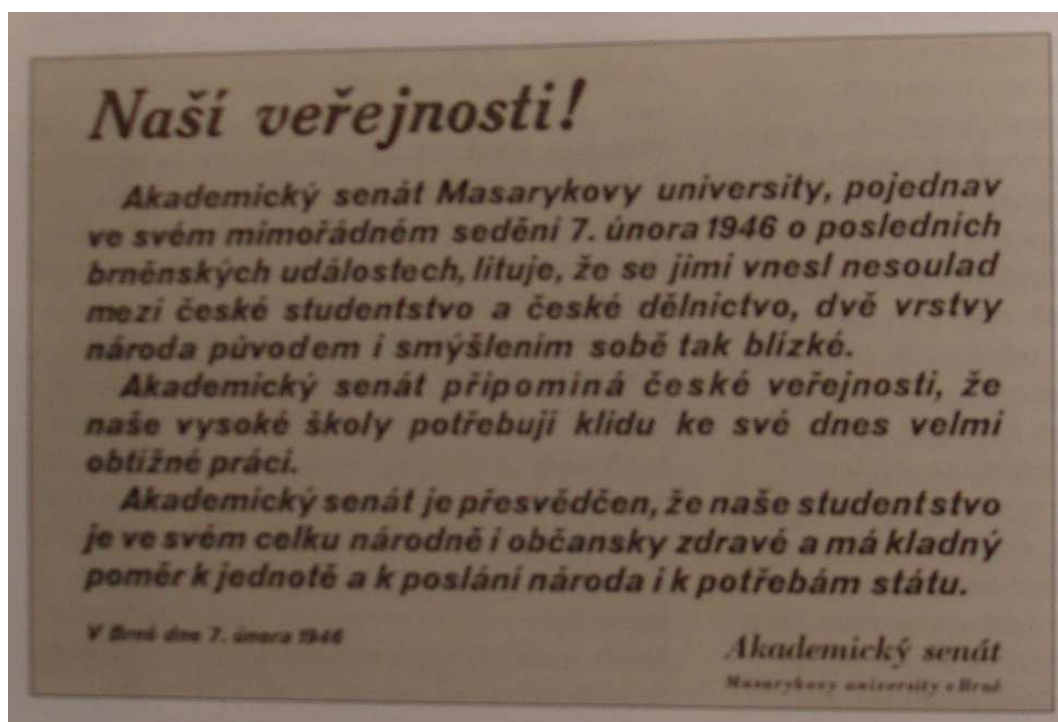

Fotografické přílohy 5, 6 - Inventář FF UK 1882-1966(1970), inv.č.148,
č.kartonu 13. (personálie pedagogického sboru)

Fotografická příloha č. 7 – Průčelí po pobytu gestapa na PF MU v Brně

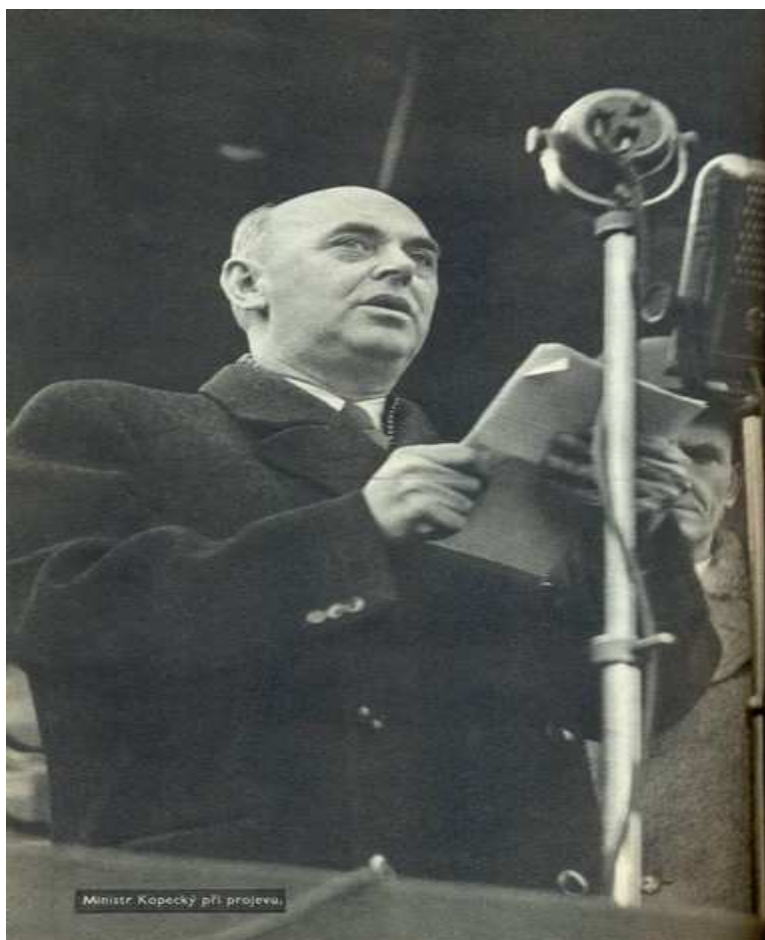
**Fotografická příloha č. 8 – Provolání k veřejnosti po únorových
událostech 1946**

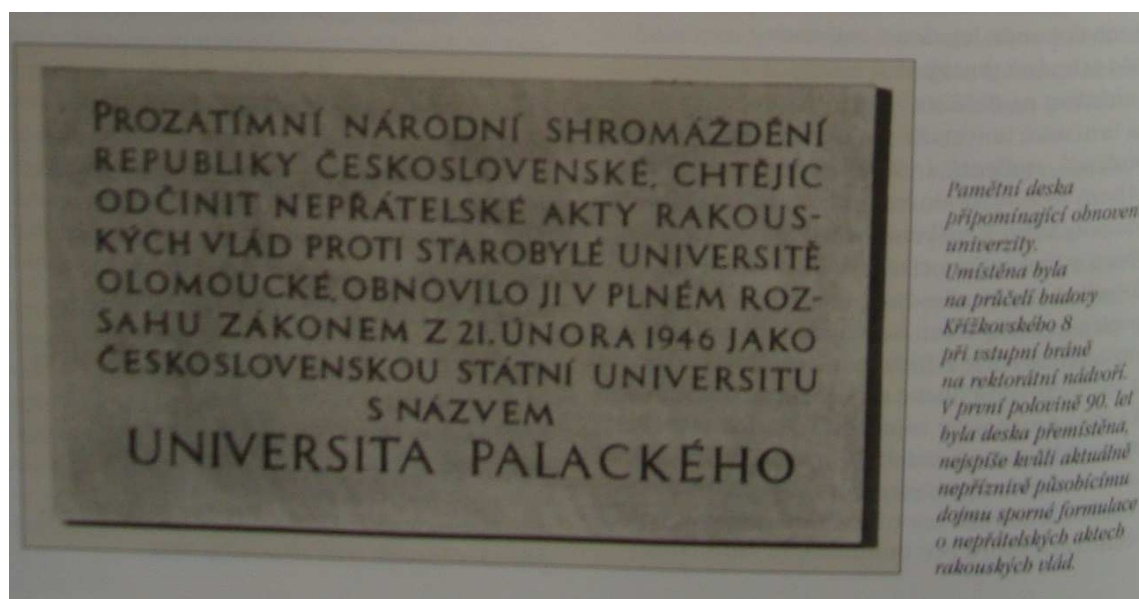
Fotografická příloha č. 9 – Projev Fr.Trávníčka při únorových událostech

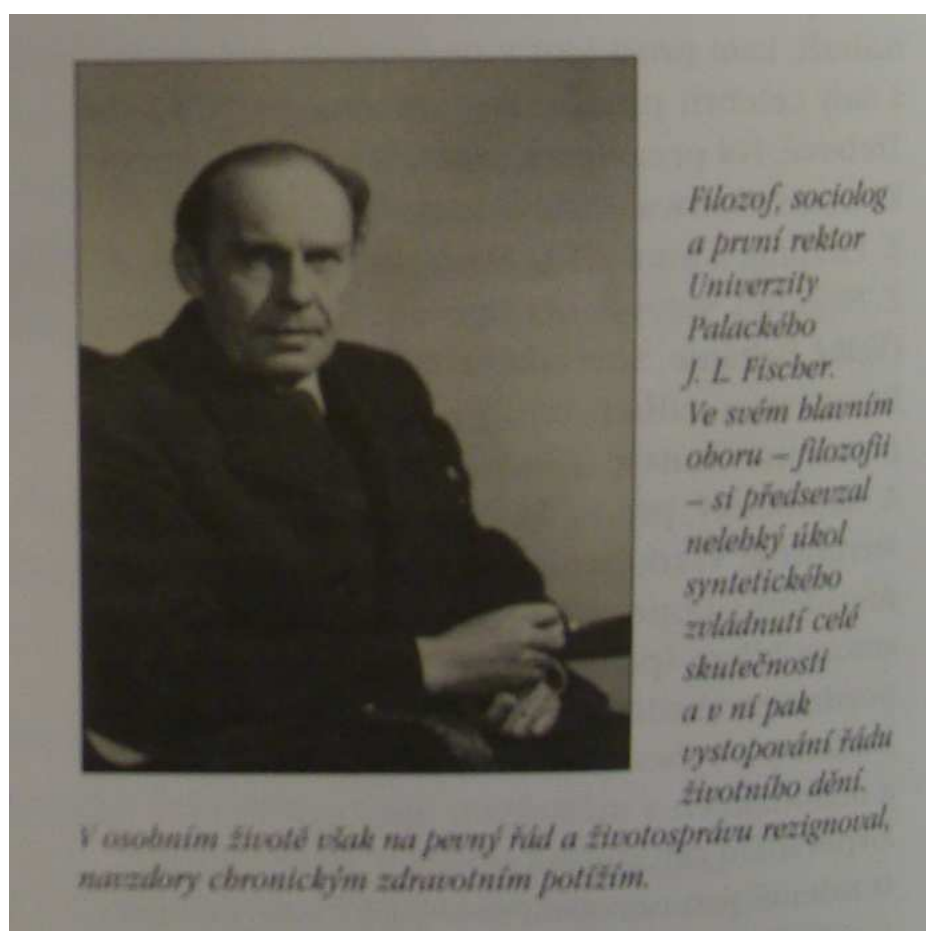
Fotografická příloha č. 10 – 25. únor 1948, V. Kopecký při svém projevu

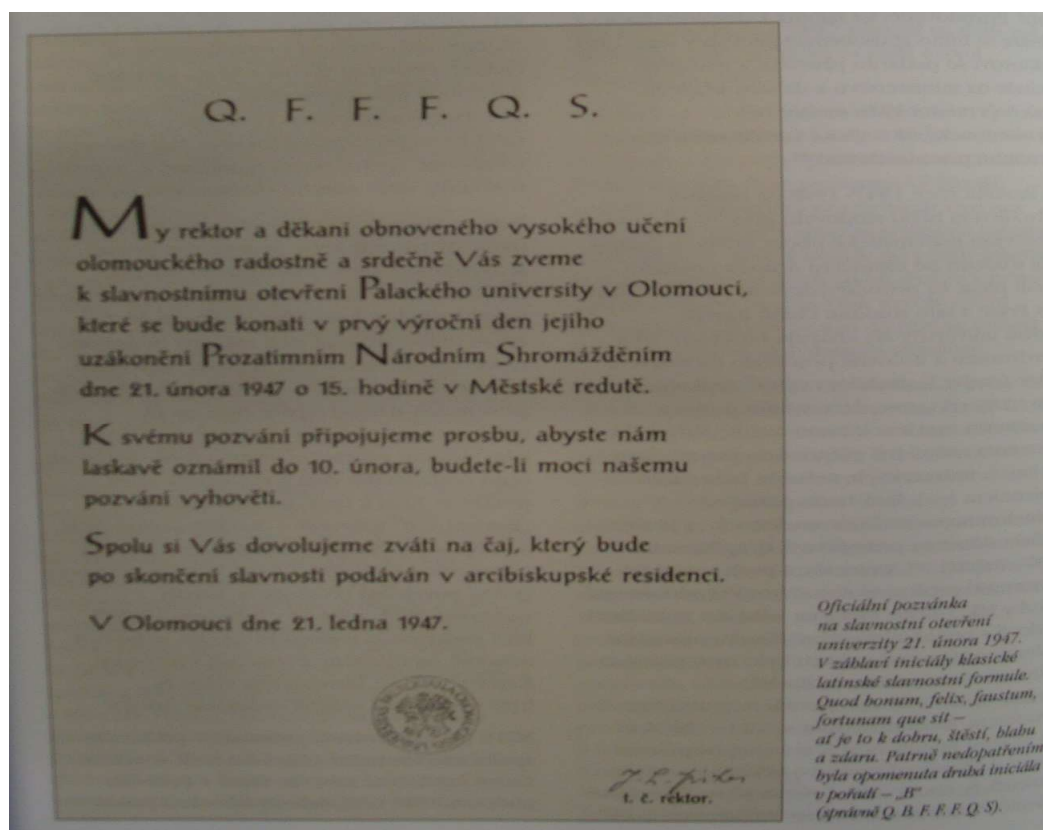
Fotografická příloha č. 11 – Pamětní deska obnovené UP v Olomouci

Fotografická příloha č. 12 – První rektor UP v Olomouci J. L. Fischer

**Fotografická příloha č. 13 – Oficiální pozvánka na slavnostní otevření
UP v Olomouci**

Fotografická příloha č. 14 – Udělení čestného doktorátu Zd. Nejedlému

Fotografické přílohy č. 7, 8 - Urbášek, Pavel; Pulec, Jiří a kol.: Kapitoly z dějin univerzitního školství na Moravě v letech 1945-1990, Olomouc 2003, s. 76,84

Fotografická příloha č. 9 - Pulec, Jiří; Kalendovská, Jiřina: UNIVERSITAS Revue Masarykovy univerzity v Brně, roč. 4/96, s. 32

Fotografická příloha č. 10 - www.unor1948.ic.cz

Fotografická příloha č. 11-14 - Urbášek, Pavel; Pulec, Jiří a kol.: Kapitoly z dějin univerzitního školství na Moravě v letech 1945-1990, Olomouc 2003, s. 144,158,156,164